

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ - ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ

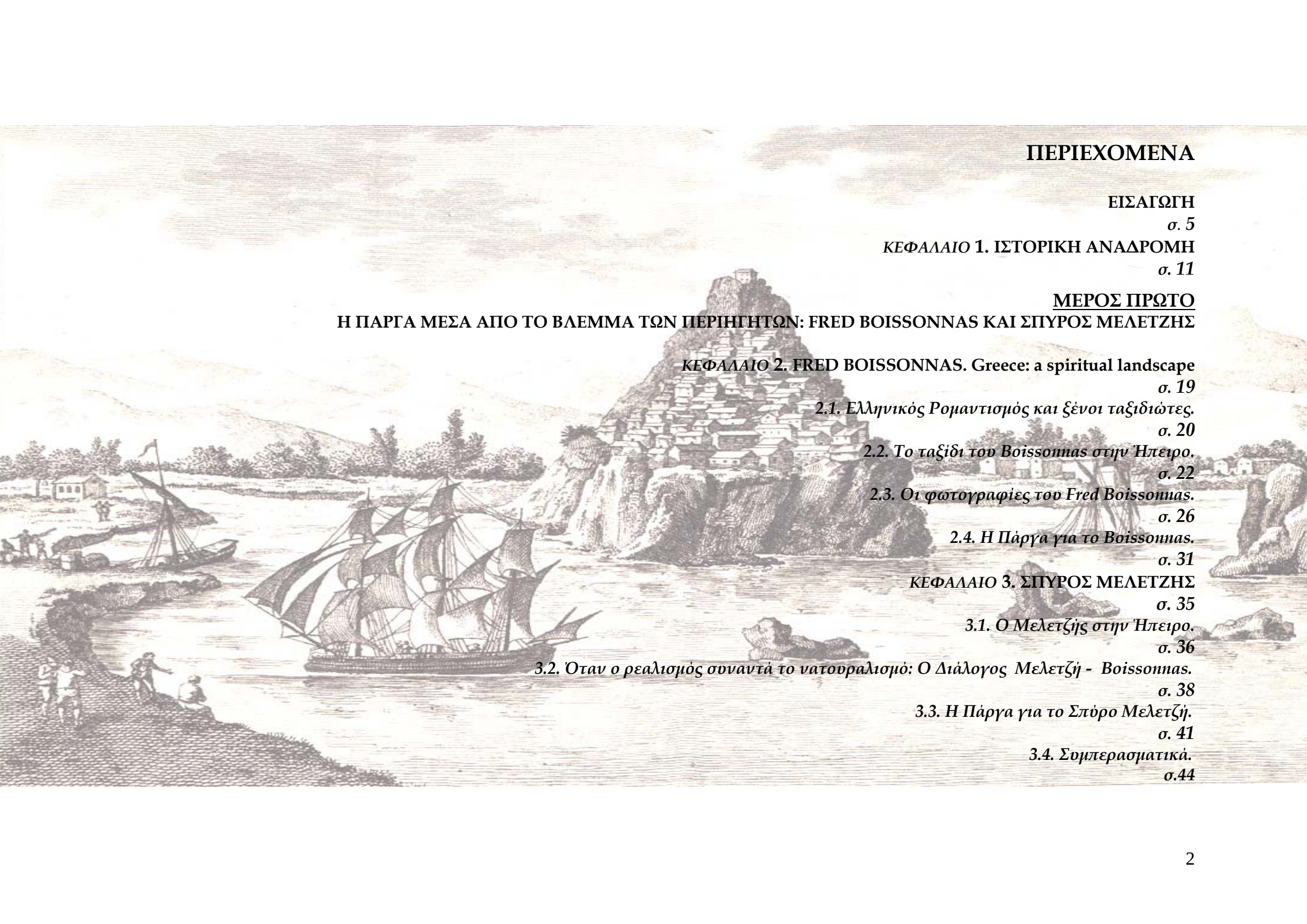
ΑΚΑΔ. ΕΤΟΣ: 2007-2008

ΧΩΡΟΣ, ΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΤΟΠΙΩΝ

Η Πάργα μέσα από το βλέμμα των περιηγητών, των τουριστών και της τοπικής κοινωνίας

ΗΛΙΕΝΙΑ ΝΤΟΥΚΑ
(Α.Μ.: 6205M002)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

σ. 5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

σ. 11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΑΡΓΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ: FRED BOISSONNAS ΚΑΙ ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΕΤΖΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. FRED BOISSONNAS. Greece: a spiritual landscape

σ. 19

2.1. Ελληνικός Ρομαντισμός και ξένοι ταξιδιώτες.

σ. 20

2.2. Το ταξίδι του Boissonnas στην Ήπειρο.

σ. 22

2.3. Οι φωτογραφίες του Fred Boissonnas.

σ. 26

2.4. Η Πάργα για το Boissonnas.

σ. 31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΕΤΖΗΣ

σ. 35

3.1. Ο Μελετζής στην Ήπειρο.

σ. 36

3.2. Όταν ο ρεαλισμός συναντά το νατουραλισμό: Ο Διάλογος Μελετζή - Boissonnas.

σ. 38

3.3. Η Πάργα για το Σπύρο Μελετζή.

σ. 41

3.4. Συμπερασματικά.

σ.44

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΠΑΡΓΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΠΑΡΓΑ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

σ. 46

4.1. Μεθοδολογικά: Πηγή φωτογραφιών και κατηγοριοποίηση. Το *flickr.com*.

σ. 47

4.2. Μεθοδολογικά: Θεωρητικό αναλυτικό υπόβαθρο της τουριστικής εμπειρίας.

σ. 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

σ. 55

5.1. Δεκαπενταγόνοστος: Παθητικότητα και αυθεντικότητα στη γιορτή της Παναγίας.

σ. 59

5.2. *Live Your Greece ..in Greece.*

σ. 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ, ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

σ. 65

6.1. Η σύγκριση.

σ. 65

6.2. Η συνειδητοποίηση.

σ. 69

6.3. Καταληκτικά. Η βιωμένη αίσθηση του χώρου.

σ. 71

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΠΑΡΤΙΝΟΙ: A PLACE CALLED HOME.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

σ. 74

7.1. Γεωγραφικά: Στεριανοί και θαλασσινοί σονάμα.

σ. 77

7.2. Χρονικά: Η περιοδική διχοτόμηση. Καλοκαίρι, χειμώνας και πάλι Καλοκαίρι.

σ. 81

7.3. Κοινωνικά: Η Ελαρχιώτισσα, η Κοσμοπολίτισσα και οι κατά περίπτωση «Άλλοι».

σ. 85

7.4. Ενδοσκοπικά.

σ. 88

7.5. Συμπερασματικά.

σ. 90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑ

σ. 91

8.1. Ο τόπος ως μέσον βιοπορισμού, ως οικονομική πηγή.

σ. 93

8.2. Ως ζωτικός χώρος και ως ιδιαίτερος τόπος.

σ. 96

8.3. Φωτογραφική αναπαράσταση της Πάργας από τους κατοίκους της.

σ. 100

8.4. Καταληκτικά. Το σπίτι.

σ. 106

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

σ. 109

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΠΑΡΓΑ, AGENCY ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

σ. 113

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

σ. 116

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Όλα τα τοπία ρωτούν την ίδια ερώτηση: 'Εγώ σε παρακολουθώ. Εσύ παρακολουθείς τον εαυτό σου μέσα σε μένα;»

Lawrence Durrell (1969)

Τελειώνοντας τις μεταπτυχιακές μου σπουδές, ήθελα να κλείσω αυτό τον κύκλο από εκεί που τον άρχισα. Από την Πάργα. Καθόλη τη διάρκεια σπουδών μου, γνωρίζοντας πολύ κόσμο, όταν με ρωτούσαν από πού είμαι, απαντούσα γεμάτη καμάρι «Από την Πάργα». Όσοι την γνώριζαν, εξυμνούσαν την ομορφιά της και όταν κάποιος δεν την ήξερε μου φαινόταν περίεργο. Θεωρούσα αφελώς και εγωκεντρικά, αυτονόητο ότι όλοι θα την ξέρουν, σαν να επρόκειτο για καμία μεγάλη πόλη. Αργότερα κατάλαβα ότι αυτή η ιδέα δεν οφειλόταν μόνο στην αγάπη μου για τον τόπο μου και στην εξιδανίκευσή του, μα, για έναν περίεργο λόγο που δεν κατανοούσα αλλά περισσότερο διαισθανόμουν, την ασπάζονταν και άλλα άτομα που την είχαν επισκεφθεί ή που την είχαν ακούσει.

Στην προσπάθειά μου να καταλάβω το γιατί, μου ερχόντουσαν στο νου διάφορα πρόσωπα και εικόνες: οι παρέα των Άγγλων που κάνει διακοπές στην Πάργα συνεχόμενα για δυο δεκαετίες κάθε καλοκαίρι, το ζευγάρι των Γερμανών που όταν συνταξιοδοτήθηκε αγόρασε σπίτι στην Πάργα και τώρα πια δηλώνουν μόνιμοι κάτοικοι, πρόσωπα από τις γύρω περιοχές που αντιλαμβάνονται ζήλια στο βλέμμα τους όταν τους έλεγα ότι είμαι από την Πάργα, το καμάρι των Παργινών για τον τόπο τους. Μα και πάλι αδυνατούσα να εντοπίσω το γιατί.

Αποφάσισα λοιπόν να την κάνω αντικείμενο μελέτης. Να απαντήσω στο ερώτημα « Τι ή ποια είναι η Πάργα». Αρχίζοντας την έρευνά μου, έβρισκα πια και αντικειμενικά στοιχεία που καθιστούσαν τον τόπο ενδιαφέρον για περαιτέρω ανάλυση. Η γεωγραφική θέση της Πάργας φρόντισε να της προσφέρει άπλετα κεντρικότητα σε διάφορους τομείς ανά την ιστορία της.

Διαπίστωνα μία πολυδιάστατη σημαντικότητα που την έκανε ξεχωριστή στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου, ποιότητα που διατηρούσε από τις απαρχές της και διατηρεί ακόμα σήμερα, καθώς αλλάζει συνεχώς μορφές.

Αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η ανάγνωση του χώρου της Πάργας, η αναζήτηση της ταυτότητάς της. Όταν όμως μιλάμε για χώρο και ταυτότητα, οδηγούμαστε σε ένα μόνο πράγμα: στο τοπίο. Το τοπίο, ή καλύτερα το πολιτισμικό τοπίο, εκτός από μία όμορφη θέα, είναι το αποτέλεσμα της σχέσης μεταξύ μιας πολιτισμικής ομάδας ανθρώπων και ενός φυσικού τόπου¹. Όπως αναφέρει η Τερκενλή, το τοπίο είναι ο χώρος που μας περιβάλλει, «ένα γενικό πλαίσιο ζωής που μαρτυρεί την ιστορία και τις διαφορετικές προοπτικές σύμφωνα με την εποχή, τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες και το πολιτισμικό σύστημα» (1996:17). Όμως εκτός από τις κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες, υπάρχει άλλη μία καθοριστική ιδιότητά του: είναι φορέας συμβόλων.

Ενώ το περιβάλλον περιορίζεται σε μια χωρική διάσταση, καθώς μέσα του μπορούμε να κινηθούμε, το τοπίο εμπεριέχει και την αντίληψή μας για αυτό. Ένα τοπίο δεν απαρτίζεται μόνο από αυτό που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας, αλλά και από αυτό που βρίσκεται μέσα στο μυαλό μας (Meinig 1979, στο Τερκενλή 1996:19). Αποτελεί δηλαδή και μια οπτική και διανοητική οντότητα. Για αυτό το λόγο, αντικείμενο ανάλυσης θα αποτελέσουν οι οπτικές αναπαραστάσεις της Πάργας, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα. Οι εικόνες μας επιτρέπουν την ανάγνωση του νοήματος που παράγεται μέσα από τη σχέση ανθρώπου και περιβάλλοντος, του εκάστοτε φωτογράφου με το φωτογραφιζόμενο αντικείμενο, γιατί λειτουργούν στην ανάλυση ως οπτικό κείμενο που μαρτυρά και εξιστορεί την ιστορία του τοπίου στο συγκεκριμένο χώρο.

¹ “Culture is the agent, the natural area is the medium, the cultural landscape is the result”. Carl Ortwin Sauer (1925) στο Τερκενλή (1996:14).

Η δομή της εργασίας είναι χωρισμένη έτσι ώστε αυτά τα οπτικά κείμενα να μας ταξιδέψουν στο χρόνο αφηγώντας μας κάθε φορά μια διαφορετική ιστορία του χώρου από διαφορετικά άτομα και ομάδες που τον έζησαν και τον ζουν ως σήμερα. Επειδή δεν υπάρχει τοπίο πέρα της ανθρώπινης νόησης, θα διαπιστώσουμε μία πολυεδρικότητα του χώρου η οποία προκύπτει από το διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο, τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες, τους όρους ζωής κ.α., με λίγα λόγια από τις συνθήκες που καθόρισαν την εμπειρία του ατόμου ή της ομάδας στο χώρο.

Η Πάργα ως πολιτισμικό τοπίο που υπάρχει στο χρόνο και εξελίσσεται μέσα του αλλάζοντας μορφή, χαρακτήρα και λειτουργία, υπάρχει από τις αρχές του 14^{ου} αιώνα ως σήμερα. Δεν μπορεί να υπάρξει μία απάντηση στην ερώτηση «τι είναι ή πώς είναι η Πάργα» γιατί ακριβώς οι απαντήσεις είναι τόσες, όσες και οι εμπειρίες της σχέσης με τον τόπο που είχαν οι άνθρωποι που την κατοίκησαν κάθε φορά. Οι Βενετοί, οι Έλληνες ορθόδοξοι, οι Έλληνες μουσουλμάνοι, οι Τούρκοι, οι Αλβανοί, οι ντόπιοι, οι επισκέπτες, οι τουρίστες, οι εργάτες, οι ναυτικοί, οι αγρότες. Για την κάθε ομάδα σημαίνει κάτι διαφορετικό, και συνάμα, σε κάθε χρονική στιγμή με τις αντίστοιχες κοινωνικές και ιστορικές συγκυρίες, η Πάργα μετατρέπεται σε κάτι άλλο, διαφορετικό, καθώς αναπλάθεται, καταστρέφεται, επεκτείνεται, χτίζεται ή γκρεμίζεται, αλλάζει. Ο χώρος αλλάζει με τη χρήση που του κάνουν οι άνθρωποι που τον κατοικούν κάθε φορά.

Από την άλλη, δεν υπάρχει μία Πάργα, γιατί η εμπειρία του ανθρώπου είναι ένας υποκειμενικός τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας. Η εμπειρία είναι αποτέλεσμα της νόησης και των αισθήσεων, μιας ένωσης του υποκειμενικού με το αντικειμενικό. Περισσότερο πρόκειται για μία διυποκειμενική μεν, αντίληψη δε, του χώρου από την εκάστοτε πολιτισμική ομάδα που το ζει και συγχρόνως ζει μέσα του. Όπως τονίζουν και οι Maturana - Varela «ότι λέγεται, λέγεται από κάποιον»

(1992), έχει να κάνει με το βλέμμα του εκάστοτε παρατηρητή. Δεν υπάρχει μία Πάργα, αλλά πολλές γιατί άλλα τόσα είναι και τα υποκείμενα που έρχονται σε επαφή μαζί της.

Με μία σύντομη ιστορική αναδρομή θα αναφέρω τα ιστορικά και κοινωνικά εκείνα σημεία στην πορεία του τόπου που τον καθόρισαν και το διαμόρφωσαν, από την περίοδο που ήταν υπό την ενετική προστασία, έπειτα υπό οθωμανικής κυριαρχίας ως την απελευθέρωσή της και την μετέπειτα πορεία της και μετατροπής της σε τουριστικό χωριό. Αυτό θα γίνει ώστε να υπάρχει μια συνέχεια στο ρουν της βιογραφίας του χώρου που θα σχηματοποιήσει το παρελθοντικό του τοπίο, το οποίο αποτελεί τη βάση των τοπίων που δημιουργούνται μετέπειτα, ξεκινώντας από τις αρχές του 20^ο αιώνα. Θα επικεντρωθώ στις φωτογραφικές αναπαραστάσεις του χώρου από τρεις πολιτισμικές ομάδες ανθρώπων, σε μια προσπάθεια ανάγνωσης του πολιτισμικού τοπίου που η κάθε μία δημιούργησε για την Πάργα, μέσα από την εμπειρία της χρήσης του χώρου και από τη νοηματοδότησή του. Οι ομάδες αυτές είναι: οι περιηγητές, οι τουρίστες και οι ντόπιοι. Οι φωτογραφικές αναπαραστάσεις είναι το εργαλείο της έρευνας αυτής στο βαθμό που καθιστούν δυνατή μία μορφή «αντικειμενοποίησης» (Miller 2005) της εμπειρίας των ομάδων με τον τόπο, επιτρέπουν δηλαδή να δούμε πώς κατανοείται και βιώνεται ο χώρος κάθε φορά.

Στο πρώτο μέρος θα αναλύσω το βλέμμα δύο μεγάλων φωτογράφων: του Fred Boissonnas και του Σπύρου Μελετζή. Η αφήγηση των δύο θα μας φτάσει ως τη δεκαετία του 1950 περίπου. Ξεκινώντας από τον Ελβετό φωτογράφο, θα δούμε μία ρομαντική εκδοχή της Πάργας του 1913 και θα αποδομήσουμε το νατουραλιστικό τοπίο που προτείνει για τον τόπο ο ευρωπαίος φιλέλληνας. Περνώντας στις φωτογραφίες του Σπύρου Μελετζή λίγες δεκαετίες αργότερα, θα σταθούμε στη σχέση των δύο φωτογράφων και στο διάλογο που φαίνεται να αναπτύσσουν μέσα από τις φωτογραφίες τους. Πώς αλλάζει μορφή το τοπίο

καθώς πλάθει ο καθένας την εικόνα του; Το τοπίο της Πάργας που ο Έλληνας φωτογράφος προτείνει είναι πολύ πιο οικείο για εμάς, καθώς βρίθει λεπτομερειών το βλέμμα του δημιουργώντας μία αίσθηση οικειότητας μεταξύ του ίδιου και του τόπου. Η εσωτερική ματιά του Μελετζή δημιουργεί ένα τοπίο ρεαλιστικό, σε αντίθεση με του Boissonnas, και προετοιμάζει κατάλληλα το έδαφος για να περάσουμε στις επόμενες εκδοχές της Πάργας μέσα από τις δύο ομάδες που τη ζουν σήμερα.

Το δεύτερο μέρος αναλύει την Πάργα ως τουριστικό προορισμό. Καταπιανόμαστε με την τουριστική εμπειρία στην Ελλάδα, αναλύουμε τα σύμβολα ελληνικότητας που προωθούν και προωθούνται από το μαζικό τουρισμό. Για να κατανοήσουμε την εμπειρία του τουρίστα που επιλέγει σαν τόπο διακοπών του την Πάργα, δανειζόμαστε το οπτικό υλικό από μια διαδικτυακή πλατφόρμα που φιλοξενεί ψηφιακές φωτογραφίες. Μέσα από την κατηγοριοποίηση των εικόνων επιχειρείται η ανάγνωση του τουριστικού βλέμματος, και η απάντηση σε ερωτήματα όπως: η εικόνα της Πάργας σε ποιο βαθμό επηρεάζεται και καλλιεργείται από την συγκεκριμένη οικονομική δραστηριότητα; Κατά πόσο είναι κατευθυνόμενος από την τουριστική βιομηχανία ή ελεύθερος να δημιουργήσει το δικό του τοπίο μέσα από την εμπειρία του ένας τουρίστας; Μπορούμε να μιλάμε για μαζική, για προσωπική εμπειρία στο χώρο ή και για τα δύο μαζί; Οι τουρίστες ως πολιτισμική ομάδα τι τοπίο παράγουν;

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος, θα καταπιαστώ με τις φωτογραφικές αναπαραστάσεις των ντόπιων και την εμπειρία του να ζεις σε αυτόν τον τόπο, προσπαθώντας να κατανοήσω μέσα από το οπτικό υλικό τον βαθμό ιδιοποίησης του χώρου ως ιδιαίτερο τόπο. Για την ανάλυση της συγκεκριμένης ομάδας, στην οποία ανήκω και εγώ, δεν κρύβω πως συνάντησα το μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας. Και αυτό γιατί όταν αντικείμενο μελέτης σου είναι η ομάδα στην οποία ανήκεις, πρέπει να τηρήσεις τις αποστάσεις από το ίδιο σου το πολιτισμικό υπόβαθρο, να θέσεις τον εαυτό σου «έξω» από αυτό, και να θεωρήσεις την αναλυτική ομάδα,

τους κατοίκους της Πάργας, κάτι «άλλο», διαφορετικό από εσένα. Η ισορροπία είναι πολύ εύθραυστη, εάν όμως επιτευχθεί παράγει γνώση σε βάθος, που ένας ερευνητής έκτος ομάδας θα δυσκολευόταν να εντοπίσει.

Πρέπει από τη μία μεριά να εκμεταλλευτείς τη γνώση που σου δίνει το «εσωτερικό βλέμμα» που έχεις ως μέλος της ομάδας και συγχρόνως να διατηρήσεις την απόσταση του εξωτερικού παρατηρητή για να αξιολογήσεις αντικειμενικά τη γνώση αυτή. Ένα πράγμα είναι να ξέρεις πως λειτουργεί η ομάδα που αναλύεις, και άλλο το να κατανοείς τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί. Αυτό που επιχειρώ στην ανάλυση αυτή είναι να μετατρέψω την αυτονόητη για εμένα γνώση της πολιτισμική ομάδας των ντόπιων σε τεκμηριωμένη κατανόηση. Η ανάγνωση του πολιτισμικού τοπίου της ομάδας των ντόπιων θα βασιστεί από τη μία μεριά στη διαδραστική και συμμετοχική μου επαφή με τον τόπο και τους κατοίκους του, και τη σωματοποιημένη γνώση που έχω αποκτήσει μέσα από την επαφή που με το χώρο. Από την άλλη πλευρά θα οπτικοποιηθεί αυτή η σχέση μέσα από τις φωτογραφίες αναπαραστάσεις των ντόπιων για τον τόπο τους.

Κλείνοντας, θα προσπαθήσω να κάνω έναν απολογισμό των διαφορετικών τοπίων της Πάργας που δημιουργήθηκαν από τις τρεις ομάδες, των δύο περιηγητών, των τουριστών και των ντόπιων, και θα προσπαθήσω να βρω εάν υπάρχουν κοινοί τόποι μεταξύ των εικόνων, εάν μπορεί να υπάρξει μία τελικά απάντηση στο αρχικό μου ερώτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Πάργα είναι μία κωμόπολη της Ηπείρου, η οποία βρίσκεται στα παράλια του Ιονίου, απέναντι από τα νησιά Παξοί και Αντίπαξοι. Στο ηπειρωτικό κομμάτι της περιβάλλεται από βουνά. Βρίσκεται ανάμεσα από την Ηγουμενίτσα και την Πρέβεζα. Γεωγραφικά ανήκει στο νομό Θεσπρωτίας, διοικητικά στο νομό Πρεβέζης. Αποτελεί ένα γόνιμο κομμάτι της Ηπείρου, καθώς περιβάλλεται από ελαιώνες και περιβόλια.

Η ιστορία της αρχίζει ουσιαστικά από το 1360 (ή το 1365), όταν οι κάτοικοί της μεταφέρθηκαν από την παλιά πόλη που βρισκόταν στην κορυφή του βουνού Πετζοβολίος, στο παραθαλάσσιο σημείο που βρίσκεται σήμερα². Στην αρχική της μορφή η πόλη χτίστηκε στην κορυφή ενός βράχου ο οποίος κατά τα 2/3 βρεχόταν από τη θάλασσα, για να προστατεύεται από τους επιδρομείς δια ξηράς και θαλάσσης.

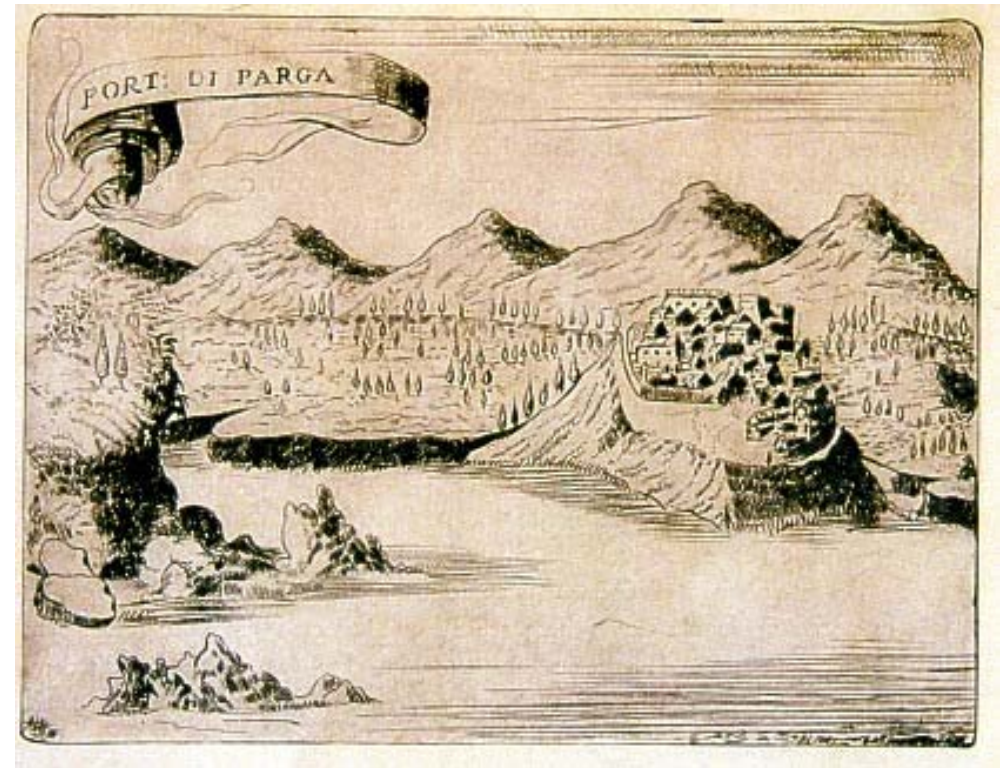

² Για μια λεπτομερή παρουσίαση της ιστορίας της Πάργας βλ. Μιχαηλίδης 2006, Σαλβατορ 1997.

Η γεωγραφική θέση της Πάργας είναι ο κύριος λόγος που, παρότι στη ξηρά, η ιστορική της διαδρομή ταυτίζεται με την επανησιακή, και ιδίως με της Κέρκυρας. Μαζί με άλλες παραθαλάσσιες πόλεις όπως η Πρέβεζα, αποτελούσαν σημεία-κλειδιά για τους Βενετούς, τα «εξαρτήματα» όπως τα ονόμαζαν, καθώς ήταν ο συνδετικός κρίκος των νησιών με τη ξηρά, σημείο πρόσβασης, οχυρό, αλλά και εμπορικό κέντρο.

Από το 1401 και για σχεδόν τέσσερις αιώνες βρίσκεται υπό την ενετική προστασία, όπως άλλωστε και όλο το Ιόνιο και κάποια παράλια της Ηπείρου. Στα χρόνια της ενετικής κυριαρχίας η Πάργα θα αναπτυχθεί εμπορικά, θα γίνει το διαμετακομιστικό κέντρο της περιοχής και λιμάνι, καθώς και το σημείο επικοινωνίας και ανταλλαγής με τον ευρωπαϊκό κόσμο και κυρίως την Ιταλία.

Αυτό θα επηρεάσει τον τρόπο ζωής των κατοίκων αλλά και την αντίληψή τους για τη ζωή, καθώς, μη βιώνοντας την τουρκική κατοχή αναπτύσσουν ένα φιλελεύθερο πνεύμα και τη δυνατότητα προσωπικής διαχείρισης της κοινοτικής ζωής, καθώς λειτουργούν με μεγάλη αυτονομία και ανεξαρτησία υπό την ενετική προστασία.

"Fort di Parga", Vincenzo Maria Coronelli, Βενετία 1696.

Είναι μία πόλη ασφαλής και για αυτό το λόγω αναπτύσσεται γρήγορα εμπορικά. Από τον 17^ο αιώνα εξαιτίας της συνολικής ευημερίας που απολαμβάνει ο τόπος, ο πληθυσμός αυξήθηκε αρκετά και έτσι άρχισε η πόλη να προεκτείνεται εκτός των τειχών του κάστρου, στα παράλια, στην πλαγία η οποία σχημάτιζε το φυσικό λιμάνι – κολπίσκο. Καθόλη τη διάρκεια της οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Πάργα συνυπάρχουν ειρηνικά Έλληνες, Αλβανόφωνοι και Τούρκοι. Ασχολούνται με το εμπόριο και τη καλλιέργεια οπωροφόρων, εξάγουν τα προϊόντα τους στην Ευρώπη μέσω Βενετίας, και γενικά κυριαρχεί κλίμα ευμάρειας.

«Πάργα, Ευρωπαϊκή Τουρκία» Από το προσωπικό αρχείο του κ. Ζέρη.

Κατά τη διάρκεια των αιώνων αυτών η οθωμανική αυτοκρατορία στο πρόσωπο του Αλή πασά επιχειρεί να την κατακτήσει αρκετές φορές, ώσπου το καταφέρνει το 1817, με την παραχώρησή της από τους Άγγλους. Λίγο αργότερα το 1819, αρνούμενοι την εξουσία του Αλή πασά, οι Παργινοί εγκατέλειψαν τον τόπο τους, πηγαίνοντας στα Επτάνησα και κυρίως στην Κέρκυρα. Η φυγή των Παργινών έγινε γνωστή στη φιλελληνική ευρωπαϊκή κοινή γνώμη,

κατακρίθηκε η στάση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αγγλίας ενώ θαυμάστηκε το αγωνιστικό πνεύμα των κατοίκων της.

Με την αγορά της από τον Αλή Πασά, ο δημογραφικός της χαρακτήρας αλλάζει γιατί αφενός το μεγαλύτερο ποσοστό των ντόπιων οικογενειών αφήνουν την πόλη και αφετέρου εγκαθίσταται ένα μεγάλο κομμάτι οθωμανικών οικογενειών της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα λειτουργεί τζαμί για τη μία κοινότητα και ορθόδοξη εκκλησία παράλληλα για την άλλη. Επίσης υπάρχουν δύο σχολεία για τα παιδιά της κάθε πολιτισμικής ομάδας. Οι κάτοικοι της ζούσαν από το εμπόριο ελιάς, κίτρων και λεμονιών και κάποιοι από την αλιεία.

Στο αριστερό μέρος της φωτογραφίας διακρίνεται το τζαμί, στην περιοχή «Τουρκοπάζαρο».

Από το προσωπικό αρχείο του κ. Ζέρη.

Κυριαρχεί ευημερία ξανά λόγω της εμπορικής ανάπτυξης, καθώς η Πάργα όντας το μόνο λιμάνι τότε, λειτουργούσε ως διαμετακομιστικό κέντρο εμπορευμάτων εξυπηρετώντας εμπορικά όλη την ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου. Με το τέλος του 2^{ου} Βαλκανικού πολέμου και τη συνθήκη του Βουκουρεστίου και την προσάρτηση της Μακεδονίας, της Κρήτης και της νότιας Ηπείρου, επιστρέφουν οι οικογένειες των Παργινών που είχαν εγκαταλείψει την πόλη επί οθωμανικής κατοχής.

Μέσα στις επόμενες δύο με τρεις δεκαετίες η σύσταση του πληθυσμού αλλάζει ξανά, είτε λόγω της ανταλλαγής των πληθυσμών, λόγω μετοίκησης οικογενειών από τις γύρω περιοχές, όπως π.χ. των Σουλιωτών. Η οικονομία της εξακολουθεί να έχει γεωργικό κυρίως, αλλά και εμπορικό χαρακτήρα.

Γύρω στο 1950 παύει να είναι κεντρικό σημείο και εμπορικός σταθμός, αρκετοί από τους ντόπιους στα πλαίσια του ευρύτερου εσωτερικού και εξωτερικού μεταναστευτικού ρεύματος φεύγουν προς αναζήτηση εργασίας και καλύτερων συνθηκών, καθώς ο τόπος ζει μαρασμό. Το 1950 βρίσκει την Ελλάδα εξαντλημένη από τους πολέμους και τους Έλληνες σε δύσκολες οικονομικές συνθήκες. Όπως συνέβη και στις περισσότερες παραθαλάσσιες πόλεις και στα νησιά της Ελλάδας, η λύση στον οικονομικό μαρασμό βρέθηκε στον τουρισμό. Προς τα τέλη της δεκαετίας του '50, με την ίδρυση παραρτήματος του Club Mediterranee της Κέρκυρας το 1958, στην παραλία του Βάλτου, αρχίζει η πρώτη τουριστική υπόνοια για την περιοχή.

Δημιουργήθηκαν έτσι οι πρώτες εγκαταστάσεις χωρητικότητας 600 ατόμων για τους γάλλους παραθεριστές. Με τη βοήθεια του κράτους αρχίζει η τουριστική ανάπτυξη, το κράτος λειτουργεί ως εταίρος και χρηματοδοτεί ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, κατασκευάζονται δρόμοι, καλυτερεύει το συγκοινωνιακό δίκτυο. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1962, η Πάργα ανακηρύχθηκε με βασιλικό διάταγμα τουριστικός προορισμός και ο Ε.Ο.Τ. έχτισε το ξενοδοχείο Ξενία και άρχισε δανειοδοτήσεις για την κατασκευή ξενοδοχείων. Έτσι σηματοδοτήθηκε και επισήμως η αλλαγή της οικονομίας του τόπου από αγροτική σε καθαρά τουριστική.

Τη δεκαετία του '70 αρχίζουν πλέον μπαίνουν οι βάσεις για τη δημιουργία μιας μικρής τουριστικής βιομηχανίας, δημιουργούνται οι πρώτες ιδιωτικές σοβαρές ξενοδοχειακές μονάδες, και η Πάργα γίνεται πόλος έλξης πολλών μικροεπενδυτών κυρίως μεταναστών από τις γύρω περιοχές. Καθώς η πόλη αναπτύσσεται, τα όριά της επεκτείνονται, και διευρύνονται εντυπωσιακά οι οικιστικές ζώνες με σπίτια και μικρές τουριστικές μονάδες, και επίσης δημιουργούνται νέες. Έτσι η πόλη έγινε ένα τουριστικό χωριό, καθώς οι κάτοικοί της στην πλειοψηφία τους μετατρέπονται σε μικροεπιχειρηματίες που πουλάνε υπηρεσίες και αγαθά στους τουρίστες.

Δεκαετία 1950-1960. Το «Μπροστά Κρουνέρι», σηματοδοτούσε το τέλος του οικισμού. Όταν το ακρογιάλι αυτό άρχιζε ο χώρος της πόλης τελείωνε. Χρησιμοποιούνταν για περιπάτους. Από τη δεκαετία του 1970 είναι η πιο πολυσύχναστη παραλία της Πάργας και πλέον θεωρείται κεντρικό σημείο της πόλης. Από το προσωπικό άλμπουμ της κ. Γκιώνη.

Τη δεκαετία του '80 έγινε προορισμός πολλών ευρωπαϊκών τουριστικών πρακτορείων Tour Operators με συνέπεια την αυξανόμενη ζήτηση καταλυμάτων και την δημιουργία μιας πλέον δυνατής τουριστικής βιομηχανίας του μαζικού και κατευθυνόμενου τουρισμού των charters, η οποία συνεχίζεται και έως σήμερα. Η Πάργα πλέον αποτελεί έναν από τους βασικότερους προορισμούς της Ηπείρου και το βασικό πόλο έλξης τουριστών, ο οποίος φτάνει το 70% των συνολικών επισκεπτών του νομού Πρεβέζης³.

Από τις πρώτες καρτ ποστάλ της Πάργας.

Από το προσωπικό άλμπουμ της κ. Γκιώνη.

³ Από συνέντευξη του νομάρχη Β. Ιωάννου στο περιοδικό 'Tourism and Property' online στο <http://www.t-p.gr/people/90>.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΤΟ ΒΛΕΜΜΑ ΤΩΝ ΠΕΡΙΗΓΗΤΩΝ:
FRED BOISSONNAS ΚΑΙ ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΕΤΖΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

FRED BOISSONNAS. Greece: a spiritual landscape

Parga le cote, Vrick et Joelette. Fred Boissonas, 1913.

2.1. Ελληνικός Ρομαντισμός και ξένοι ταξιδιώτες.

Ο Fred Boissonnas επισκέπτεται την Ελλάδα σε μία χρονική στιγμή κατά την οποία φτάνει στο τέλος της μία μακρά ευρωπαϊκή παράδοση. Η παράδοση του *Ελληνικού ρομαντισμού* ή *Φιλελληνισμού*, η οποία επί δύο αιώνες αφενός εξιδανίκευσε τους αρχαίους Έλληνες, και αφετέρου υπερασπίστηκε με ενθουσιασμό την απελευθέρωση των σύγχρονων Ελλήνων από τον τουρκικό ζυγό.

Η Ευρώπη κάπως έτσι ξαναανακαλύπτει την Ελλάδα σε μία προσπάθεια κατασκευής της ταυτότητάς της, στηριζόμενη στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Την ανακαλύπτει, και ταυτόχρονα παίρνει το ρόλο του δασκάλου της, γιατί «η Ελλάδα είναι η νεώτερη χώρα της Ευρώπης, τόσο νέα και τόσο παλιά ταυτόχρονα, ώστε χρειάζεται να διδαχθεί την ελληνικότητά της από τη Δύση, η οποία τη διασώζει από την εποχή της Αναγέννησης» (Σκαρπέλος 2005:232).

Αυτή η ελληνικότητα αποτελούσε την έκφραση του πνευματικού μεγαλείου που φανταζόντουσαν οι ταξιδιώτες ότι θα βρουν σε αυτήν τη γη, όταν από τη χώρα τους διάβαζαν τα αρχαία κείμενα. Η Ελλάδα, αλλά και γενικότερα η Μεσόγειος, συμβόλιζε μια πολιτισμική Εδέμ για την Ευρώπη, ένα παράδεισο πολιτισμού, ο οποίος εκτός από την πνευματικότητα, εμπεριείχε και την απόλαυση των αισθήσεων μέσα από την άγρια ομορφιά και το ζεστό κλίμα.⁴ Αυτή η αντίληψη για την Ελλάδα ως παράδεισο πολιτισμού, ήταν η αιτία που το κίνημα των περιηγητών την συμπεριέβαλε στους προορισμούς του Grand Tour, καθιστώντας την ένα πνευματικό τοπίο (spiritual landscape) (Eisner, 1990).

⁴ “ I think it is only in the south that they warm themselves at life instead of transforming it into bad literature”, παρατηρεί ένας χαρακτήρας στο λογοτεχνικό *The Dark Labyrinth* του Lawrence Durrell, στο: Eisner 1990: 10.

«Αυτή η πνευματικότητα της ελληνικής γης ήταν μοναδική εμπειρία για τον επισκέπτη. (...) Η ευχαρίστηση από μία επίσκεψη στην ελληνική γη ήταν περισσότερο διανοητική παρά οπτική»⁵ (Τσιγκάκου 2005:207). Το ιδανικό ταξίδι για τους ευρωπαίους περιηγητές, έπρεπε να αφορά σε μια χώρα που θα πληρούσε δύο προϋποθέσεις: ομορφιά και φαντάσματα του παρελθόντος. Η Ελλάδα ικανοποιούσε και τις δυο παραπάνω απαιτήσεις, καθώς αποτελούσε ένα πνευματικό τοπίο⁶, ένα τοπίο δηλαδή που ενσωμάτωνε συγχρόνως την άγρια ομορφιά και την αρχαία σοφία.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, το ελληνικό τοπίο ήταν συγχρόνως ο παράδεισος του φωτός και του χρώματος αλλά και η πληρέστερη έκφραση του ανθρωπίνου πνεύματος (ο.π. 206). Ο Fred Boissonnas, δηλωμένος φιλέλληνας, ταξίδεψε πολλές φορές στην Ελλάδα, έχοντας τις παραπάνω ιδέες και ιδανικά ως υπόβαθρο της εμπειρίας του ταξιδιού του στην Ελλάδα.

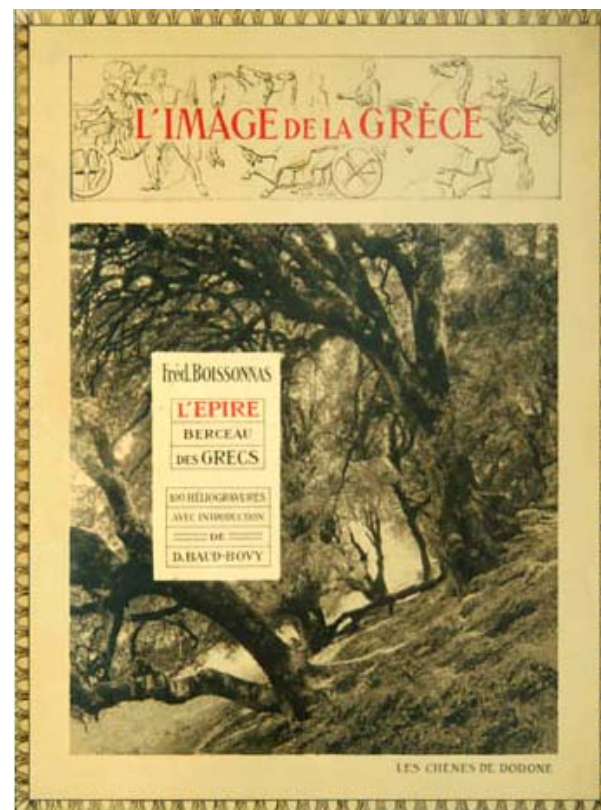
⁵ Το ίδιο υποστηρίζει και ο Eisner (1990), όταν αναφέρει *“And so, one reason the Idea of Greece was invented, refined, and cultivated was that it was only as an idea that the most men experienced the place”* (Eisner 1990, p. 13).

⁶ *“ Since the Romantic Age, Greece has constituted a spiritual landscape, the embodiment both of wild beauty and of antique wisdom”*. Στο ίδιο.

2.2. Το ταξίδι του Boissonnas στην Ήπειρο.

Ο Fred Boissonnas ξεκίνησε το Μάη του 1913 το ταξίδι του στην Ελλάδα με το φίλο και συνεργάτη Daniel Baud-Bovy, πρύτανη της Σχολής Καλών Τεχνών της Γενεύης. Στόχος του ταξιδιού ήταν η δημιουργία δύο λευκωμάτων, ενός για την Ήπειρο και ενός για τη Μακεδονία, με σκοπό την προβολή των περιοχών που είχαν μόλις απελευθερωθεί με τις νίκες των Βαλκανικών Πολέμων.

Το λεύκωμα *‘L’ Epire: Berceau des Grecs’* (Ήπειρος: Το λίκνο της Ελλάδας) το οποίο εκδόθηκε στη Γενεύη το 1914 και εντάχθηκε στη σειρά *‘L’ image de la Grece’* με φωτογραφίες του Boissonnas και κείμενα του Baud-Bovy, είναι το αποτέλεσμα της πρότασης με τίτλο *“Propagande par l’image”* που είχε καταθέσει στην ελληνική κυβέρνηση ο Ελβετός φωτογράφος για τη χρηματοδότηση των ταξιδιών του. Ο Ελβετός φωτογράφος υποστήριζε ότι η πρότασή του εισήγαγε «μια πρωτοποριακή για την Ελλάδα πολιτική, που θα χρησιμοποιούσε την αμεσότητα, την «αντικειμενικότητα» αλλά και τον ποιητικό λόγο της φωτογραφικής εικόνας στην υπηρεσία των εθνικών συμφερόντων» (Μπουντούρη 2002:1). Εκτός από την προβολή των νεοαποκτηθείσων περιοχών, οι δύο συνεργάτες φιλοδοξούσαν να συμβάλλουν και στις εδαφικές διεκδικήσεις των επαρχιών εκείνων που, «μολονότι ελληνικές, υφίσταντο τις άδικες αποφάσεις της διπλωματίας» (Μπουντούρη 2002:1).

Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Baud-Bonny στο συνοδευτικό κείμενό του για την Ήπειρο: «Εάν η ιστορία, οι μύθοι, οι θρύλοι και η γλώσσα δεν αρκούν, οι πέτρες είναι εκεί, τείχη ελληνικά ή βυζαντινά, για να μαρτυρούν ότι η Ήπειρος είναι λογικά κομμάτι της Ελλάδας. Όχι μακριά από την Πάργα – παινεμένη από τον Αρχιδούκα Λουδοβίκο Σαλβαδόρ της Αυστρίας, της οποίας τα δεινά και η καρτερικότητα συγκίνησαν ολόκληρη την Ευρώπη – βρισκόταν η αρχαία Τορόνη (...) Ο όρος «εξερευνητές» παίρνει όλη του την έννοια σ' αυτή τη χώρα. Το 1912 ακόμη δεν μπορούσε κανείς να πάει στη Δωδώνη παρά μόνον προστατευόμενος από ισχυρό απόσπασμα χωροφυλάκων. Η Ήπειρος στις πόρτες της Ευρώπης ήταν πιο άγνωστη και πιο κλειστή από το Κογκό. Δύο ονόματα αντιπροσωπεύουν το χαμένο μεγαλείο και την σύγχρονη κατάντια της Ηπείρου: Ο Πύρρος και ο Αλή Πασάς.»

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται το κλίμα ενθουσιασμού που συνόδευε την εμπειρία των δύο ταξιδιωτών, που επιτέλους μετά από χρόνια θα μπορούσαν να αποτυπώσουν την απελευθερωμένη Ήπειρο, της οποίας η ελευθερία ήταν απαραίτητη για την πραγματοποίηση του ιδεώδους του ελληνικού ρομαντισμού.

Ο Boissonnas είχε επισκεφτεί ξανά την Πάργα, λίγους μήνες πρωτότερα⁷, μα δεν του είχε επιτραπεί η φωτογράφιση. Επηρεασμένος από το ενθουσιώδες κλίμα της απελευθέρωσης, εκφράζει τη χαρά του για την ελευθερία του τόπου. Είναι φανερό, πίσω από την όποια επιχειρηματική δραστηριότητα και προσωπικό κέρδος, η αγάπη του για την Ελλάδα και η χαρά που νιώθει για την απελευθέρωσή της, τόσο μέσα από τα κείμενά του, όσο μέσα από τις φωτογραφίες του. Και οι δύο ταξιδιώτες, στο συνοδευτικό κείμενο του λευκώματος, όταν αναφέρονται στη χώρα των Ελλήνων μιλούν με υπερβολή για μια «ανθρωπότητα βγαλμένη από την κόλαση και δοσμένη στην ελπίδα, τη χαρά και το αίσθημα της εθνικής συνείδησης», για μία χώρα «αρχαίου ηρωισμού που επιβεβαιώνει με συγκινητική δύναμη, την συνέχεια και το μεγαλείο της φυλής».

⁷ Σε ένα προηγούμενο του ταξίδι συνοδευόμενος από τον Victor Berard, για τις ανάγκες του βιβλίου «Dans le sillage d'Ulysse».

Παραθέτουμε κάποια κομμάτια από τα γράμματα που έστειλε ο Boissonnas στη σύζυγό του κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Πάργα, χαρακτηριστικά του αισθήματός του για τον τόπο⁸:

Σάββατο 24 Μάη, 8 και Τέταρτο το βράδυ στο «Xenodoxeion».

Φτάνουμε ευχαριστημένοι από την ωραία κατάβαση⁹, το ύψος των βουνών που επιβάλλονται στη θάλασσα και την Κέρκυρα στο βάθος, μέσα στα πέπλα μιας καταιγίδας και στο κόκκινο χρώμα της δύσης.

Έτσι να'μαι εδώ πάλι μετά από έξι μήνες σ' αυτή την Πάργα, όπου είχα ξεκουραστεί ένα απόγευμα με τον Berard.

Η διεφθαρμένη τούρκικη διοίκηση έχει ξεκαθαρίσει κι έτσι αύριο θα είμαι ελεύθερος να εργαστώ. Ζήτω η Ελλάδα!

Ο Daniel και εγώ παίρνουμε την κατηφόρα με τα πόδια, με τη χαρά της πεζοπορίας στο βουνό, μ' αυτή τη θαυμάσια θέα, αυτό τον τονωτικό αέρα, φτάνουμε στη χαμηλή περιοχή και κατεβαίνουμε στον ελαιώνα το σούρουπο.

Τα συναισθήματα είναι ανάμεικτα. Αντιμετωπίζει με ενθουσιασμό το όλο εγχείρημα του ταξιδιού, χαίρεται με χαρά παιδιού για την άφιξή του στην Ελλάδα, ενώ συγχρόνως δεν ξεχνά ότι ο απώτερος σκοπός του είναι επαγγελματικός. Φαίνεται όχι μόνο να αφηφούν οι δύο περιηγητές τις δύσκολες συνθήκες του ταξιδιού, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής το κάλυπταν πεζοί ή με αγωγιάτες, αλλά να το επιθυμούν. Το ταξίδι ήταν συνυφασμένο με την περιπέτεια, το απρόβλεπτο στοιχείο, τη σωματική κούραση, την επαφή με τη φύση, με το άγριο, το μη-πολιτισμένο. Ήταν εμπειρία ζωής για τον Ευρωπαίο που επιθυμούσε την «επιστροφή στη Φύση».

⁸ Στο λεύκωμα: Fred Boissonas, *Θεσπρωτία*, Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Θεσπρωτίας, Ηγουμενίτσα, 2004.

⁹ Ερχόμενοι πεζοί από την Παραμυθία, κατέβηκαν τον Πετζοβολίο, βουνό της Πάργας.

Σάββατο 24 Μάη

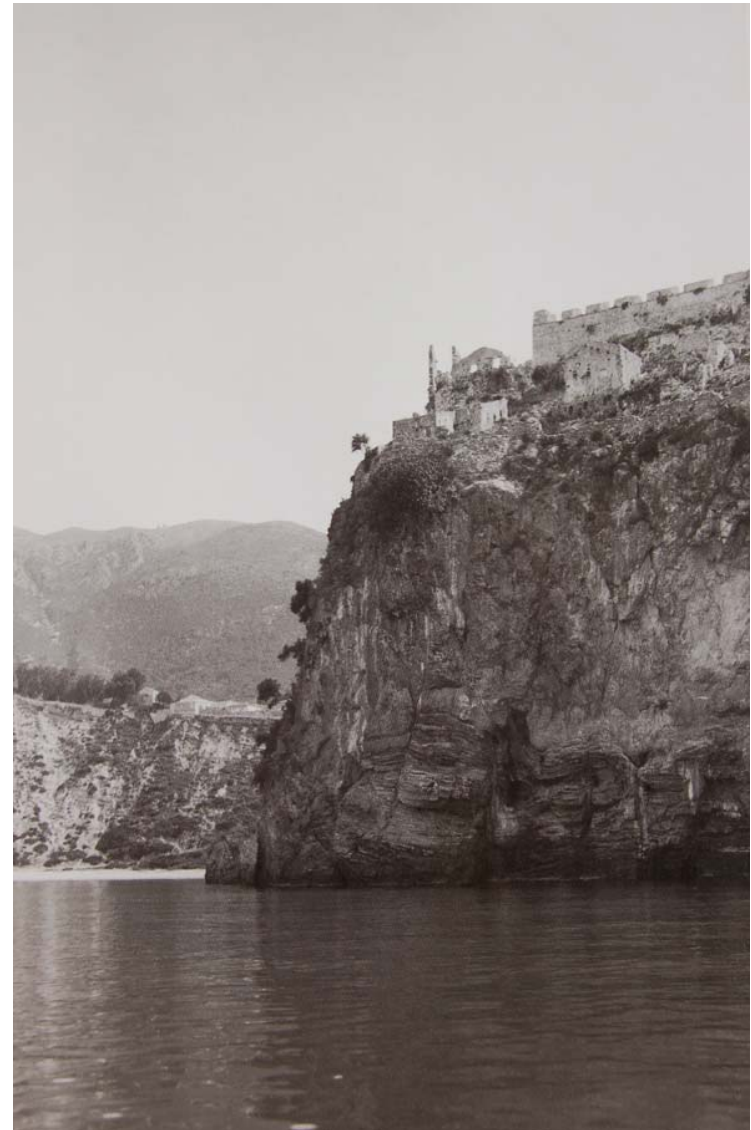
«Γύρω στις 8 η ώρα φτάνουμε στην παραλία της Πάργας, ακριβώς στο σημείο που ήμουν με τον *Berard* τον περασμένο Οκτώβρη, όταν γινόταν η ελληνική επιστράτευση.

Οι διεφθαρμένοι Τούρκοι αξιωματούχοι μας εμπόδισαν να φωτογραφήσουμε και μου φαίνεται σαν όνειρο να ξαναβρίσκομαι εκεί επί ελευθέρου εδάφους!»

Δευτέρα 26 Μάη

«Ωραία όνειρα, ήλιος, υπέροχο πρωινό! Ένα πλοiάριο μας οδηγεί σ' ένα από τα νησάκια που πλαισιώνουν το θαυμαστό λιμάνι της Πάργας. Από εκεί έχω τη θέα των βράχων όπου κυριαρχεί το παλιό κάστρο του Αλή πασά.

Άλλη θέα του άγριου βράχου εμφανίζεται στη θέση της Παλιοκαστρίτσας⁷. Εκεί, στην άκρη της θάλασσας, αρχίζει το πιο όμορφο δάσος ελιών που γνώρισα και μέσα στο ελαφρύ και ανοιχτόχρωμο φύλλωμα ένας τούρκικος καφές ή μάλλον ελληνικός καφές. Κρίμα, φεύγουμε. Ανεβαίνουμε στο κάστρο όπου μας υποδέχονται οι αξιωματικοί. Τι υπέροχη θέα προς τους δύο κόλπους, προς τη μικρή πόλη, την ηρωική Πάργα που, επιτέλους, είναι ελληνική! Παίρνω μια μπάλα και δύο χειροβομβίδες της εποχής του Αλή πασά»

⁷ Πιθανόν πρόκειται για τυπογραφικό λάθος, αναφέρεται στην τοποθεσία του Βάλτου.

2.3. Οι φωτογραφίες του Fred Boissonnas.

Ο Boissonnas θαύμαζε την ελληνική γη, και ως γνήσιος ευρωπαίος του καιρού του συμμερίζονταν το πνεύμα της εποχής του, ήθελε να φύγει μακριά από το δυτικό κομφορμισμό αποζητώντας την περιπέτεια, τη φυγή από τον «πολιτισμό», την ανακάλυψη της φύσης.

Στις φωτογραφίες του για την Πάργα κυριαρχεί το φυσικό κάλλος, αποτυπώνεται το «ελληνικό φως», η θάλασσα, οι ελιές και το κάστρο, τα βράχια, τα βουνά. Οι ανθρώπινες φιγούρες δεν είναι κεντρικές, τουλάχιστον στις φωτογραφίες του λευκώματος που αφορούν στην Πάργα και σε όποιες φωτογραφίες εμπεριέχονται είναι για να τονίσουν, να αναδείξουν το φυσικό τοπίο. Δίνεται η εντύπωση ότι χρησιμεύουν ως «στοιχεία γραφικότητας» ενισχυτικά του τοπίου που δημιουργεί ο φωτογράφος⁸. Φαίνεται να κυριαρχεί η ιδέα της γραφικότητας ως κριτήριο αισθητικό, ως αισθητική κατηγορία «παράλληλα με το ωραίο και το υψηλό, η οποία κατέληξε να αντιπροσωπεύει το κριτήριο του γούστου αναφερόμενο σε τοπία» (Γλυκοφρίδη-Λεοτσίνη 2005:118). Συγκεκριμενοποιώντας, συνεχίζει αναφέροντας ότι: «το γραφικό αποδόθηκε με ιδιαίτερη έμφαση στο ελληνικό τοπίο «...» κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα ..το οποίο συνδέθηκε με την ομορφιά της φύσης και τη μαγεία του φωτός, που ομόρφαινε και το πιο εγκαταλειμμένο ερείπιο, την ηρεμία ή την ένταση της θάλασσας» (2005:194). Φύση, φως, θάλασσα και ιστορικά μνημεία είναι τα τέσσερα στοιχεία του ελληνικού τοπίου που το καθιστούν γραφικό, συστατικά της ταυτότητάς του μέχρι και σήμερα.

⁸ « Στα περισσότερα τοπία οι Έλληνες απεικονίζονται σαν μικροσκοπικές φιγούρες, που συγχωνεύονται αρμονικά με το τοπίο ως δευτερεύοντα διακοσμητικά στοιχεία», παρατηρεί η Τσιγκάκου (2005:212).

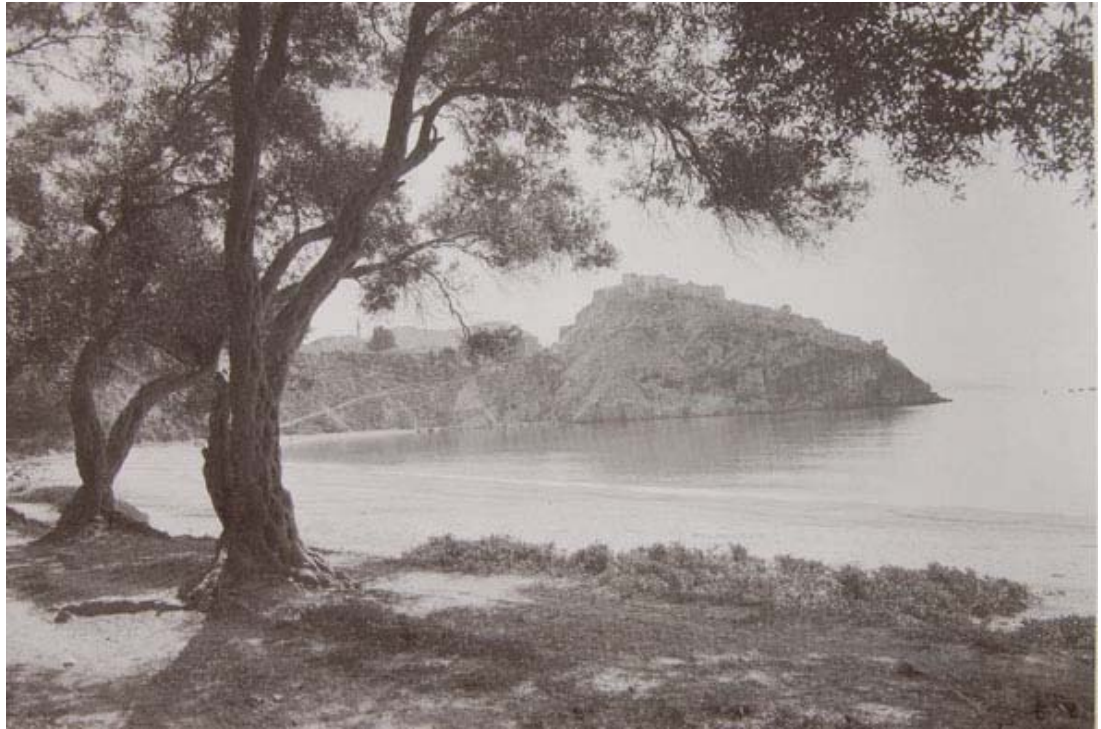
Στις φωτογραφίες του Boissonnas αναγνωρίζουμε τα στοιχεία αυτά, φαίνεται να ακολουθεί και να ασπάζεται την ιδέα της γραφικότητας και ομορφιάς του ελληνικού τοπίου, να την έχει φανταστεί μέσα από ταξιδιωτικά συγγράμματα και απεικονίσεις ρομαντικών ζωγράφων, και να μπορεί επιτέλους ο ίδιος προσωπικά να την διαπιστώσει αρχικά, να την απαθανατίσει και τέλος να την αναδείξει.

Ας μην ξεχνάμε ότι απώτερος σκοπός του ταξιδιού του ήταν η προβολή των ελληνικών επαρχιών στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο, η ανάδειξη του φυσικού κάλους μέσα από τον ποιητικό λόγο της φωτογραφικής τέχνης.

Αυτή ήταν άλλωστε και η συμφωνία που λίγα χρόνια αργότερα είχε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, «..να αναπαραστήσει φωτογραφικώς και να καταστήσει γνωστές τις καλλονές του ελληνικού χώρου ανά την υφήλιο» (Μπουντούρη 2002:4).

Η διπλανή φωτογραφία αναδεικνύει ακριβώς τα παραπάνω: είναι ένα προσκύνημα στην ελληνική φύση, στο ελληνικό τοπίο. Η μεγάλη ελιά στέκεται από πάνω και μπροστά από το φωτογράφο προστατεύοντάς τον. Το όμορφο δάσος ελιών, όπως ο ίδιος ονομάζει είναι «ένας χώρος που επιτρέπει τα παιχνίδια του φωτός, που επιτρέπει και αποδέχεται ...την ανθρώπινη παρουσία, είναι φιλικό και προσπελάσιμο» (Σκαρπέλος 2005:231). Η ελιά αυτή καθορίζει τη δομή της φωτογραφίας, δημιουργώντας ένα δεύτερο φυσικό πλάνο με τα κλαδιά της, ένα μετά-καρέ, βοηθώντας μας να εστιάσουμε.

Δημιουργώντας επίπεδα, τονίζει το βάθος του πεδίου με σκοπό να αναδείξει το μεγαλοπρεπή βράχο. Τα κλαδιά της ελιάς που χρυσίζουν στο φως του ήλιου αγκαλιάζουν το ιστορικό και ένδοξο κάστρο, την ιστορία του τόπου, που ο φωτογράφος γνωρίζει καλά και θαυμάζει. Φύση και ιστορικά μνημεία, που θυμίζουν αγώνες, και παράλληλα η απόλυτη ηρεμία της θάλασσας και η άδεια παραλία αντανakλούν τον ήλιο. Η θάλασσα συμπληρώνει το κάδρο, πλαισιώνει το βράχο και αντανakλώντας τον ελληνικό ήλιο, αποκαλύπτει την παρουσία του, την σημαντικότητά του ακόμα και αν αυτός δεν περιέχεται στο πλάνο.

Η εσκεμμένη απουσία ανθρώπινων μορφών αναδεικνύει ακόμα περισσότερο το ελληνικό τοπίο, την ολοκληρωμένη ομορφιά του, αποτελούμενη από το Δάσος, το Νερό και τα Ερείπια ως χαρακτηριστικά του τοπίου-σύμβολα (Σκαρπέλος 2005). Η οπτική γωνία αλλά και η τοποθεσία που είναι τραβηγμένη η φωτογραφία είναι σχεδόν ίδια με αυτή του πίνακα «Οι πρόσφυγες της Πάργας», ζωγραφισμένο το 1831 από τον Ιταλό ρομαντικό ζωγράφο Francesco Hayez, που περιγράφει τη φυγή των Παργινών μετά την πώληση της πόλης από τους Άγγλους στον Αλή πασά, εμπνευσμένο από το ομώνυμο ποίημα του Ιταλού ποιητή Giovanni Berchet⁹.

I profughi di Parga - Francesco Hayez, 1831.

Ακόμα και στην περίπτωση που ο Boissonnas δεν γνώριζε τον πίνακα αυτό, οι ομοιότητες τους δηλώνουν την κοινή παράδοση, «κληρονομιά» του ρομαντισμού που κουβαλούσαν οι δύο άντρες, παρά την απόσταση των 80 χρόνων που μεσολάβησαν.

⁹ Για το ποίημα βλ. online: http://www.liceoberchet.it/storia/profughi_parga.htm.

Το γεγονός της πώλησης της Πάργας είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις υπό την μορφή διπλωματικού σκανδάλου που έπληττε το αγγλικό κράτος το οποίο και κατακρίθηκε από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, ενώ παράλληλα επευφημίστηκε ο ηρωισμός των κατοίκων της Πάργας, και κατά συνέπεια θαυμάστηκε γενικότερα το ελληνικό θάρρος και ο αγώνας κατά της σκλαβιάς.

Και οι δύο εικόνες έχουν κοινή δομή, η οποία καθορίζεται από την επιλογή των κεντρικών στοιχείων από τον εκάστοτε δημιουργό. Και αυτά είναι τα συστατικά στοιχεία του ελληνικού τοπίου: ιστορικά μνημεία, φως και φύση. Το πνεύμα αλλάζει, καθώς ο πίνακας δημιουργήθηκε υπό καθεστώς ανελευθερίας και τονίζεται το τραγικό στοιχείο της μοίρας της Πάργας, συμβολίζοντάς το με την αγριεμένη θάλασσα, το μαραμένο δέντρο ελιάς, την καταστροφική φωτιά που αντικαθιστά τον ήλιο, τις τραγικοποιημένες φιγούρες των κατοίκων με εμφανή την παρουσία του ιερέα ως πνευματικού αρχηγού ενός λαού που αφήνει την πατρίδα του για να μην πέσει στα χέρια των κατακτητών.

Ο Boissonnas έρχεται με την δική του εικόνα να παλινорθώσει αυτή την τραγωδία, να επαναφέρει και να αναδείξει την αρχοντιά και την περηφάνια του τόπου, επαναλαμβάνοντας το ήδη κατασκευασμένο από τον ιταλό ζωγράφο σενάριο, δίνοντάς του όμως καλό τέλος. Το κάστρο στέκεται εκεί αγέρωχο, μνήμη των ένδοξων ελληνικών αγώνων, η φύση είναι ανθισμένη, η θάλασσα ήρεμη, και το φως αναδεικνύει την ομορφιά της ελευθερίας της ελληνικής γης. Αποκαθιστά την εικόνα της ελληνικής πόλης, δηλώνοντας πόσο πολύ «ταιριάζει» η ελευθερία στην Ελλάδα, τη χώρα της δημοκρατίας.

2.4. Η Πάργα για το Boissonnas.

Η Πάργα από μακριά, 1912.

Ήταν η μόνη φωτογραφία που κατάφερε ο Ελβετός φωτογράφος να βγάλει, αφού δεν του είχε επιτραπεί από την τουρκική διοίκηση η φωτογράφιση της πόλης στο πρώτο του ταξίδι στην Πάργα.

Ο Boissonnas δεν φωτογραφίζει την πόλη, τα στενά, τα δρομάκια, τον κόσμο, τους κατοίκους. Οι φωτογραφίες του της Πάργας έχουν θάλασσα. Είναι τραβηγμένες είτε από τη μεριά της θάλασσας, είτε κοιτάζουν προς αυτή. Φαίνεται να διαπραγματεύεται την ταυτότητά της πόλης ανάμεσα σε στεριά και θάλασσα, το τοπίο που δημιουργεί και παρουσιάζει δεν δηλώνει ξεκάθαρα τη γεωγραφική του θέση. Θα μπορούσε να φωτογραφίζει ένα νησί, όπως και ένα παραθαλάσσιο χωριό.

Αυτή η οπτική που μας προσφέρει του τόπου υποδηλώνει την αντίληψή του για αυτόν, καθώς η Πάργα φαίνεται να συμβολίζει την είσοδό του στην Ήπειρο, άρα και στην Ελλάδα γενικότερα. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης ανέκαθεν ήταν το πέρασμα, λειτουργούσε ως συνδετικός κρίκος μεταξύ της Ευρώπης και της Ελλάδας, ήταν η πύλη της Ελλάδας για την Ευρώπη.

Η Πάργα θα μπορούσε να συμβολίζει την είσοδο των φιλελλήνων ταξιδιωτών στην χώρα, που επιβεβαιώνει την πολυπόθητη άφιξη στην ελληνική γη. Είναι η γέφυρα που ενώνει, είναι η πρόσβαση αυτού που έρχεται από την άλλη άκρη της θάλασσας, από την Ιταλία. Είναι η πρώτη εικόνα ελληνικότητας που αντικρίζει ο Ελβετός φωτογράφος. Αυτή η εικόνα που θαυμάζει, που τον ανταμείβει αισθητικά επιβεβαιώνοντας τις προσδοκίες του για άγρια ομορφιά, για ιστορικότητα και γραφικότητα, και συνάμα δίνει τροφή στην φαντασία του για το τι θα ακολουθήσει.

Όλα αυτά φαίνονται να βρίσκουν έκφραση μέσα από τα πολλά επίπεδα που δημιουργεί στα τοπία του ο φωτογράφος. Παίζει με τα επίπεδα, με το βάθος πεδίου είτε αισθητικά και συμβολικά, δημιουργώντας τοπία που δεν χαρακτηρίζονται απλά από την ομορφιά και την οπτική απόλαυση που προσφέρουν, αλλά συγχρόνως από τοπία που κουβαλούν σκέψεις, ιδέες, προσδοκίες, μηνύματα.

Ο Boissonnas αναγνωρίζει και δίνει τη θέση που της αξίζει στην ομορφιά των βράχων που υπάρχουν μπροστά του, τα βράχια και τα νησάκια δίνουν τη θέση τους στο λόφο γεμάτο με ελαιώνες, που και αυτός με τη σειρά του τη δίνει σε ένα βουνό, και μετά σε ένα άλλο, και το μάτι χάνεται στο βάθος, επιτρέποντας στη φαντασία να πλάσει μορφές, στην ανυπομονησία να ανακαλύψει τι υπάρχει πέρα από αυτά τα βουνά.

Είναι το ταξίδι που μόλις αρχίζει, είναι μία πρόκληση, να ανακαλύψει τι κρύβεται πίσω από τα βουνά, στην ενδοχώρα, στο βάθος.

Μια Ελλάδα που περιμένει να ανακαλυφθεί το δικό της βάθος που χάνεται στους αιώνες και να δοξαστεί ξανά, ενώ μπροστά ξεχύνεται απλόχερα η γραφικότητα του φυσικού τοπίου. Είναι η οπτικοποίηση του ιδανικού ταξιδιού. Αυτού που παρέχει ομορφιά και φαντάσματα.

Ο Fred Boissonnas, ήδη καταξιωμένος φωτογράφος όταν έκανε το ταξίδι στην Ήπειρο, το οποίο σηματοδότησε την συνεργασία του με την ελληνική κυβέρνηση, δημιούργησε μέσα από το έργο του μια μανιέρα, ένα ρεύμα που ακολουθήθηκε αργότερα από πολλούς Έλληνες φωτογράφους. Αποτέλεσε το παράδειγμα, τον κανόνα της απεικόνισης και της φωτογραφικής δημιουργίας του ελληνικού τοπίου. Έδωσε μέσα από τη δουλειά του μορφή, όρια και κανόνες στο σχηματισμό της ταυτότητας του ελληνικού τοπίου. Του δικού του ελληνικού τοπίου, γεννημένο ως ιδέα στη Δύση και υλοποιημένο στην Ελλάδα. Η έννοια του ελληνικού τοπίου είναι έτσι άμεσα συνδεδεμένη με τη γραφικότητα, την ιστορικότητα, το παρελθόν, το φυσικό κάλλος και το φως.

Επηρέασε λοιπόν τους Έλληνες φωτογράφους, καθότι η εικονογράφησή του αποτέλεσε παράδειγμα προς μίμηση με ρόλο καθοδηγητικό όσον αφορά στις θεματικές των φωτογραφιών και του στυλ, αλλά και κύρια πηγή καλλιτεχνικής έμπνευσης. Ήταν ο σταθμός της ελληνικής φωτογραφίας. Οι εικόνες της Nelly's θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ακολούθησαν το ρεύμα του Boissonnas, υιοθετώντας και αναπαράγοντας την δυτική οπτική της Ελλάδας.

Υπήρχαν όμως και άλλοι Έλληνες φωτογράφοι, οι οποίοι παρά τον θαυμασμό προς τον Ελβετό φωτογράφο, απέβαλαν τη εξιδανικευμένη οπτική της Ελλάδας και δημιούργησαν μια εικόνα πιο ρεαλιστική, μια μάτια που έβρισκε την ομορφιά στην πραγματικότητα, χωρίς να χρειαστεί να ανατρέξει σε ρομαντικούς πίνακες με νεοκλασικά πρότυπα για να ανακαλύψει και να θαυμάσει το ελληνικό στοιχείο. Ένας από αυτούς, ο Σπύρος Μελετζής, επισκέφθηκε την Πάργα και πρότεινε την δική του εκδοχή για τον τόπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΕΤΖΗΣ

Η Πάργα από το νησάκι της παναγίας, Σπύρος Μελετζής, 1955.

3.1. Ο Μελετζής στην Ήπειρο.

«Στην βιτρίνα του βιβλιοπωλείου του Ελευθερουδάκη ήταν κρεμασμένα έργα του Μπουασονά.

Στα διαλείμματα από τον Μπούκα¹⁰, πέρναγα συχνά και τα κοιτάζα.

Όχι μόνο τα θαύμαζα αυτά τα έργα αλλά και τα ερωτεύτηκα»¹¹.

Ο Boissonnas ήταν ο δάσκαλος της ελληνικής φωτογραφίας για τους Έλληνες φωτογράφους στις αρχές του αιώνα. Ο Σπύρος Μελετζής, ακολουθώντας τα βήματά του περιόδευσε πολλές φορές στην Ήπειρο, ξεκινώντας το πρώτο του ταξίδι το 1937. Όπως και για άλλους Έλληνες φωτογράφους, το να φωτογραφήσουν τα μέρη που είχε ήδη επισκεφθεί ο Ελβετός μέντοράς τους ήταν πολύ σημαντικό τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και επαγγελματικό.

Ήταν τόσο μεγάλος ο θαυμασμός αλλά και το δέος που ένιωθαν απέναντι στο καλλιτεχνικό εκτόπισμά του Boissonnas, που πολλές φορές οι προσπάθειές τους ήταν καθαρά μιμητικές του δυτικού του βλέμματος. Ο Μελετζής επηρεάστηκε από το έργο του Ελβετού φωτογράφου. Επίσης πήγε και στα μέρη που είχε επισκεφθεί ο πρώτος με τον ίδιο σκοπό, όπως μαρτυρά σε ένα γράμμα του προς τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων σχετικά με την περιοδεία του στην Ήπειρο.

¹⁰ Ο Σπύρος Μελετζής εργάστηκε στην Αθήνα για δέκα χρόνια περίπου, δίπλα στο φωτογράφο Μπούκα, στο στούντιό του.

¹¹ Αφήγηση του Σπύρου Μελετζή, *Φωτογραφία 1923-1991*.

«Ο πόθος να περιοδεύσω όλη την Ήπειρο να φωτογραφήσω ότi έβρισκα καλόν, με σκοπόν να εκδώσω ένα λεύκωμα της Ηπείρου που θα μπορούσε να χρησιμεύσει για μία ρεκλάμα της Ηπείρου και θα ανέπτυσσε και στην Ήπειρο την τουριστική κίνηση. (..) Και σας απάντησα Σεβασμιότατε, Ναι ξέρω ότi είναι δύσκολό αλλά είμαι αποφασισμένος να το φέρω εις πέρας. Σας είπα επίσης πως είχε δυσκολίες πολλές αλλά κύριες δυσκολίες ήσαν τρεις. Α. το οικονομικό. Β. οι τεχνικές γνώσεις και Γ. δεδομένου ότi θα είχε κανείς να περιοδεύσει στην Ήπειρο, ήθελε προπαντός γέρα πόδια, καθότι δεν υπήρχαν ούτε αι σημεριναί συγκοινωνίαι και μου ξαναείπατε, Αυτά όλα τα εσκέφθεις; Και σας απάντησα Και καλά μάλιστα»¹².

Όμως, όπως φαίνεται μέσα από το λεύκωμα «Θεσπρωτία», δημιούργησε μία δική του καλλιτεχνική διαδρομή. Οι φωτογραφίες της Πάργας είναι το υλικό που θα μας υποδείξει το διαφορετικό βλέμμα του Έλληνα φωτογράφου όχι μόνο σε σχέση με αυτό του Ελβετού, αλλά γενικότερα θα αναδείξει την ποιότητα που είχε το δικό του ιδίωμα, την αυτόφωτη ταυτότητα του φωτογράφου, και συνάμα θα φωτίσει πλευρές του τόπου, που ο Boissonnas δεν είχε προβάλλει.

¹² Από το φωτογραφικό λεύκωμα 'ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ' του Σπύρου Μελετζή, Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Θεσπρωτίας, 2004.

3.2. Όταν ο ρεαλισμός συναντά το νατουραλισμό: Ο διάλογος Μελετζή – Boissonnas.

Ο Μελετζής επιστρέφει στα σημεία που έχει φωτογραφήσει ο Boissonnas, επιστρέφει για παράδειγμα στην παραλία του Βάλτου, στη φωτογραφία του κυριαρχούν τα ίδια στοιχεία. Φύση, άνθρωποι, φως. Φαίνεται πως τα στοιχεία αυτά είναι ο κοινός τόπος που οριοθέτησε ο πρώτος και αποδέχθηκε ο δεύτερος, ενός διαλόγου μεταξύ των δυο δημιουργών, των δύο έργων. Ο Μελετζής δεν κρύβει την επιρροή που του έχει ασκήσει ο Boissonnas, ίσα-ίσα την τονίζει, θέλει να φανεί, να είναι αναγνωρίσιμη. Για να αποδώσει φόρο τιμής προς το «δάσκαλό» του, αναπαραγάγει την οπτική του γωνία.

Βάλτος, Fred Boissonnas, 1913

Εισχωρεί μέσα στο βλέμμα του, προσπαθεί να βιώσει ο ίδιος αυτό που έπιασε το βλέμμα του άλλου, τη στιγμή που απλώνονταν μπροστά του ο ελαιώνας και η παρέα του καφέ. Και το πάει παραπέρα, το προχωράει. Αναγνωρίζει τα στοιχεία που γοήτευσαν το Boissonnas, τον ελαιώνα που απλώνεται μπροστά του δίπλα από τη θάλασσα, την ηρεμία της στιγμής που αποδίδεται μέσα από την σύμπνοια των ανθρώπων που απολαμβάνουν τον «ελληνικό» καφέ τους με τη ειρηνοποιό δράση του ήλιου που πλαισιώνει το σκηνικό προστατεύοντάς το με μια σφαίρα φωτός και ηρεμίας.

Βάλτος, Σπίρος Μελετζής, 1950

Ο Μελετζής διαβάζει το λόγο του Boissonnas, κατανοεί την οπτική και διανοητική απόλαυση που νιώθει στο μέρος αυτό μέσα από τη φωτογραφία, γιατί ο Boissonnas καταφέρνει να μεταφέρει την αίσθηση που είχε τη στιγμή του κλικ, γι' αυτό άλλωστε είναι μεγάλος φωτογράφος.

Μα, μεγάλος φωτογράφος για τον ίδιο ακριβώς λόγο είναι και ο Μελετζής. Η διαφορά βρίσκεται στο γεγονός ότι είναι Έλληνας. Έτσι, έχοντας πάρει όλα τα μηνύματα, δημιουργεί το δικό του σκηνικό, μας μεταφέρει τη δική του αίσθηση, τη δική του εκδοχή του τοπίου ελληνικότητας.

Σε αντίθεση με το Boissonnas ο οποίος «βάζει» τους ανθρώπους να βρίσκονται στο βάθος της φωτογραφίας του και συμπληρώνουν το σκηνικό, ο Μελετζής τους τοποθετεί είτε οπτικά, είτε θεματικά στο κέντρο της λήψης του. Δεν λειτουργούν συμπληρωματικά προς το σκηνικό, δεν αποτελούν εννοιολογικό μέρος ενός ήδη γραμμένου κειμένου, μία παραπάνω επιχειρηματολογία υπέρ μιας προκατασκευασμένης ελληνικής ταυτότητας. Αυτή η στατικότητα, η οποία οφείλεται κυρίως στη διανοητική διάσταση που κυριαρχεί στο ταξίδι του Boissonnas, η προσκόλληση στο ελληνικό ιδεώδες και στην ήδη κατασκευασμένη αντίληψη για το χώρο, πριν πάει στον ίδιο το χώρο, δεν υπάρχει στο έργο του Μελετζή. Και δεν υπάρχει γιατί ο ίδιος δεν είχε χώρο στη ζωή του για ονειροπολήσεις αρχαίων χρόνων, για ένδοξες στιγμές του παρελθόντος, γιατί ο ίδιος τις ζούσε, τις έβλεπε και τις αποτύπωνε καθημερινά. Υπήρξαν μέρος της καθημερινότητάς του.

Για τον Μελετζή, το αντικείμενο άξιο για φωτογράφιση περνούσε από μπροστά του εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ήταν ο θόρυβος που ακουγόταν από τα γέλια των εκδρομέων που πλησίαζαν, ήταν το χαμόγελο ευχαρίστησης μετά από μια βόλτα στην παραλία και ωρών ηλιοθεραπείας και ανάπαυλας, ήταν η κίνηση. Εκείνη τη στιγμή. Ήταν οι συγκεκριμένοι άνθρωποι που δημιουργούσαν το νόημα, το μήνυμα της φωτογραφίας. Αυτοί που απολάμβαναν την τοποθεσία, που ζούσαν το χώρο, του έδιναν χρηστικότητα, τον έκαναν απτό. Απτά όμορφο, προσβάσιμο, αληθινό, χωρίς τη βοήθεια των μεταφυσικών στοιχείων του ήλιου και του δάσους. Για τον Μελετζή η ομορφιά δεν ήταν κρυμμένη, αλλά απλωμένη στην πραγματικότητα και στο παρόν. Δεν χρειαζόταν να την αναζητήσει κάποιος στο παρελθόν, ούτε στο μυαλό του, γιατί πολύ απλά βρισκόταν γύρω του.

3.3. Η Πάργα για τον Σπόρο Μελετζή.

Σπόρος Μελετζής, 1955.

Ο Έλληνας φωτογράφος πλησιάζει τους ανθρώπους, απαθανατίζει χαμόγελα, εκφράσεις, κίνηση. Μπαίνει στα σπίτια τους. Το ανθρώπινο στοιχείο φαίνεται να είναι το βασικό για αυτόν. Κοιτά την ελληνική επαρχία με το εσωτερικό βλέμμα του ντόπιου, της οικειότητας, του «οπιτιού». Δεν ωραιοποιεί, δεν αποφεύγει, δεν αποκλείει, παρά αποθηκεύει και σχολιάζει μια πραγματικότητα, αληθινή, γήινη, χωρίς να νιώθει την ανάγκη να την αναδείξει και να την ανυψώσει για να γίνει σημαντική. Ο φακός του ξέρει να αποτυπώνει τη μάχιμη καθημερινότητα των απλών ανθρώπων, του χώρου και του χρόνου, αναζητώντας την ομορφιά και τις κοινωνικές προεκτάσεις ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και πεπρωμένα.

Κεντρικός δρόμος της Πάργας, 1960

Ξεκίνησε το ταξίδι του στην Ήπειρο γιατί δεν του άρεσε η κατασκευασμένη φωτογραφία του στούντιο, μία δουλειά που έκανε επί δέκα χρόνια στην Αθηνά. Ήθελε να γευτεί τον κόσμο, να βγει «έξω». Στις φωτογραφίες του Μελετζή υπάρχει πάντα το ανθρώπινο στοιχείο ακόμα και όταν φωτογραφίζει τοπία. Η ανθρώπινη παρουσία είναι αισθητή ακόμα και όταν υπονοείται, ακόμα και αν δεν καταδηλώνεται.

Ο Μελετζής φωτογραφίζει κοινωνικές σχέσεις, εστιάζοντας, πηγαίνοντας με το φακό του κοντά στους Έλληνες, στους ντόπιους, στη δουλειά τους, στα σοκάκια και τους δρόμους, στα σπίτια τους. Μας οδηγεί έτσι στον μικρόκοσμο της ελληνικής κοινωνίας που προσπαθεί και αγωνίζεται να ορθοποδήσει. Φωτογραφίζει με βλέμμα ειλικρινές την Πάργα, ένα παραθαλάσσιο χωριό της Ηπείρου, τονίζοντας την ομορφιά της χωρίς να προσθέτει την αίσθηση του εξωπραγματικού ή θεϊκού ή αρχαιοελληνικού.

Το έργο του Μελετζή χαρακτηρίζεται από μια ποιητικότητα του δρόμου, και όχι της φαντασίας και του νου. Μέσα από τις φωτογραφίες του παίρνουμε πληροφορίες και μεταφερόμαστε στο τότε, η αμεσότητά τους μας κάνει να νιώθουμε τις μυρωδιές του εμπορικού δρόμου της Πάργας, να ακούμε τις φωνές των ανθρώπων. Είναι απτή η πραγματικότητα του και συνάμα ντοκουμέντο για αυτούς που ενδιαφέρονται για την ιστορία του τόπου. Το βλέμμα του λαογραφικό, μας δείχνει λεπτομέρειες και κοινωνικούς δεσμούς, δημιουργεί ρεαλιστικές εικόνες.

3.4. Συμπερασματικά

Μέσα από τις φωτογραφικές αναπαραστάσεις τις Πάργας από τους δύο φωτογράφους προσπάθησα να απαντήσω σε ερωτήματα όπως: Πώς κατανοείται και βιώνεται ο συγκεκριμένος χώρος από τον καθένα; Ποία πράγματα θεωρήθηκαν σημαντικά να φωτογραφηθούν και ποια όχι; Το σύνολο των στοιχείων που περιλαμβάνουν ή αποκλείουν από το φωτογραφικό τους κάδρο τι εικόνα συνθέτουν; Ποιο εν τέλει είναι το τοπίο που ο καθένας δημιουργεί και ονομάζει Πάργα;

Οι απαντήσεις δόθηκαν μέσα από τη δουλειά τους, μέσα από τα τοπία ελληνικότητας που και οι δύο προσέφεραν. Στις φωτογραφίες απαντάται η σχέση που αναπτύχθηκε μεταξύ των δύο φωτογράφων και του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρώπινου) της Πάργας. Το αποτέλεσμα της σχέσης αυτής, το τοπίο, αντικατοπτρίζει τις κυρίαρχες σκέψεις, ιδέες και απόψεις της εκάστοτε κοινωνίας που ο καθένας τους ανήκε.

Η δυτική ταυτότητα του Boissonnas χρειάζεται τη νατουραλιστική οπτική για να επιβεβαιωθεί και να συμπληρωθεί, ενώ του Μελετζή είναι επιτακτική η ανάγκη της τοποθέτησης του στο παρόν και στην απτή πραγματικότητα για να αποδείξει και να αναδείξει ρεαλιστικά την αγάπη του για την Ελλάδα, για να νοεί τον εαυτό του ως Έλληνα. Και οι δύο φωτογραφίζουν με αγάπη τον τόπο. Απλά του ενός η αγάπη αναφέρεται στην Ελλάδα του τώρα, στην Ελλάδα με όλες τις λεπτομέρειές της, ενώ του άλλου απευθύνεται προς το ελληνικό όραμα και ιδεώδες. Του ενός είναι το σπίτι του και του άλλου ο πνευματικός του παράδεισος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΑΡΓΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΠΑΡΓΑ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

“Tourist sites are places where strangers come together for something they cannot find at home” (Mark Neumann 1992)

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την τουριστική εμπειρία των επισκεπτών που επιλέγουν την Πάργα ως τόπο διακοπών τους, και πως αυτή φαίνεται μέσα από τις φωτογραφίες που οι ίδιοι τράβηξαν κατά τη διάρκεια των διακοπών τους.

Αυτό που ένας τουρίστας αναζητά από τις διακοπές του, είναι ακριβώς αυτό που λέει η λέξη, μια διακοπή. Διακοπή από την καθημερινή του ζωή, τα πράγματα που κάνει, το ρυθμό που κυλά η ζωή του, τους ανθρώπους που βλέπει και τους χώρους που κινείται, το σπίτι, την πόλη του. Όπως αναφέρει και η Τερκενλή (1996:119): «οι δραστηριότητες του τουρισμού αντιπροσωπεύουν μια προσωρινή διακοπή των καθημερινών κοινωνικών διασυνδέσεων, μια αλλαγή και, με αυτό τον τρόπο μια αίσθηση ψυχολογικής ελευθερίας». Είναι η ελευθερία που προκύπτει όταν δεν είναι καθορισμένη η παραμικρή κίνηση και το καθημερινό πρόγραμμα. Κατά τη διάρκεια των διακοπών, όλοι έχουν τη δυνατότητα να γεμίσουν το χρόνο τους όπως αυτοί θέλουν.

Ακριβώς έτσι ο Urry (Lengkeek 2001:176) περιγράφει την τουριστική δραστηριότητα σαν μια εμπειρία ελεύθερου χρόνου, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την καθημερινή ρουτίνα, κατά τη διάρκεια της οποίας η προσοχή του τουρίστα στρέφεται σε άλλα πράγματα. Στο νέο χώρο που βρίσκεται, στα χρώματα που τον περιβάλλουν, γενικότερα σε καινούρια σημεία δίνοντάς τους ένα νέο νόημα. Τέτοια σημεία μπορεί να είναι η ομορφιά του τόπου, η φύση, η θέα, το ξενοδοχείο που διαμένει, και γενικά οτιδήποτε θεωρήσει ο ίδιος εντυπωσιακό ώστε να του τραβήξει την προσοχή. Όλα φαίνονται διαφορετικά γιατί είναι πρωτόγνωρη η εμπειρία εξαιτίας του ότι βρίσκεται σε ένα άγνωστο μέρος, και επίσης σε κατάσταση ψυχικής και σωματικής ελευθερίας αποπλαισιωμένος από την καθημερινή του ζωή.

4.1. Μεθοδολογικά: Πηγή φωτογραφιών και κατηγοριοποίηση. Το Flickr.com¹³.

Όλες οι φωτογραφίες που χρησιμοποιούνται στο κεφάλαιο αυτό προέρχονται από το δικτυακό τόπο flickr.com, μια online πλατφόρμα φιλοξενίας ψηφιακών φωτογραφιών χρηστών από όλον τον κόσμο. Στο flickr.com με μια απλή εγγραφή μπορεί κανείς να "ανεβάσει", να εκθέσει τις δικές του φωτογραφίες καθώς και να περιηγηθεί σε αυτές άλλων χρηστών σχολιάζοντάς τις, να γίνει μέλος ή να δημιουργήσει μια θεματική ομάδα. Από την αλληλεπίδραση αυτή των χρηστών συχνά σχηματίζονται κοινότητες που βασίζονται στους κοινωνικούς δεσμούς ή σε κάποιο κοινό θεματικό ενδιαφέρον. Είναι ο τόπος συνάντησης μια διαδικτυακής φωτογραφικής κοινότητας.

Στην αναζήτησή μου για την Πάργα, εντόπισα περίπου 3.300 φωτογραφίες. Αποφάσισα να χρησιμοποιήσω το flickr.com ως πηγή φωτογραφικού υλικού που αφορούσε τους τουρίστες, διότι θεώρησα ότι το σύνολο των φωτογραφιών που θα εντόπιζα θα ήταν αντιπροσωπευτικό των διαφόρων εθνικοτήτων των τουριστών, γιατί θα μπορούσα να τις επιλέξω ελεύθερα, πράγμα αδύνατο στην περίπτωση που θα έπρεπε να τις πάρω από τους ίδιους, αλλά ιδίως γιατί είτε ποσοτικά είτε ποιοτικά δεν θα μπορούσα να συγκεντρώσω εικόνες με τόσο μεγάλη ποικιλία με καμία άλλη μέθοδο.

Το κριτήριο επιλογής μου προέκυψε καθώς τις κοιτούσα. Έβρισκα συνέχεια παρόμοιες φωτογραφίες από διαφορετικούς χρήστες, φωτογραφίες δηλαδή με το ίδιο αντικείμενο ή την ίδια γωνία λήψης. Επαναλαμβανόταν συνεχώς κάποιες εικόνες, άσχετα από την εθνικότητα (Οι τουρίστες της Πάργας είναι κυρίως Άγγλοι, Γερμανοί, Σκανδιναβοί, Ιταλοί, Γάλλοι, Τσέχοι, και γενικά δυτικό-Ευρωπαίοι). Αποθηκεύοντάς τις λοιπόν, έγινε αυτόματα μια κατηγοριοποίηση βάσει των πιο πολύ-φωτογραφημένων σημείων της Πάργας από διαφορετικούς χρήστες βέβαια. Οι παρακάτω φωτογραφίες αντιπροσωπεύουν επίσης και το μεγαλύτερο ποσοστό των φωτογραφιών που βρίσκει κάποιος στην αναζήτησή του για την Πάργα στο flickr.com.

¹³ <http://www.flickr.com> .

1. Πανοραμική

2. Πανοραμική τη νύχτα

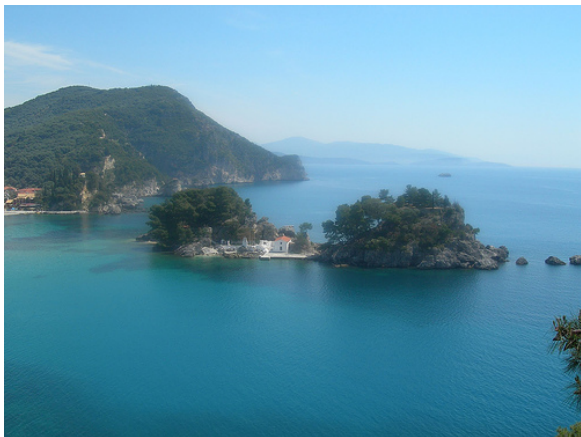
3. Την πόλη από το κάστρο

4. Το κάστρο από την παραλία

5. Από τη θάλασσα

6. Το νησάκι της Παναγίας

7. Μέσα στο κάστρο

8. Την παραλία του Βάλτου

9. Τον ανηφορικό δρόμο που πάει στο Κάστρο

10. Τα σπίτια στο Καμίνι

11. Τα σοκάκια

Είναι σημαντικό για τον όγκο των φωτογραφιών που υπάρχουν στο flickr.com και κατά συνέπεια χαρακτηριστικό των φωτογραφιών της εργασίας, αφού προέρχονται από αυτή τη βάση δεδομένων, το γεγονός ότι έχει γίνει ήδη μία διαλογή των φωτογραφιών από τους ίδιους τους χρήστες. Αυτό σημαίνει ότι αυτοί ήδη επέλεξαν ποιες φωτογραφίες θα εκθέσουν στο

διαδικτυακό κόσμο και ποιες όχι, πράγμα που μας κάνει να σκεφτούμε την πρόθεσή τους πίσω από την επιλογή του άλμπουμ. Μας δείχνει μια επιθυμητή, μια ιδεατή εικόνα των διακοπών τους, την ωραιοποιημένη φωτογραφική αφήγηση της τουριστικής τους εμπειρίας. Αυτή ακριβώς θεωρεί και ο Jackle (Τερκενλή 1996:119) ότι είναι μια ακόμα λειτουργία της τουριστικής δραστηριότητας, πέρα από τη ξεκούραση, την απόλαυση και την ηρεμία. Το να θεωρείται δηλαδή ότι ανεβαίνει το «γότητρό» τους στον κοινωνικό τους κύκλο εάν ο τόπος διακοπών τους είναι όμορφος, ξεχωριστός, ζηλευτός, εάν εμπίπτει στα πλαίσια του στερεοτυπημένου τόπου διακοπών. Αυτή η ανάγκη επιβεβαίωσης και αύξησης του κοινωνικού γοήτρου είναι ο πρώτος παράγοντας που επηρεάζει τη φωτογραφική αναπαράσταση του τοπίου ως μέρος διακοπών, αυτός που λειτουργεί επί της ουσίας ως ενισχυτικό της «κανονικής» ζωής κάθε τουρίστα.

Ο αμέσως επόμενος παράγοντας είναι αυτός του κατευθυνόμενου βλέμματος. Κοιτάζοντας από τη μια τις καρτ ποστάλ και από την άλλη το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστικών φωτογραφιών, συμπεραίνω ότι υπάρχουν όχι απλά ομοιότητες, αλλά από ότι φαίνεται, οι τουρίστες επιλέγουν να φωτογραφίσουν τα σημεία αλλά και από τα σημεία, που έχουν ήδη φωτογραφηθεί και αποτελούν μέρος του τρόπου προώθησης τη Πάργας ως τουριστικού προορισμού. Οι εικόνες που είδαν από το τουριστικό γραφείο στη χώρα τους, ή στο διαδίκτυο και τους έκαναν να επιλέξουν την Πάργα σαν τόπο διακοπών τους, είναι οι ίδιες με αυτές που στέλνουν ως καρτ ποστάλ στους φίλους και συγγενείς τους, αλλά και οι ίδιες εικόνες που αναπαράγουν κατά τη διάρκεια των διακοπών τους.

Το ερώτημα που γεννιέται είναι κατά πόσο η τουριστική εμπειρία στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Πάργα, είναι σχηματισμένη και συμβολικά φορτισμένη, ώστε η παραπάνω διαδικασία παραγωγής, αναπαραγωγής και διαιώνισης μιας εικόνας, να είναι σαν ένας φαύλος κύκλος. Που αρχίζει και πού τελειώνει αυτό που προτείνεται και αυτό που ζει κάποιος ως εμπειρία διακοπών στην Ελλάδα; Είναι δύο ξεχωριστά πράγματα ή πρόκειται για την αναπαραγωγή της προτεινόμενης από την τουριστική βιομηχανία τουριστικής εμπειρίας;

4.2. Μεθοδολογικά: Θεωρητικό αναλυτικό υπόβαθρο της τουριστικής εμπειρίας.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση, ας αναφερθούμε στον τρόπο με τον οποίο θα κινηθούμε. Αυτό που μελετάμε στην ενότητα αυτή είναι ο τρόπος με τον οποίο μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων, οι τουρίστες, βιώνουν το χώρο της Πάργας, σχετίζονται με αυτόν, προσδίδοντάς του νόημα και ταυτότητα. Τα εργαλεία για να αναγνωρίσουμε τη σχέση μεταξύ των ανθρώπων και τόπου είναι οι φωτογραφικές αναπαραστάσεις τους και η φαινομενολογική προσέγγιση της τουριστικής δραστηριότητας.

Καταπιανόμαστε με φωτογραφικό υλικό γιατί η φωτογραφία αποτελεί τη μαρτυρία της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ αυτού που φωτογραφίζει με το θέμα της φωτογραφίας. Μαρτυρά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται το χώρο αλλά και τον τρόπο που τοποθετείται το ίδιο το υποκείμενο στο χώρο. Αποκλείοντας ή συμπεριλαμβάνοντας στοιχεία, ή και τον ίδιο του τον εαυτό στο κάδρο, το υποκείμενο δηλώνει τι σε αυτόν τον χώρο κατανοεί, με ποιο τρόπο, αν κατανοεί τον εαυτό του ως μέρος του χώρου που φωτογραφίζει ή όχι. Η φωτογραφία επιβεβαιώνει και ερμηνεύει ταυτόχρονα την ύπαρξη του υποκειμένου τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή στο συγκεκριμένο τόπο. Είναι το εργαλείο μας για να δούμε πώς οι τουρίστες ζουν την Πάργα, τι εικόνα σχηματίζουν για αυτή, ποία ή ποίο νόημα προκύπτει από την εμπειρία τους. Και αυτό γιατί η φωτογραφία είναι μια αντικειμενοποίηση (objectification¹⁴) της σχέσης του υποκειμένου με τα υλικά στοιχεία του τοπίου με τα οποία έρχεται σε επαφή. Καθώς τραβάμε φωτογραφίες ενός τοπίου κατανοούμε τον εαυτό μας ως μέρος του, ή ως παρατηρητή

¹⁴ Objectification: *"We cannot comprehend anything, including ourselves, except as a form, a body, a category, even a dream. As such forms develop in their sophistication we are able to see more complex possibilities for ourselves in them. As we create law, we understand ourselves as people with rights and limitations. As we create art we may see ourselves as a genius, or as unsophisticated. We cannot know who we are, or become what we are, except by looking in a material mirror, which is the historical world created by those who lived before us and confronts us as material culture, and that continues to evolve through us"*(Miller 2005: 7).

του τοπίου αυτού. Μέσω της επιλογής του τι θα φωτογραφήσουμε κάνουμε μια δήλωση για τη σχέση μας με αυτό το χώρο, για το τι σε αυτό το χώρο «μιλάει» σε μας. Έτσι η τελική φωτογραφία είναι μια αντικειμενοποίηση της σχέσης μας με τα στοιχεία του χώρου που ερχόμαστε σε επαφή.

Τη σχέση αυτή θα διερευνήσουμε με όρους φαινομενολογικούς, και ειδικότερα θα βασιστούμε στην προσέγγιση της τουριστικής εμπειρίας του Cohen (1979) την οποία αργότερα ο Lengkeek (2001) εμπλούτισε, διευρύνοντας τα αναλυτικά στοιχεία με την εισαγωγή νέων εννοιών. Η προσέγγιση αυτή διακρίνει την τουριστική εμπειρία ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής του τουρίστα στη ζωή του τόπου, σχολιάζοντας τους διαφορετικούς τρόπους που κάποιος μπορεί να συσχετιστεί με ένα χώρο. Οι δύο βασικές έννοιες που στηρίζουν όλο το συλλογισμό έχουν να κάνουν με το βαθμό οικειοποίησης του χώρου και με ό,τι περιλαμβάνεται σε αυτόν. Αντικείμενα, φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία, η υλικότητά του δηλαδή αλλά και τα άυλα στοιχεία του, όπως η κουλτούρα του, οι διάφορες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτόν, οι άνθρωποι που τον κατοικούν, γενικά, ό,τι εμπεριέχει η έννοια του τοπίου.

Η πρώτη παραδοχή ξεκινά από το να ορίζει ο Cohen (1979) ως κέντρο (centre), ως κεντρική, την ανθρώπινη εμπειρία της «κανονικής», της καθορισμένης βάσει κάποιων προτύπων ζωής (ordinary life). Είναι η καθημερινότητα που χαρακτηρίζεται από προγραμματισμένες και επαναλαμβανόμενες πρακτικές όπως η εργασία, μία διαδρομή, το σπίτι, ο κοινωνικός περίγυρος, οι συνήθειες που ο καθένας αποκτά. Η οργάνωση του τρόπου ζωής που αποκτά το χαρακτήρα της καθημερινής ρουτίνας. Στο άλλο άκρο λοιπόν, τοποθετείται το μη-κέντρο (centre-out-there) που στην προκειμένη περίπτωση είναι ο τουριστικός προορισμός, μα θα μπορούσε να οριστεί οτιδήποτε άλλο που βρίσκεται «εκτός κέντρου». Το βασικό χαρακτηριστικό του centre-out-there ή out-there-ness¹⁵, έγκειται στο ότι βρίσκεται στο άλλο άκρο από το κέντρο. Είναι τόσο αόριστο που εκεί δεν

¹⁵ Ο Lengkeek προτείνει τον όρο 'out-there-ness' αντί του 'center-out-there' διότι θεωρεί ότι η τουριστική εμπειρία δεν βιώνεται τόσο με όρους κεντρικότητας αλλά με αυτούς της μεταφοράς (metaphor) και του προσανατολισμού (orientation). Για περισσότερα στο Lengkeek 2001:173.

υπάρχει τίποτα από την παραπάνω καθημερινότητα, είναι ένας τόπος «άδειος» και για αυτό το λόγο ορίζεται μόνο σε σχέση με την κεντρική εμπειρία. Ο τόπος διακοπών είναι αόριστος (out-there) γιατί η βασική προϋπόθεση για να ορίζεται ως τέτοιος είναι να βρίσκεται μακριά, έξω από το κέντρο. Κάτι άγνωστο, που να μη θυμίζει τίποτα από την κανονική ζωή, να είναι το μέρος όπου θα διακοπεί η κανονικότητα. Αυτός ο διαχωρισμός είναι σημαντικός γιατί ορίζει ως κεντρικό σημείο αναφοράς της ζωής ενός ανθρώπου το «οπίτι» του, το οποίο περιλαμβάνει τον τόπο καταγωγής του, την κουλτούρα του, τις προτιμήσεις του, το επάγγελμά του, τους κοντινούς του ανθρώπους κ.α. ως την απόλυτη, τη μόνη εμπειρία ή εκδοχή της ζωής του. Και τοποθετεί από την αντίθετη πλευρά μία αόριστη έννοια, «ανοιχτή» και εύπλαστη, όπου ο καθένας μπορεί να «γεμίσει» με ό,τι θέλει. Μεταξύ του «εδώ» και του «αλλού» διακρίνονται κάποια στάδια που ορίζονται σαν σταθμοί οικειοποίησης θα λέγαμε, τα οποία είναι ενδιάμεσα του κέντρου και του 'κάπου μακριά από αυτό'.

Ο συλλογισμός συνεχίζεται με την εισαγωγή της έννοιας της οικειοποίησης του centre-out-there, με το βαθμό δηλαδή που οι τουρίστες αφήνουν πίσω τη οπτική που έχουν στην κανονική ζωή τους και επικεντρώνονται στο διαφορετικό και στο άγνωστο των διακοπών. Έχοντας αρχικά σαν αφετηρία της τουριστικής τους εμπειρίας το «κέντρο», αντιμετωπίζουν το «μη-κέντρο», τον τουριστικό τους προορισμό ως μέρος και τόπο διασκέδασης μόνο (recreational mode), και όχι σαν έναν τόπο ο οποίος έχει έναν αυτόνομο και ανεξάρτητο τρόπο ζωής, ο οποίος σίγουρα είναι ισάξιος με, αλλά θα μπορούσε να γίνει και δικός τους.

Η επιφανειακότητα του τρόπου αυτού, τους καταχωρεί σε μηδενική συμμετοχή, διότι στην φάση αυτή οι τουρίστες επιθυμούν απλά την πιστοποίηση της παρουσίας τους στο χώρο, ότι βρίσκονται όντως σε κάποιον επίγειο παράδεισο. Αυτό φαίνεται από την αναπαραγωγή των καρτ ποστάλ, αλλά και από την ανάγκη τους να επιδεικνύουν σε κορνίζες στο σαλόνι του σπιτιού τους ή στο flickr.com την παρουσία τους σε ένα εξωτικό ή όμορφο μέρος. Έχουν μηδενική συμμετοχή ακριβώς γιατί ο τρόπος που προσεγγίζουν τον «άλλο» τόπο είναι εγωκεντρικός, και χρηστικός στο βαθμό που εξυπηρετεί την κανονική τους ζωή χωρίς να μπορεί να την επηρεάσει, παρά μόνο να την ενισχύσει, λειτουργώντας ως επιβράβευσή της.

Στις ενδιάμεσες βαθμίδες συμμετοχής των τουριστών αρχίζει και κερδίζει έδαφος το μη-κέντρο, καθώς αρχίζουν και αλλάζουν την καθημερινότητά τους (diversionary mode), αποκτούν καινούργιες εμπειρίες (experiential mode), ή ακόμα, αρχίζουν και αμφισβητούν τον τρόπο ζωής τους και ξανά-ανακαλύπτουν τον εαυτό τους σε άλλο πλαίσιο (experimental mode). Σε αυτό το σημείο η αντίληψη του τόπου αναψυχής είναι συνολική, καθώς περιλαμβάνει εκτός από το τοπίο, τη φύση, τη θάλασσα, αλλά και τους ανθρώπους του χώρου, το ρυθμό τους, την καθημερινότητά τους.

Στην τελευταία βαθμίδα, η οποία χαρακτηρίζεται ως υπαρξιακή (existential mode), έχει μετακινηθεί ακραία το κέντρο, αμφισβητείται η κανονική ζωή και ο τουρίστας έχει φτάσει σημείο να θεωρεί ότι ένας καλύτερος κόσμος είναι κάπου αλλού από το ως τότε «κέντρο» του, και θέλει να ζήσει στον τόπο διακοπών του¹⁶. Υπάρχει μια μετακίνηση από το κέντρο προς το μη-κέντρο, από τον ιδιαίτερο τόπο του καθένα προς τον τόπο διακοπών του. Ξεκινώντας με τη σταθερότητα του καθημερινού κόσμου, έρχεται σε αμφισβήτηση καθώς καταλαμβάνει χώρο και γίνεται πιο οικείος ο χώρος διακοπών, ως το σημείο να θεωρείται αυτός σαν κέντρο, ή τουλάχιστον, να μη θεωρείται πια κεντρικό το κέντρο.

Θα χρησιμοποιήσουμε τον παραπάνω συλλογισμό ως εργαλείο ταξινόμησης των φωτογραφικών αναπαραστάσεων της τουριστικής εμπειρίας στην Πάργα αρχίζοντας με το πρώτο στάδιο συμμετοχής του τουρίστα, αυτό που σαν σημείο αναφοράς έχει το κέντρο του, το σημείο αναχώρησής του, το σπίτι του. Προχωρώντας θα δούμε πώς αλλάζει ο τρόπος που αντιμετωπίζει και αποτυπώνει το χώρο, οικειοποιώντας τον όλο και περισσότερο.

¹⁶ *"The first mode he describes as the 'recreational' in which individuals step outside the normal and the ordinary in search of entertainment. (...) The fifth and the last is the existential. Here a person has the feeling that they are living in the wrong place and at the wrong time. This estrangement from ordinary life is so strong that a better world is sought elsewhere, in the tourist location and, if possible, on a permanent basis"* (Lengkeek 2001:173).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ.

Ο μέσος δυτικοευρωπαίος τουρίστας, ο οποίος είναι ο κύριος επισκέπτης της Πάργας, αυτό που περιμένει να βρει στον τόπο διακοπών του είναι το διαφορετικό από την πατρίδα και το σπίτι του. Η Ελλάδα ως προορισμός έχει σχηματοποιηθεί στην τουριστική συνείδηση κυρίως ως ο τόπος που θα βρει κανείς την θάλασσα, τον ήλιο, τη φύση, την ομορφιά και τη γραφικότητα, αλλά και ως τόπος όπου θα ζήσει κάποιος την εμπειρία των 3 (ή 5) S, δηλαδή του «sun, sea, sand» (sex και spirits).

Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης της Ελλάδας ως προορισμός απολαύσεων, έχει πλέον σχηματοποιήσει σχεδόν καρτουνίστικα την έννοια της ελληνικότητας, της οποίας συστατικά στοιχεία είναι α. η φυσική της ιδιαιτερότητα με κύρια σύμβολά της το μπλε της θάλασσας και το πράσινο της φύσης, β. η ιστορία της μέσω των αρχαίων μνημείων και τέλος γ. η γραφικότητά της, η οποία συμβολίζεται κυρίως μέσα από τα άσπρα σπίτια, τις εκκλησίες με τον σταυρό της ορθοδοξίας, τα στενά δρομάκια, τους γέρους στα καφενεία. Αυτά ακριβώς είναι και τα θέματα που συναντώνται στις καρτ ποστάλ όλων των τουριστικών σημείων της Ελλάδας και συνεπώς και της Πάργας. Στις καρτ ποστάλ της Πάργας μπορεί κανείς να βρει γενικά θέματα που εκφράζουν αυτή την ελληνικότητα χωρίς απαραίτητα να αναγνωρίζεται ο συγκεκριμένος τόπος.

Κάλλιστα αυτές οι εικόνες θα μπορούσαν να βρίσκονται οπουδήποτε στη Ελλάδα, μην έχοντας ένα αναγνωρίσιμο χαρακτηριστικό της Πάργας, και ακριβώς αυτό το στοιχείο επηρεάζει την ταυτότητά της, καθώς αποτελεί το βασικό κριτήριο επιλογής της από τους τουρίστες.

Έτσι, η ταυτότητά της είναι αποπλαισιωμένη και απρόσωπη, γιατί είναι απλά, αόριστα ελληνική. Ο Ο' Barr χρησιμοποιεί τον όρο "tropicalization" για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι αναπαραστάσεις διαφόρων τουριστικών προορισμών μέσω στερεοτυπημένων προωθητικών εικόνων κατασκευάζουν πεποιθήσεις για αυτούς τους προορισμούς (Ο' Barr 1994). Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Ελλάδας, εάν, προσαρμόζοντας στα δικά μας δεδομένα, αντί του όρου tropicalization χρησιμοποιήσουμε τον όρο ελληνικότητα (greekness), για να εκφράσουμε το άχρονο, άτοπο και αόριστο τόπο που δημιουργείται μέσα από τη στερεοτυποποίηση των εικόνων του ελληνικού τοπίου. Τα τοπία των παραπάνω καρτ ποστάλ προέρχονται από την Πάργα, μα θα μπορούσαν να είναι οπουδήποτε, δεν έχουν καμία γεωγραφική σημείωση, δεν δηλώνουν το Ιόνιο ή το Αιγαίο. Αυτές οι εικόνες αντιπροσωπεύουν γενικότερα την Ελλάδα και ό,τι αυτή μπορεί να σημαίνει: την άμεση επαφή και απόλαυση του ανθρώπου με τη φύση, την έννοια του παραδοσιακού, του αυθεντικού, που κρύβει μέσα της η γραφικότητα, και τα χρόνια ζωής, ιστορίας και πολιτισμού που μετράει στην πλάτη της. Αυτή η μορφή ελληνικότητας που προκύπτει μέσα από τις φωτογραφικές

αναπαραστάσεις, θα μπορούσε να εκφραστεί μέσα από τον οριενταλισμό του Said, βασισμένο στο -όχι μόνο γεωγραφικό- ζευγάρι αντιθέσεων Ανατολής-Δύσης. Εάν η Δύση εκπροσωπεί τη λογική, η Ανατολή εκπροσωπεί τη μη-λογική, το συναίσθημα. Και για αυτό ακριβώς τον λόγο αποτελούσε πάντα τον «άλλο», το διαφορετικό, το μη-πολιτισμένο (Said, 1996).

Η Todorova συγκεκριμενοποιώντας τον «άλλο» επισημαίνει ότι τα Βαλκάνια έχουν ονομαστεί αμέτρητες φορές γέφυρα που συνδέει την Ανατολή με τη Δύση, την Ευρώπη με την Ασία, σημειώνοντας ότι «τα Βαλκάνια είναι επίσης γέφυρα μεταξύ φάσεων ανάπτυξης, κι αυτό φέρνει στο νου τη χρήση χαρακτηρισμών όπως ημι-αναπτυγμένος, ημι-αποικιακός, ήμι-πολιτισμένος και ημι-ανατολίτης» (Todorova 2000: 55). Υπό αυτό το πρίσμα, η βαλκανική Ελλάδα φαίνεται να νοείται από τους δυτικούς επισκέπτες της ως ένα είδος *εσωτερικού* μεν, *άλλου* δε (internal 'otherness'¹⁷), καθώς ξεχωρίζει από τα δυτικό-ευρωπαϊκά κράτη κυρίως λόγω της γεωγραφικής της θέσης, της αρχαίας κληρονομιάς της και της ιστορικής διαδρομής της. Η Ελλάδα θα λέγαμε αποτελεί την Ανατολή της Ευρώπης και συγχρόνως και γέφυρά της. Αυτή την οριακότητα εκφράζει χαρακτηριστικά ένας Άγγλος συγγραφέας:

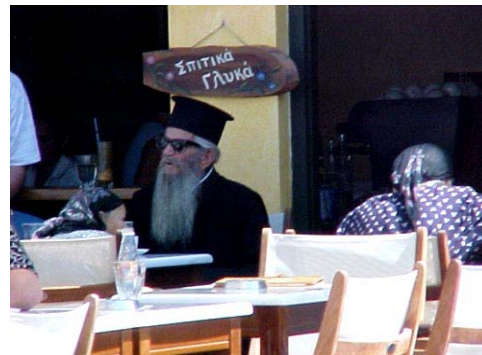
«Οι Έλληνες λένε ότι πηγαίνουν στην Ευρώπη, όταν πηγαίνουν στην Αγγλία ή την Ιταλία. Αποκαλούν Ευρωπαίους τους Γερμανούς, τους Άγγλους και άλλους δυτικούς που επισκέπτονται τη χώρα τους, ενώ δεν χρησιμοποιούν για τον εαυτό τους τον ίδιο χαρακτηρισμό. Το ίδιο κάνουν και οι δυτικοί που βρίσκονται στην Ελλάδα: αυτοί είναι Ευρωπαίοι, κατ' επέκταση οι Έλληνες δεν είναι...Από φυλετική και γεωγραφική άποψη οι Έλληνες ανήκουν στην Ευρώπη, αλλά δεν είναι δυτικοί (sic). Αυτή είναι η σημασία του όρου Ευρωπαίος, που την αποδέχονται τόσο οι Έλληνες όσο και οι ξένοι. Οι Έλληνες είναι Ανατολίτες από αναρίθμητες απόψεις, αλλά όχι Ασιάτες. Αποτελούν μία γέφυρα ανάμεσα σε ανατολή και Δύση...»¹⁸

¹⁷ « Imaginary Greece can be Oriental (a form of European internal 'otherness') because of its exotic, sunny coasts and hospitable people.» στο: Tzanelli 2001:217.

¹⁸ Ferriman στο: Todorova 2000:55

Αυτή η οπτική της Ελλάδας που η Tzanelli (2001) ονομάζει ελληνικό οριενταλισμό (greek orientalism), σε συνδυασμό με την ανάγκη του Out-There-ness, την παύση της καθημερινής-κανονικής ζωής προς αναζήτηση του διαφορετικού, του «άλλου», που στην ουσία είναι διαφορετικού εαυτού, μέσα από τον διαφορετικό «άλλο», έχει δημιουργήσει μια εικόνα για τα τουριστικά μέρη και συγκεκριμένα για την Πάργα, η οποία οφείλεται από τη μία στον τρόπο προώθησης της ως τέτοιο προορισμό, και από την άλλη από μια ήδη κατασκευασμένη εικόνα των δυτικο-ευρωπαίων τουριστών για το τι θα βρουν ερχόμενοι στην Ελλάδα. Αυτοί οι δύο παράγοντες αλληλοεπηρεάζονται, χωρίς να μπορεί να διακριθεί η αρχή, ποιος ήταν ο πρώτος που δημιούργησε τον άλλον ή που ενθάρρυνε μία τέτοιου είδους στάση. Ο μαζικός τουρισμός των charters είναι απόρροια και συνάμα αίτια μιας τέτοιας ταυτότητας, η οποία συνήθως αποτυπώνεται σε καρτ-ποστάλ με ωραίες παραλίες, απέραντο γαλάζιο, γραφικά πρόσωπα γέρων, ωραία παραθαλάσσια θέρετρα με θέα τη φύση και τη θάλασσα, το άσπρο, το μπλε, και η οποία αναπαράγεται αργότερα από τους τουρίστες.

Το ερώτημα της ενότητας αυτής είναι αν οι επισκέπτες της Πάργας αναπαραγάγουν την παραπάνω κατασκευασμένη εικόνα από την τουριστική βιομηχανία, όντας παθητικοί καταναλωτές μίας στερεοτυπημένης και καλουπωμένης εμπειρίας ή είναι οι ίδιοι παραγωγοί νοήματος στη σχέση που αναπτύσσουν με το χώρο κάτω από τις συγκεκριμένες περιστάσεις.

Τουριστικές φωτογραφίες της ελληνικής παράδοσης και γραφικότητας. Από το Flickr.com.

5.1. Δεκαπενταύγουστος: Παθητικότητα και αυθεντικότητα στη γιορτή της Παναγίας.

Σωστή απάντηση δεν υπάρχει στην παραπάνω ερώτηση διότι ισχύουν και οι δύο. Το νόημα που κάθε στιγμή παράγεται είναι τόσο υποκειμενικό που θα ήταν αφελές να πιστέψουμε ότι δεν διαφοροποιούνται οι εμπειρίες. Όμως, δεν παύει να υπάρχει ένας μαζικός και γι' αυτό κυρίαρχος τρόπος αποκωδικοποίησης της τουριστικής εμπειρίας. Μέσα από το παράδειγμα της γιορτής του Δεκαπενταύγουστου, γίνεται αντιληπτός ο τουριστικός φαύλος κύκλος που αναφέραμε παραπάνω.

Οι προσδοκίες των τουριστών για την Ελλάδα, επηρεάζουν το βλέμμα τους, ακριβώς όπως επηρέασαν και τους περιηγητές των προηγούμενων αιώνων. Με τη

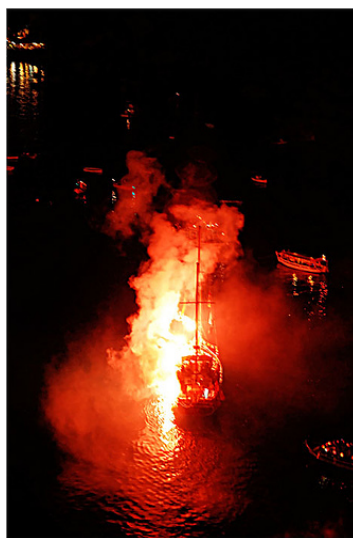
διαφορά ότι τώρα, οι επισκέπτες έχουν μετατραπεί σε τουρίστες και δεν είναι πια ταξιδιώτες, και για αυτό το λόγο δεν είναι φορείς της ενεργητικότητας που εμπεριέχει ο όρος, μα παθητικοί αποδέκτες απολαύσεων κυρίως οπτικού χαρακτήρα. Παράλληλα, η ελληνικότητα έχει αφήσει πίσω της την πνευματική απόλαυση που την χαρακτήριζε ως και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, για να δώσει τη θέση της στην υλική και σωματική απόλαυση.

Η ελληνικότητα μέσω της στεροτυποποίησης και εμπορευματοποίησης των παραδοσιακών και λαϊκών εκφάνσεων των νεοελλήνων, όπως ο χορός, το φαγητό, τα πέτρινα σπίτια τα ασβεστωμένα σοκάκια και ο ορθόδοξος χριστιανισμός, εκφράζεται από την Tzanelli ως δεύτερη φάση του ελληνικού οριενταλισμού (2001: 222). Από τη μία πλευρά, η παθητικότητα των τουριστών, οι οποίοι δεν προσδοκούν να ανακαλύψουν αλλά επιθυμούν να τους προσφερθούν εύκολα και απλόχερα “πρωτότυπες” εμπειρίες, και η εμπορευματοποίηση της λαϊκής κουλτούρας μέσω στερεοτυπημένων “αυθεντικών” εμπειριών από τους Έλληνες επιχειρηματίες του τουρισμού, είναι το παράδειγμα του φαύλου κύκλου της ελληνικής τουριστικής εμπειρίας. Στην Πάργα, αυτό το φαινόμενο αποτυπώνεται, πέρα από τις καθημερινές καλοκαιρινές performance όπως οι βραδιές syrtaki, ο μουσακάς, η greek salad κ.α. «θεατρικά» δρώμενα του δρόμου, το Δεκαπενταύγουστο, οπότε γίνεται μία μεγάλη γιορτή προς τιμή της Εκκλησίας της Παναγίας που βρίσκεται στο νησάκι. Τότε στήνεται ένα ακόμα θεατρικό σκηνικό, μέσα στο προϋπάρχον, όπου εντελώς αυτοαναφορικά αναπαριστά και αφηγείται την ιστορία του τόπου πολύ θεαματικά.

Ένα τοπικό έθιμο με χριστιανικό χαρακτήρα, που γιορτάζει την κοίμηση της Θεοτόκου εμπνέει ένα θέαμα ντόπιας παραγωγής, το οποίο συνδυάζει την ορθοδοξία με την ιστορία του τόπου, δημιουργώντας μία ακόμα τουριστική ατραξιών. Αναπαριστά την επιστροφή των Παργινών στην πατρίδα τους όταν πια απελευθερώθηκε από τους Οθωμανούς. Με λόγο δυνατό επευφημείται το ελληνικό θάρρος και η αγάπη για την πατρίδα, η ‘λεβεντιά’ του τόπου, το ένδοξο παρελθόν της Πάργας. Βαρκαρόλες, βεγγαλικά, ζωντανή ελληνική μουσική και η επιστροφή της ελληνικής σημαίας στο κάστρο συμπληρώνουν το σκηνικό. Μια μίξη ορθόδοξης πίστης, περιφανής τοπικής ιστορίας, γκλάμουρ και επίδειξης δημιουργούν μια ιδεατή αναπαράσταση του τόπου και την μετατρέπουν σε τουριστική ατραξιών. Την οποία απολαμβάνουν τόσο οι ντόπιοι, είτε νιώθοντας υπερήφανοι για τον τόπο τους, είτε γιατί εκείνες τις μέρες το οικονομικό όφελος είναι μεγάλο, όσο και οι τουρίστες, οι οποίοι νιώθουν δικαιωμένοι για την επιλογή τους και γιατί είναι μάρτυρες μιας στιγμής ‘αυθεντικής’ ελληνικότητας.

Πάργα, Δεκαπενταύγουστος. Πηγή: Flickr.com

Πάργα, Δεκαπενταύγουστος Πηγή: Flickr.com.

Δεκαετία 1950-60 - Η γιορτή της Παναγίας - Δεκαετία 2000.

Πηγή: Από το προσωπικό αρχείο του κ. Ζέρη.

5.2. *Live Your Greece ..In Greece.*

Ας πούμε ότι οι φωτογραφίες που δεν λείπουν από κανένα άλμπουμ διακοπών στην Πάργα μοιάζουν πάρα πολύ με τις εικόνες που προωθείται. Όταν φτάνει κάποιος στο μέρος, αυτό που πρώτα από όλα κάνει είναι να απαθανατίσει την παρουσία του στον τόπο, κυρίως δια της απουσίας του στο φωτογραφικό κάδρο. Τεκμηριώνει την παρουσία του, αναπαράγοντας τα ίδια θέματα και οπτικές, όπως είδαμε και από την κατηγοριοποίηση των φωτογραφιών. Από τις φωτογραφίες αυτές συμπεραίνουμε ότι αρχικά η χρήση του χώρου από τους τουρίστες βασίζεται κυρίως στην οπτική απόλαυση του τόπου η οποία προκύπτει από την επιβεβαίωση των προσδοκιών τους για ένα ελληνικό προορισμό.

Μέσα από τις φωτογραφίες «διαβάζουμε» μια αφήγηση για το χώρο, η οποία τον περιγράφει ως εξωτικό, ειδυλλιακό, γραφικό, ιδανικό αντάλλαγμα των άπειρων χειμωνιάτικων ημερών που πέρασαν στη χώρα τους προσμένοντας την λιγοήμερη διαμονή τους στον «παράδεισο». Πολλές φορές προκειμένου να ενισχυθεί αυτή η επιλογή διακοπών αλλά και τρόπου ζωής, οι φωτογραφίες είναι «πειραγμένες», ώστε να φαντάζει το μέρος ακόμα πιο όμορφο από ότι είναι, εξωτικοποιώντας το, ή και ακόμα επιβεβαιώνοντας μια εικόνα για την Ελλάδα, όπως αυτή των άσπρων σπιτιών, η οποία στην περίπτωση της Πάργας δεν ισχύει, καθώς η αισθητική της είναι επηρεασμένη καθαρά από τα Επτάνησα και όχι από την κυκλαδική αισθητική.

Στην πρώτη αυτή φάση επαφής του τουρίστα με τον τόπο παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και στο σχηματισμό της εικόνας, όχι τόσο αυτό καθεαυτό τα υλικά στοιχεία που υπάρχουν ως δεδομένα στο χώρο, αλλά το φαντασιακό, και η όλη προσπάθεια τεκμηρίωσής του. Από αυτή τη πρώτη φάση προκύπτουν κάποια σταθερά σημεία που ταυτοποιούν το χώρο, όπως το νησί, το κάστρο, το παραθαλάσσιο κομμάτι της πόλης και φυσικά τα ακρογιάλια και η θάλασσα. Είναι η φάση της οπτικής κυρίως απόλαυσης, κατά τη διάρκεια της οποίας οι τουρίστες κοιτούν μα δεν βλέπουν, διότι δεν υπάρχει χώρος για να δουν

γύρω τους, καθώς είναι καλυμμένος από την εικόνα που έχουν μέσα τους, από το φανταστικό τόπο διακοπών τους. Αυτό που μας κάνει να σκεφτούμε έτσι είναι το γεγονός ότι προτιμούν να μην εμπεριέχονται οι ίδιοι στις φωτογραφίες, για να μείνει στο κάδρο το απόλυτα φυσικό τοπίο, η φυσική ομορφιά, ο εξιδανικευμένος τόπος. Κλείνοντας, μία διαπίστωση του Urry¹⁹:

«Όσα οι άνθρωποι παρατηρούν και θαυμάζουν είναι ιδανικές αναπαραστάσεις της εν λόγω θέας που έχουν εσωτερικεύσει από τις καρτ ποστάλ και το internet. Κι όταν ακόμα δεν μπορέσουν να “δουν” το εν λόγω φυσικό θαύμα, μπορούν να το αισθανθούν και να φέρουν την εικόνα του στο μυαλό τους. Κι όταν ακόμα το αντικείμενο δεν καταφέρνει να ανταποκριθεί στην αναπαράσταση, είναι η αναπαράσταση που θα μείνει εντέλει στο μυαλό των ανθρώπων σαν αυτό που έχουν πραγματικά δει».

Αιγαιοπελαγίτικη αισθητική και «πειραγμένες» στιγμές εξωτικής ομορφιάς στην Πάργα.

Από το flickr.com

¹⁹ Urry (2002: 78) στο: Μπονάρου 2003:88.

Καρτ ποστάλ

Φωτογραφίες τουριστών από το flickr.com

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ, ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

6.1. Η σύγκριση.

Ως αυτό το σημείο είδαμε, μέσα από κάποιες αντιπροσωπευτικές εικόνες που κάλυπταν το μεγαλύτερο ποσοστό φωτογραφιών που ανιχνεύτηκαν στο flickr.com για την Πάργα, ότι οι τουριστικές αναπαραστάσεις του τόπου λειτουργούν ως αντικατοπτρισμός μιας κατασκευασμένης εικόνας, είτε από την τουριστική βιομηχανία, είτε, σε ένα πιο διανοητικό επίπεδο ίσως, από τις προσδοκίες των ίδιων των τουριστών για τις διακοπές στην Ελλάδα. Αυτός ο αντικατοπτρισμός εκφράζεται μέσα από ένα πλήθος συμβολισμών και καταδηλωτικών εικόνων ελληνικότητας και φυσικής ομορφιάς, και περιορίζεται σε μία αντιφατική ενέργεια των τουριστών, αυτή της παθητικής δράσης, κατά την οποία ενώ φωτογραφίζουν και κινούνται στο χώρο (δράση), παραμένουν μη-ενεργοί παραγωγοί νοήματος, μα ανα-παραγωγοί του (παθητικότητα).

Παρόλα αυτά, διαπιστώνουμε μέσα από ένα σημαντικό ποσοστό των φωτογραφικών αναπαραστάσεων, έναν ενεργό διάλογο μεταξύ φωτογράφου και φωτογραφιζομένου αντικειμένου. Ο διάλογος αυτός, εναρκτήριο της διαδραστικής σχέσης ανθρώπου-χώρου, συγκεκριμένα τουρίστα - Πάργας, δηλώνει το πέρασμα της τουριστικής εμπειρίας από το πρώτο στάδιο οικειοποίησης του χώρου, κατά το οποίο είχε καθαρά διακοσμητικό χαρακτήρα είτε έμπρακτα σε κορνίζα στο σαλόνι του σπιτιού τους, είτε ως νοητική εικόνα υποστηρικτική της καθημερινής χειμωνιάτικης ρουτίνας και του κοινωνικού τους status, σε ένα άλλο επίπεδο, σε μια διαπραγμάτευση και γνωριμία με το νέο, με το «άλλο», με το διαφορετικό.

Επειδή, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω μέσω της χρήσης του όρου της 'αντικειμενοποίησης', χρειαζόμαστε ένα νοητικό σχήμα μέσα στο οποίο θα κινούμαστε για να μπορέσουμε από τη μια να ορίσουμε τον εαυτό μας και από την άλλη να αντιληφθούμε, να δώσουμε υπόσταση και μορφή σε καθετί νέο με το οποίο συνδιαλεγόμαστε, έχουμε σαν σημείο αναφοράς και παράλληλα

κριτήριο τον εαυτό μας με καθετί που ερχόμαστε σε επαφή. Τον κόσμο τον κατανοεί κάποιος μέσα από τα δικά του μάτια. Η σύγκριση είναι ένα εργαλείο κατανόησης του κόσμου μέσα από τον εαυτό, μέσα από το ίδιο.

Συγκεκριμενοποιώντας, ο πρώτος τρόπος επαφής του τουρίστα με το χώρο της Πάργας, ουσιαστικής πια, προκύπτει μέσα από τη σύγκριση. Φαίνεται να είναι ο πιο βατός τρόπος κατανόησης της διαφορετικότητας. Όταν κάποιος είναι στο πρώτο στάδιο γνωριμίας του με ένα αντικείμενο είτε είναι φυσικό (όπως ο χώρος) είτε είναι ανθρωπογενές (όπως μία κουλτούρα), είναι λογικό να εντοπίζει ομοιότητες αν υπάρχουν, και διαφορές. Επειδή το ελληνικό περιβάλλον δεν έχει ομοιότητες με ένα δυτικο-ευρωπαϊκό από το οποίο προέρχονται οι τουρίστες της Πάργας, είναι πολύ εύκολο για αυτούς σε μία πρώτη ανάγνωση του χώρου να εντοπίσουν διαφορές και διαφορετικότητες. Βλέπουμε ότι περνάν σε άλλου είδους φωτογραφίες, εστιάζοντας σε λεπτομέρειες πια, και όχι σε πανοραμικές θεάσεις του φυσικού τοπίου της Πάργας.

Έτσι, συναντάμε φωτογραφίες στις οποίες φαίνεται ο σχολιασμός του τόπου που φιλοξενούνται. Φωτογραφίζουν πράγματα που τους φαίνονται παράξενα, ή που δεν θα συναντούσαν ποτέ στην χώρα τους. Κάποιες φορές με κοροϊδευτικό τόνο, κάποιες με σαρκαστικό, κάποιες απλά με διαπιστωτικό, ή ένα τόνο που σχολιάζει την αισθητική δομή της πόλης. Από την πρώτη αυτή αναμέτρηση, σίγουρα νιώθουν κερδισμένοι και 'ανώτεροι', καθώς είναι σαφώς πιο 'πολιτισμένοι' από τη μια, αλλά τους δίνεται και η χαρά και η ευχαρίστηση να το αποδείξουν, κάνοντας διακοπές σε μια χώρα ακόμα 'αυθεντική' και για αυτό γραφική.

Λεπτομέρειες της αισθητικής του τόπου και της hand-made διάστασής του.

Αυθεντικό είναι και αυτό που δεν είναι ακόμα «πειραγμένο», αυτό που διατηρεί ακόμα την αρχική του αγνότητα, αυτό που κάνει ακόμα ο άνθρωπος, και όχι οι μηχανές. Κάποιες φορές, όπως εδώ, είναι συνώνυμο του υποανάπτυκτου. Στη συγκριτική μάτια του τουρίστα, η αυθεντικότητα παίρνει μια άλλη μορφή. Αυτό που πριν ήταν γραφικό, πρωτότυπο και για αυτό «χαριτωμένο» π.χ. τα ασβεστωμένα σοκάκια, τώρα γίνεται «υπό». Η άλλη σκοπιά του ακριβοπληρωμένου 'hand-made', είναι η χειρονακτικότητα. Οι παρακάτω φωτογραφίες έχουν λοιπόν αυτή την κοινή θεματική. Σχολιάζουν τη χειρονακτικότητα.

Είναι βέβαια αξιοπερίεργο ότι τα ρολόγια της Δεη είναι τοποθετημένα δίπλα στις πόρτες των σπιτιών και καλωδιωμένα με το χέρι. Όπως αξιοπερίεργο είναι να πουλιούνται σε πάγκο μυρωδικά βαλμένα σε σακουλάκια από χέρια γυναικών. Επίσης περίεργο είναι να υπάρχει ένα τηλέφωνο στην πιάτσα ταξί και να είναι διορθωμένο ένα νούμερο με το χέρι. Είναι σαν να μην

αντέχουν αυτή την χειρονακτική εργασία. «Πολύ manual για να είναι αληθινά. Πολύ manual ακόμα οι Έλληνες. Αυτό είναι σίγουρα αξιοπερίεργο και τείνει να εκλείψει, άρα αξίζει να φωτογραφηθεί».

Αυτός ο διάλογος με το χώρο βασισμένος στη σύγκριση, επιτρέπει στους τουρίστες την έκβαση ενός θετικού συμπεράσματος, αφού από αυτή στη σύγκριση βγαίνουν πιο πολιτισμένοι, άρα καλύτεροι. Αυτή η πλευρά του χώρου που αναδεικνύεται μέσα από τις λεπτομέρειες τους επιτρέπει να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους μέσα σε ένα λιγότερο 'πολιτισμένο' πλαίσιο, και να τον τοποθετούν πιο ψηλά στην ιεραρχία ως 'πολιτισμένου' μεν, τουρίστα δε. Μπορούμε όντως να μιλάμε πια για το κάλεσμα, για την «επιστροφή στη φύση» σε ένα τόσο στενό πλαίσιο όσο της τουριστικής βιομηχανίας;

Πηγή: flickr.com

‘Hmmm...Greeks refuses to use anything but the latest technology. That’s a 2 or 9?’

(Συνοδευτική λεζάντα των παραπάνω φωτογραφιών από το χρήστη)

6.2. Η συνειδητοποίηση.

Την απομυθοποίηση του τόπου ως ‘παράδεισο’ τη φέρνει ο συγκριτικός διάλογος μέσω της γνωριμίας και της πρώτης εξοικείωσης με το χώρο. Καθώς περνάν οι μέρες παραμονής τους στην Πάργα, οι τουρίστες αρχίζουν και ζουν το χώρο, τον περπατάνε, δημιουργούν τις δικές τους διαδρομές, επιλέγουν αγαπημένα τους σημεία. Μέσα από την επαναληπτικότητα των επιλογών τους π.χ. για κάποια συγκεκριμένη παραλία ή εστιατόριο δημιουργούν μια πραγματικότητα, μια μίνι καθημερινότητα μέσης διάρκειας 2 εβδομάδων. Τότε, αρχίζουν και σχετίζονται πιο στενά με το χώρο, καθώς τοποθετούνται μέσα σε αυτόν και όχι απέναντί του. Ένα χώρο που εμπεριέχει πλέον το ανθρώπινο στοιχείο και τις δραστηριότητες του. Αντιλαμβάνονται την παρουσία των ντόπων, των άλλων τουριστών και των ίδιων ως μέρη ενός ευρύτερου σκηνικού που έχει στηθεί στην Πάργα, για όλους τους παραπάνω και όχι μόνο για αυτούς. Σταματά η εγωκεντρική διάθεση όταν επέρχεται η συνειδητοποίηση της ιδιότητάς τους ως τουρίστες.

Τυποποίηση, πληροφορίες και κατανάλωση- στοιβαγμένα στην παροχή υπηρεσιών. Πηγή: flickr.com.

“Beach lovers” τίτλος του χρήστη flickr.com

Οι παραπάνω φωτογραφίες εκφράζουν τουριστική συνείδηση. Χαρακτηρίζονται από αναστοχαστική διάθεση και το βλέμμα είναι πλέον ένα βλέμμα κριτικό, και όχι συγκριτικό, καθώς μέσα από τις αναπαραστάσεις αυτές οι τουρίστες διαπραγματεύονται τη θέση τους, σχολιάζουν τις συνέπειες που έχει αυτή τους την ιδιότητα τόσο στο χώρο όσο και στην οργάνωση της τοπικής κοινωνίας. Τοποθετούν τον εαυτό τους στο χώρο, παίρνουν μέρος στο σκηνικό και παίζουν και αυτοί το ρόλο τους συνειδητά, συνειδητοποιημένοι ότι είναι συμμετοχοί, συν-δημιουργοί και όχι απλοί αποδέκτες της τουριστικής τους εμπειρίας. Κάνουν φανερή την παρουσία τους, ακόμα και αν δεν περιλαμβάνονται στο πλάνο.

Αναγνωρίζουν την εμπορευματοποίηση του ελληνικού τουρισμού, και την αποτυπώνουν μέσα από σειρές ταμπλό προσφερόμενων γεύσεων που συναντούν κατά μήκος του περιπάτου τους. Σχολιάζουν το μαζικό τουρισμό των charters του οποίου είναι μέρος, μέσα από στοίβες καταναλωμένων αναψυκτικών, την κατευθυνόμενη κατανάλωση αυθεντικών εμπειριών και hand-made προϊόντων, την πληθώρα πληροφοριών που τους παρέχονται από τη πρώτη στιγμή που πατάνε το πόδι τους στην πόλη. Την εικονογράφηση του τόπου με την παράλληλη ύπαρξή του. Βιώνουν τον τόπο αντί να τον κοιτούν και να τον οπτικοποιούν. Είτε αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως τουρίστες, είτε ως άτομα που διασκεδάζουν με την τουριστικοποίηση του τόπου και της δραστηριότητάς τους, αποκτούν αίσθηση του χώρου, «είναι εκεί», συνειδητά, και το ζουν.

6.3. Καταληκτικά. Η βιωμένη αίσθηση του χώρου.

Επιστρέφοντας από εκεί που ξεκινήσαμε, η τουριστική εμπειρία χαρακτηρίζεται από τη διακοπή της καθημερινότητας και της κανονικής ζωής. Χαρακτηρίζεται από το πέρασμα μιας πραγματικότητας σε μία άλλη. Το να αφήνει κανείς πίσω το «κέντρο» του προς αναζήτηση ενός νέου, διαφορετικού κέντρου συνεπώς και τρόπου αντίληψης της πραγματικότητας, διαφορετικού τρόπου ζωής.

Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύσαμε την εμπειρία που θα μπορούσε να ονομαστεί «Διακοπές στην Πάργα» και πώς αυτή εκφράζεται μέσα από τους τουρίστες και μέσα από τις αναπαραστάσεις του χώρου. Κάνοντας μια ανασκόπηση, η τουριστική εμπειρία μοιάζει με περισσότερο με περιπέτεια παρά με ξεκούραση και τα στάδια οικειοποίησης του χώρου μέσα από τους διαφορετικούς τρόπους κατανόησης της τουριστικής εμπειρίας μοιάζουν ως εμπόδια. Οι τουρίστες για να φτάσουν τον αρχικό τους στόχο, αυτό της αποστασιοποίησής τους από την «κεντρική» ζωή τους, περνάνε από πολλές δοκιμασίες. Πρέπει να καταφέρουν να αποβάλουν την κατασκευασμένη εικόνα που κουβαλάνε από την χώρα τους και αυτή που τους προτείνεται από όταν θα πατήσουν το πόδι τους στην πόλη. Για να το κάνουν αυτό, απαραίτητο είναι να αναπαράγουν.

Έπειτα θα πρέπει περάσουν μέσα από τη διαδικασία της σύγκρισης, για να καταφέρουν να ορίσουν τον εαυτό τους μέσα σε ένα ξένο χώρο. Λειτουργώντας αμυντικά προς το «ξένο», το υποτιμούν για να διασφαλίσουν την ταυτότητά τους, η οποία στον «ξένο» τόπο δεν έχει αναφορές, άρα χρειάζεται αυτή την υπερβολή. Ακολουθώς, συνειδητοποιούν τη θέση τους στο τουριστικό παιχνίδι, και πλέον λειτουργούν ως άτομα με κριτική σκέψη και ενεργό βλέμμα. Καταφέρνουν να εντοπίσουν τον εαυτό τους μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο και αναγνωρίζουν τις δυναμικές που το κινούν.

Εν κατακλείδι, απελευθερωμένοι από όλα αυτά τα «εμπόδια», δημιουργούν μια καθαρά προσωπική σχέση με το χώρο, μέσα από τον οποίο καταφέρνουν να έρθουν σε επαφή με τον εαυτό τους. Ο χώρος σε αυτό το σημείο λειτουργεί ως ένας καμβάς στον οποίο εγγράφονται αισθήσεις. Οι φωτογραφικές τους αναπαραστάσεις είναι αυτοαναφορικές και μαρτυρούν τον τελικό βαθμό οικειοποίησης του χώρου, τον υπαρξιακό. Σε αυτές τις φωτογραφίες οι τουρίστες αποτυπώνουν μια προσωπική σχέση με τον τόπο, δημιουργούν το δικό τους νόημα, τοποθετούν τον εαυτό τους μέσα σε αυτόν αλλάζοντάς τον, τροποποιώντας τον. Τον έχουν κάνει πια «δικό τους».

Φαίνεται πως το ταξίδι ως διακοπή από την κανονική ζωή, γίνεται μία διαδρομή προς την αναζήτηση του εαυτού, ακόμα και αν αυτή η διαδρομή είναι στανταρτοποιημένη. Για να βρεις τον εαυτό σου πρέπει κάποιες φορές να φύγεις από τα πράγματα που τον ορίζουν, και να τον ανακαλύψεις μέσα από νέα. Κατ' αυτό τον τρόπο, η τουριστική εμπειρία μετατρέπεται σε βιωμένη αίσθηση του χώρου.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΠΑΡΤΙΝΟΙ: A PLACE CALLED HOME

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθώ με την Πάργα ως ιδιαίτερο τόπο, ως ιδιαίτερη πατρίδα. Για αυτό το λόγο θα καταπιαστώ πρώτον με την εμπειρία του να ζεις σε αυτόν τον τόπο και δεύτερον με τις φωτογραφικές αναπαραστάσεις του τόπου από τους ντόπιους, για να κατανοήσω τον βαθμό ιδιοποίησης και την βιωμένη αίσθηση της Πάργας ως ιδιαίτερο τόπο τους. Το τι σημαίνει η Πάργα για αυτούς.

Σε αντίθεση με τις δύο προηγούμενες ομάδες, των περιηγητών και των τουριστών, για τις οποίες κινήθηκα βασιζόμενη σε θεωρητικές αναλύσεις, στην περίπτωση των ντόπιων θα χρησιμοποιήσω μια περισσότερο ανθρωπολογική προσέγγιση η οποία στηρίζεται πρώτον στην επαφή μου με το χώρο αυτό ως τόπο καταγωγής μου και δεύτερον στην ανθρωπολογική κατεύθυνση της φαινομενολογίας του χώρου (Tilley 2004).

Το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον προσφέρει ένα πλαίσιο ζωής και δημιουργίας μιας προσωπικής αλλά και συλλογικής ταυτότητας. Οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με αυτό, καθώς διαμορφώνεται η ζωή τους βάσει αυτού και διαμορφώνουν παράλληλα και το χώρο βάσει των δραστηριοτήτων τους. Μέσα από αυτή την αλληλοδιαδραστική σχέση ανθρώπου περιβάλλοντος σχηματοποιούνται τρόποι ζωής, συνήθειες, αλλά και χαρακτήρες και προσωπικότητες. Χαρακτηριστικά η Τερκενλή αναφέρει για τους ιδιαίτερους τόπους: «Οι τόποι αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν φυσικά ή υλικά στοιχεία (το σπίτι, μια πλατεία, το αυτοκίνητο), κοινωνικές σχέσεις (πατρίδα, επαγγελματικός κύκλος), και σχήματα συνηθειών (η ιεροτελεστία του πρωινού καφέ, η επίσκεψη στη γιαγιά κάθε Κυριακή). Σε κάθε όμως περίπτωση, η έννοια ή η ιδέα του ιδιαίτερου τόπου, όχι μόνο διαμορφώνεται σε ατομικό και πολιτισμικό επίπεδο, αλλά διαμορφώνει τις παραμέτρους του χωροχρόνου στις οποίες εκτυλίσσεται και επίσης προάγει τρόπους ζωής που επανακαθορίζουν το χωροχρόνο» (Ανθρωπολογία του χώρου 1995: 112).

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσω να εντοπίσω ακριβώς αυτά τα χαρακτηριστικά του τόπου και πώς αντανakλούνται πάνω στους κατοίκους του, και το αντίστροφο. Ή καλύτερα, θα προσπαθήσω να ανιχνεύσω τα χαρακτηριστικά της σχέσης του τόπου και κατοίκων του, τα οποία είναι συνάμα και συστατικά στοιχεία της δι-υποκειμενικής αντίληψης του τόπου από την ομάδα, άρα και συστατικά μιας τοπικής ταυτότητας.

Ο χώρος που ζούμε επηρεάζει και κάποιες φορές επιλέγει και αποκλείει χαρακτηριστικά της ιδιοσυγκρασίας του καθένα. Ο προσωπικός παράγοντας είναι σημαντικός, δεν αφορά όμως την παρούσα μελέτη. Αυτό που θα προσπαθήσω να υποστηρίξω στην μελέτη αυτή είναι ότι η Πάργα έχει χαρίσει εξαιτίας κάποιων χαρακτηριστικών της, μία ιδιαίτερη ταυτότητα στους κατοίκους της, αλλά και το αντίστροφο, καθώς και ο χώρος επηρεάστηκε και διαμορφώθηκε βάσει των δραστηριοτήτων και των χρήσεων του από τους κατοίκους του.

Η φαινομενολογική προσέγγιση του Tilley (2004:31) υποστηρίζει μια διαφορετική οπτική των χαρακτηριστικών του τόπου, του χώρου και των φυσικών και μη αντικειμένων. Προτείνει αντί να τα αντιμετωπίζουμε ως συστήματα σημείων, να τα δούμε ως *agents*, δηλαδή ως ενεργούς παραγωγούς/δημιουργούς μιας ταυτότητας και όχι ως μέρος της. Να τα αντιμετωπίζουμε δηλαδή ως οντότητες. Η κίνηση που προτείνει είναι να περάσουμε από την αντίληψη ότι τα πράγματα εκπροσωπούν-αναπαριστούν-εκφράζουν τον κόσμο *σε* εμάς στην αντίληψη ότι δημιουργούν τον κόσμο *για* εμάς. Είναι μια μετατόπιση από τη γνωστική σημειακή αξία των πραγμάτων προς τη σωματοποίησή τους, από τον κώδικα του κόσμου στην σάρκα του, από το σύμβολο στη δράση.

Βάσει αυτού του συλλογισμού τα χαρακτηριστικά της Πάργας, η υλικότητά της δηλαδή, και ο συνδυασμός τους ασκούν δράση στους ανθρώπους της, με αποτέλεσμα να βρίσκονται εγγεγραμμένα στην ατομική αλλά και συλλογική συμπεριφορά και

νοοτροπία των Παργινών, και έτσι να θεωρούνται συστατικά στοιχεία για το σχηματισμό της τοπικής ταυτότητας και κουλτούρας.

Η δική μου υπόθεση είναι ότι αυτή η ταυτότητα χαρακτηρίζεται από μία σχιζοειδή συνύπαρξη δυο αντιθέτων ποιοτήτων: της ανοιχτότητας και της κλειστότητας. Χρησιμοποιώ ως αναλυτικό εργαλείο τη διάκριση ανοιχτότητας – κλειστότητας, η οποία εκφράζεται μέσα από μια σειρά αντιθετικών ζευγών και δίπολων. Το «παιχνίδι αντιθέσεων» είναι ένα ανθρωπολογικό εργαλείο επιτόπιας έρευνας (Levi-Strauss 1977, 1979), το οποίο βασίζεται στην ευρύτερη χρήση της έννοιας της διάκρισης για την κατανόηση του κόσμου, όπως «εμείς - οι άλλοι», «χειμώνας-καλοκαίρι», «μέρα – νύχτα», «μέσα – έξω», «μπροστά – πίσω» κ.ο.κ..

Με τους όρους ανοιχτότητα και κλειστότητα νοείται η διάθεση ή η μη-διάθεση του ατόμου προς τον κόσμο, προς τις νέες εμπειρίες και ιδέες και η όρεξή του να μάθει, να γνωρίσει, να δεχθεί, να ενσωματώσει. Έτσι, δομώντας την ανάλυση και την εμπειρία του χώρου στην έννοια της διάκρισης, θα προσπαθήσω να κατανοήσω την κατασκευή του νοήματος που παράγεται από τη σχέση του τόπου και των κατοίκων του.

7.1. Γεωγραφικά: Στεριανοί και θαλασσινοί συνάμα.

Αρχίζοντας από τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου, αμέσως γίνονται αντιληπτά τα γεωγραφικά όρια τα οποία τον ορίζουν. Γίνεται αντιληπτή η συνύπαρξη βουνού και θάλασσας και η αντίφαση που προκύπτει από την συνύπαρξη αυτή. Γεωγραφικά, η ευρύτερη περιοχή, αλλά και συγκεκριμένα η Πάργα βρίσκεται ανάμεσα σε βουνά, τα οποία την περικλείουν, την αγκαλιάζουν, την «κλείνουν» δίνοντας την εντύπωση ότι την προστατεύουν και συνάμα την οριοθετούν. Σε καμία περίπτωση όμως δεν δίνεται η εντύπωση της φυλακής ή του περιορισμού, μιας και όλα τους είναι γεμάτα με ελαιώνες και άρα πολύ πράσινο.

Το μάτι βρίσκει σημεία να σταθεί, να δημιουργήσει διαδρομές και να παίξει. Οι λόφοι, τα υψώματα, οι βράχοι, αλλά και η ίδια η πόλη που είναι αμφιθεατρικά χτισμένη, προσφέρουν μία καμπυλότητα, η οποία γενικά χαρακτηρίζεται από μια αίσθηση

χαλαρότητας και απουσίας του αυστηρού τετραγωνοποιημένου αστικού οικισμού. Τόσο η αρχιτεκτονική της σύνθεση, όσο και η φυσική με τους αλληπάλληλους κολπίσκους δημιουργούν μια ελλιπή κυκλικότητα στο χώρο και άρα μια ποικιλία οπτικών γωνιών και πολλών λεπτομερειών και επιπέδων. Δημιουργούν υπο-περιοχές, γειτονιές, σημεία με διαφορετική λειτουργία και χρησιμότητα.

Ο Shore (Tilley 2004: 7) αναλύει τα παραθαλάσσια χωριά, τονίζοντας ότι συνήθως είναι χτισμένα παρατακτικά κατά μήκος της ακτής, με ένα δρόμο να χωρίζει τη θάλασσα με την ενδοχώρα. Ο δρόμος αυτός, καθορίζει το μπροστά και το πίσω μέρος του οικισμού, καθώς το μπροστά μέρος της πόλης είναι στραμμένο προς τη θάλασσα και αποτελεί το 'πρόσωπο' της πόλης, και το πίσω μέρος είναι συνδεδεμένο με τη γη, αποτελεί το 'σώμα' της. Ο δρόμος συμβολίζει την συνύπαρξη αυτή, ενώ παράλληλα προσδιορίζει τα όρια μεταξύ κοινωνικής και ιδιωτικής ζωής των κατοίκων. Αυτό το χαρακτηριστικό τους προσδίδει ένα σετ αντιθέσεων στο οποίο τα γεωγραφικά στοιχεία χαρτογραφούν κοινωνικές και ηθικές συντεταγμένες.

Μια τέτοιου είδους γεωγραφική μορφή και δομή χαρακτηρίζει και καθορίζει αξιακά συστήματα όπως κοινωνικές και ηθικές πεποιθήσεις, συντελεί στην ανάπτυξη διαφορετικών λειτουργιών και χρήσεων του χώρου, συμπεριφορών, ενώ δημιουργεί και πολλές διαδρομές. Η 'Παραλία' της Πάργας είναι ο δρόμος αυτός, το πρόσωπό της και το σημείο της πόλης με καθαρά και μόνο κοινωνικό και κοσμικό χαρακτήρα και χρήση. Την Παραλία την κόβουν κάθετα πολλά μικρά στενά δρομάκια και σοκάκια, τα οποία πηγαίνουν στο εσωτερικό της πόλης, στα σπίτια, στο γήινο κομμάτι της.

Οι κάτοικοι της Πάργας, κατά ένα μέρος στεριανοί, γνωρίζουν την αξία της γης, της ιδιοκτησίας και της εκμετάλλευσής της. Ξέρουν τι σημαίνει μάχη για τη διατήρηση της ιδιοκτησίας, έχουν μια βιωμένη και για αυτό τον λόγο σταθερή σχέση με τη γη, ένα δυνατό δεσμό που μεταφράζεται μέσα από την αίσθηση του παντοτινού, του αμετακίνητου, της διάρκειας, της

σταθερότητας. Αυτό μάλιστα φαίνεται και από την ιστορία της και το συναισθηματικό δέσιμο που έχουν με τον τόπο τους. Το ότι είναι σε «στεριά», στέρεα, αμετακίνητη δηλαδή, και όχι ένα νησί, της δίνει ρίζες, δίνει κέντρο, αναφορά, εστία.

Η γη προσφέρει μια συμπαγή και σταθερή θέαση του κόσμου, δύσκολα μετακινήσιμη. Παράλληλα με αυτό εκφράζει και μία συντηρητική στάση ζωής, χαρακτηριστική των αγροτικών και ορεινών περιοχών γενικά, και της Ηπείρου συγκεκριμένα. Ένα οργανωμένο, στιβαρό περιβάλλον, που δεν δίνει και πολλά περιθώρια στο «άλλο», στο διαφορετικό να εισχωρήσει εξαιτίας της αυστηρής οριοθέτησής του. Είναι η 'κλειστή' πλευρά του τόπου.

Από την άλλη πλευρά, η Πάργα καθ' όλο το μήκος της βρέχεται από το Ιόνιο πέλαγος. Χτίστηκε με βάση τον προσανατολισμό της προς τη θάλασσα. Το «πρόσωπό» της είναι στραμμένο προς αυτήν. Όλη η επικοινωνία με τον έξω κόσμο γινόταν ανέκαθεν από τη θάλασσα. Η ύπαρξη της θάλασσας είναι ο καθοριστικός παράγοντας στην ιστορία της και της πορείας της. Ζώντας δίπλα στη θάλασσα μαθαίνει κανείς από τα χαρακτηριστικά της και δημιουργεί συμπεριφορές και νοοτροπίες σωματοποιώντας τα. Σε αντίθεση με τη στατικότητα και τη σταθερότητα ενός οριοθετημένου κομματιού γης, η θάλασσα είναι ασύνορη. Δεν μπορεί να περιοριστεί από κανένα ανθρώπινο όριο. Δεν ανήκει σε κανέναν, δεν μπορεί να κατακτηθεί. Ανήκει σε όλους. Έτσι μαθαίνει κανείς τον όγκο της υπόστασής του, των δυνάμεών του, της θέσης του. Η σχέση του με τη θάλασσα του μαθαίνει να αναγνωρίζει τις δυνάμεις του, του μαθαίνει την ταπεινότητα.

Η θάλασσα είναι η διαρκής κίνηση. Είναι ελευθερία, είναι ορίζοντας, είναι το ξάνοιγμα, είναι το μη-όριο, είναι ο δρόμος για να γνωρίσεις το άγνωστο, νέους κόσμους, νέους πολιτισμούς, νέους ανθρώπους. Είναι αυτή που καλλιεργεί στον άνθρωπο την πρόκληση και την προσδοκία. Είναι επίσης ο τόπος στον οποίο δεν νιώθεις ποτέ μόνος, ενώ παράλληλα είναι ο τόπος που βρίσκεσαι με, αλλά και βρίσκεις τον εαυτό σου, μέσα από εξομολογητικούς αυτό-διαλόγους. Όλα αυτά τα στοιχεία της

θάλασσας ευνοούν την πρόοδο, την αισιοδοξία, την περιέργεια, την ανοιχτότητα που μπορεί να χαρακτηρίζει ένα λαό, μια τοπική κοινότητα, έναν άνθρωπο που έρχεται σε επαφή με αυτή.

Αν κάποιος σταθεί σε οποιοδήποτε σημείο της πόλης και κάνει μία περιστροφή γύρω από τον εαυτό του, θα εναλλάσσονται στα μάτια του το πράσινο και το μπλε. Αυτός ο συνδυασμός, του προστατευτικού ελαιώνα με το απέραντο της θάλασσας, του ορίου και του ασύνορου συγχρόνως, του ιδιωτικού και του δημόσιου, είναι η γεωγραφική έκφραση της ανοιχτότητας και κλειστότητας που εντυπώνεται στη τοπική κουλτούρα, και χαρακτηρίζει τις συμπεριφορές και τη νοοτροπία των κατοίκων της. Είναι ίσως η βασικότερη αιτία της αντιφατικής συνύπαρξης κλειστότητας και ανοιχτότητας των κατοίκων της Πάργας.

7.2. Χρονικά: Η περιοδική διχοτόμηση.

Καλοκαίρι, Χειμώνας και πάλι Καλοκαίρι..

Η οικονομική και βιοποριστική δραστηριότητα των κατοίκων της Πάργας είναι πλέον κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστική. Προσφέρουν τις υπηρεσίες στους επισκέπτες της, όπως σχεδόν όλα τα παραθαλάσσια μέρη της Ελλάδας. Η Πάργα είναι ένα από τα δημοφιλή παραθεριστικά κέντρα του Ιονίου και στη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων δεκαετιών μετατράπηκε σε μία μικρή τουριστική βιομηχανία, ακολουθώντας τα βήματα της ελληνικής τουριστικής ανάπτυξης. Τη διάρκεια της τουριστικής της σεζόν, όπως και των περισσότερων παραθαλάσσιων πόλεων, την καθορίζει το κλίμα, καθώς το κύριο αγαθό που πουλά είναι οι ζεστές διακοπές. Οι υπηρεσίες που προσφέρονται παραπλεύρως περιστρέφονται στην αγγαλλίαση και ανακούφιση του τουρίστα κατά τη διάρκεια του θέρους.

Αυτό σημαίνει για τους κατοίκους της ότι, εξαιτίας της τουριστικής δραστηριότητας, η οργάνωση του χρόνου τους χαρακτηρίζεται από μία περιοδικότητα που εναλλάσσει έντονους ρυθμούς με νωχελικούς, την έντονη δράση κατά τους καλοκαιρινούς μήνες με την αδράνεια τους χειμερινούς. Η χωροχρονική οργάνωση της ζωής των κατοίκων διακρίνεται από δύο ακραίους τρόπους ζωής, καθένας με δική του υπόσταση και εκτόπισμα, λειτουργίες και δύναμη. Είναι για μία ακόμα φορά χωρισμένη στα δύο. Χαρακτηρίζεται από την συνύπαρξη ακραίας δράσης και ακραίας αδράνειας. Ο ρυθμός της ζωής του τόπου μοιάζει να μην έχει ενδιάμεσους σταθμούς. Η ζωή είναι χωρισμένη σε καλοκαίρι και χειμώνα με αφετηρία πάντα το καλοκαίρι. Η τουριστική περίοδος διαρκεί σχεδόν έξι μήνες. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου η ζωή στην πόλη αποκτά έντονους ρυθμούς, και όλοι οι ντόπιοι δουλεύουν τις περισσότερες ώρες της ημέρας τους και συνεχόμενα για όλη την τουριστική σεζόν.

Η Παραλία το καλοκαίρι

Η Παραλία το χειμώνα

Δημιουργείται ένα θεατρικό σκηνικό θα λέγαμε γεμάτο ποικιλία, χρώματα και ανθρώπους, το οποίο περιλαμβάνει όλων των ειδών τα μαγαζιά, καφέ, μπαρ, είδη δώρων, ξενοδοχεία, δωμάτια και ό,τι έχει να προσφέρει ένα τουριστικό μέρος. Η πόλη σφύζει από ζωή, ο αριθμός των ανθρώπων που τη ζει υπερδιπλασιάζεται. Κατά τη διάρκεια της καλοκαιρινής περιόδου οι ντόπιοι συναντούν και συναναστρέφονται με ανθρώπους διαφορετικών εθνικοτήτων και πολιτισμών. Γνωρίζονται, κάνουν παρέα, διακρίνονται από μια μεγάλου βαθμού ανοιχτότητα. Δεν έχουν προσωπικό χρόνο, η ζωή τους κυλά βάσει της περιοδικότητας των νέων αφίξεων των τουριστών. Χαρακτηριστικό είναι ότι λένε π.χ. 'αύριο έρχονται οι Εγγλέζοι' ή 'το βράδυ

φεύγουν οι Σκανδιναβοί, και ανάλογα κανονίζουν και προγραμματίζουν τη μέρα τους. Το θέατρο αυτό φτάνει στην αποκορύφωσή του τον Αύγουστο, όπου κυριολεκτικά η πόλη «βουλιάζει» όπως λένε οι ίδιοι (λες και βρίσκεται στη θάλασσα!), καθώς εκτός από των οργανωμένο τουρισμό, καταφτάνουν και οι ταξιδιώτες τις τελευταίας στιγμής αυθόρμητοι Έλληνες και Ιταλοί. Το απόγειο του Αυγούστου είναι ο Δεκαπενταύγουστος, οπότε λαμβάνει χώρα η μεγάλη γιορτή προς τιμή της Εκκλησίας της Παναγίας που βρίσκεται στο νησάκι. Μετά τον δεκαπενταύγουστο, οι Παργινοί αρχίζουν και εύχονται 'Καλό χειμώνα', ακριβώς όπως μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων λένε μεταξύ τους 'Καλό καλοκαίρι'.

Τέλη Οκτώβρη έχουν πια φύγει και οι τελευταίοι τουρίστες και η πόλη αδειάζει. Τα μαγαζιά κλείνουν, τα ξενοδοχεία, όλα. Πολλοί από τους κατοίκους φεύγουν είτε για την Αθήνα είτε για κάποια ευρωπαϊκή πόλη, όπου περνάνε το χειμώνα τους. Η πόλη αποκτά μία άλλη όψη. Αδειάζει. Μεταμορφώνεται σε πόλη φάντασμα. Τα στενά είναι σκοτεινά, οι δρόμοι άδειοι, ο κόσμος στο σπίτι του. Είναι εντελώς αντίθετη η εικόνα από αυτή του καλοκαιριού. Οι κάτοικοι πέφτουν σε χειμερία νάρκη, από τον υπερβολικό φόρτο εργασίας και έντασης, πέφτουν σε λήθαργο. Δεν δουλεύουν, μαζεύονται μεταξύ τους, κάνουν βόλτες στην θάλασσα, ζουν τον τόπο τους. Ο ρυθμός της καθημερινότητάς τους αλλάζει, γίνεται νωχελικός, βαριεστημένος. Τότε μένουν με τις οικογένειές τους, που το καλοκαίρι δεν είχαν χρόνο να το κάνουν, βρίσκονται με τους φίλους, διαθέτουν χρόνο στον εαυτό τους. Με μία διαφορά όμως. Όχι επειδή επιλέγουν να το κάνουν, αλλά επειδή δεν έχουν άλλη επιλογή. Βρίσκονται σε αναμονή. Όλο αυτό συντελεί στην όξυνση της αντίφασης ανοικτότητας – κλειστότητας σε προσωπικό πρώτα από όλα επίπεδο, καθώς οι ντόπιοι έχουν μάθει να συναναστρέφονται με άτομα διαφορετικά από τους ίδιους, να μοιράζονται τον χώρο τους και πολλές φορές και το σπίτι τους, δημιουργώντας μία σχέση που ξέρουν από την αρχή ότι θα τελειώσει, μια επιφανειακή σχέση, με πάρα πολλά και διαφορετικά άτομα.

Από την άλλη πλευρά, ζώντας το χειμώνα σε έναν γενικότερο περιορισμό, το κοινωνικό τους περιβάλλον είναι μόνιμο, οι φιλικές τους σχέσεις είναι σχέσεις βαθιές, με ρίζες που πολλές φορές αρχίζουν από τα παιδικά τους χρόνια. Οι ντόπιοι ακόμα και αν δεν έχουν στενές επαφές μεταξύ τους, γνωρίζουν την ζωή του άλλου, την κατάστασή του όπως συμβαίνει σε όλες τις μικρές κοινωνίες. Επιφανειακότητα και βαθύτητα συνυπάρχουν και πάλι σε ακραίο βαθμό, τόσο στο ρυθμό που κυλά η ζωή τους όσο στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, στον τρόπο που τοποθετούνται απέναντι στον άλλον. Και το δίπολο δράσης – αδράνειας των ιδίων γίνεται και αυτό μια ακόμη έκφραση, ένας αντικατοπτρισμός του δίπολου ανοιχτότητας – κλειστότητας που τους χαρακτηρίζει, ως συνέπεια της χρονικής αντίφασης του παραδεισένιου καλοκαιριού και του εφιαλτικού, έρημου χειμώνα.

7.3.Κοινωνικά: Η Κοσμοπολίτισσα, η Επαρχιώτισσα, και οι κατά περίπτωση 'Άλλοι'.

Το τρίτο στοιχείο του τόπου που επηρεάζει τους κατοίκους είναι η ίδια η πόλη αυτή καθεαυτή, ως τόπος μόνιμης κατοικίας. Εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης της και της εμπορικής της κίνησης ποτέ δεν θεωρήθηκε χωριό, αν και πληθυσμιακά είναι. Η Πάργα είναι μία επαρχιακή κωμόπολη της Ηπείρου με ιδιαίτερη ιστορία, και εξαιτίας αυτού κατείχε και κατέχει ακόμα μία ιδιαίτερη θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες πόλεις της Ηπείρου. Λειτουργούσε πάντα σαν σημείο αναφοράς ως λιμάνι, είτε από εμπορικής πλευράς, είτε στρατηγικής, και θεωρούνταν το επίκεντρο της ευρύτερης περιοχής. Μα, παρά την επαφή της με άλλους πολιτισμούς από τις απαρχές της, παράμεινε φυσικά μια επαρχιακή πόλη. Αυτό σημαίνει ότι κουβαλά όλα τα χαρακτηριστικά της ελληνικής επαρχίας, του «χωριού».

Σπίτια στο Καμίνι από το flickr.com

Η κοινωνία είναι κλειστή, διέπεται από όλους τους ηθικούς κανόνες και άγραφους νόμους μιας κοινότητας. Υπάρχουν ακόμα άτυπα οι «οικογένειες» και είναι ένα σημαντικό στοιχείο αυτοκαθορισμού και συνάμα τοποθέτησης στο κοινωνικό σύνολο. Τη

σημασία της προέλευσης και της αυθεντικότητας της καταγωγής, να είσαι γέννημα θρέμμα Παργινό, οι Παργινοί την κουβαλάνε ως βασικό στοιχείο καθορισμού της ταυτότητάς τους μεταξύ τους. Την συναντάμε από τη χτίση της (Σαλβατώρ 1997:232-234), από όταν οι βασικές οικογένειες συστατικά στοιχεία του χωριού, οι φάρες δηλαδή, ξεχώριζαν τους εαυτούς τους και προστάτευαν την ταυτότητά τους ενισχύοντας τη θέση τους και συνάμα δημιουργώντας το δίπολο μεταξύ αυτών και όλων των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων-κατοίκων, οι οποίοι ακόμα και αν ζούσαν εκεί γενιές και γενιές, παρέμεναν μη-Παργινοί.

Ανέκαθεν η Πάργα κατοικούταν από διάφορες ομάδες με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο. Στα χρόνια της οθωμανικής αυτοκρατορίας συμβίωναν Αλβανοί, οι λεγόμενοι Τσάμηδες, Μουσουλμάνοι και Έλληνες. Χαρακτηριστικά ο Σαλβατώρ αναφέρει στο βιβλίο του ότι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, πάνω από 4.000 είναι Ορθόδοξοι , (Έλληνες και Αλβανοί) και πάνω από 1.400 Μουσουλμάνοι, κάνοντας θρησκευτικό διαχωρισμό (1997:39).

Σπίτια στο Καμίνι από την Ε.

Η πολύ-πολιτισμικότητα των κατοίκων της συνεχίστηκε ως τη δεκαετία του 1960, όταν έφυγαν και οι τελευταίοι μουσουλμάνοι της περιοχής. Και βέβαια, συνεχίζεται ως σήμερα, με άλλη μορφή, μέσω των μικτών γάμων που γίνονται, με την άφιξη των

πρώτων παραθεριστών και της τουριστικής κίνησης στο χώρο. Αυτή ακριβώς η ποικιλία, δημιούργησε σχεδόν αμυντικά θα λέγαμε, την ανάγκη της καταγωγής, την ανάγκη να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η ταυτότητά τους, είτε σε τοπικό είτε σε προσωπικό επίπεδο. Και να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο νοούν τον εαυτό τους σε σχέση με τους άλλους.

Οι «άλλοι», αλλάζουν κατά περίπτωση. Την καλοκαιρινή περίοδο οι άλλοι είναι οι «ξένοι», οι τουρίστες, το χειμώνα είναι οι κάτοικοι των γύρω χωριών σε πρώτη διάμετρο (οι οποίοι ανήκουν και αυτοί στο Δήμο Πάργας), και μετά είναι οι κάτοικοι της Πάργας που δεν συμπεριλαμβάνονται οι οικογένειές τους μέσα στις «παλιές», που συνήθως προέρχονται από την ευρύτερη γύρω περιοχή οι όποιοι μετοίκησαν στην Πάργα τα τελευταία χρόνια, ή οι κάτοικοι άλλων εθνικοτήτων. Οι Παργινοί αξιολογούνται σαν το κρασί: όσο πιο παλιοί είναι, τόσο Παργινοί είναι. Είναι το ίδιο ιεραρχικό σχήμα που συναντάμε σε διάφορες φυλές, όπου ο γηραιότερος είναι και αξιωματικά ο αρχηγός του χωριού. Η παραπάνω κλειστότητα της τοπικής κοινότητας η οποία φέρει την καθαρά επαρχιακή δομή για τη δημιουργία ταυτότητας, και αποτελεί την τέλεια έκφραση της ανθρωπολογικής διάκρισης 'εμείς- οι άλλοι', έρχεται σε αντίφαση με το «κοσμοπολίτικο» χαρακτήρα που «φοράει» το άλλο μισό του χρόνου.

Τότε μετατρέπεται σε «αρχόντισσα» σε κοσμοπολίτισσα, γίνεται ευρωπαϊά, γίνεται «πολιτισμένη. Διακρίνεται για την ανοιχτότητά της στα γεωγραφικά της όρια καθώς χωράει 20.000 τουρίστες ευρωπαίους, συγχρόνως αποδέχεται τις διαφορετικές, περίεργες, τις αλλόκοτες συμπεριφορές και τις διασκεδάσεις, σαν να ήταν μεγάλη πόλη. Έχει άλλα μυαλά, νεωτεριστικά, μοντέρνα. Είναι ανοιχτόμυαλη, κοσμοπολίτικη πόλη. Από χωρίο γίνεται μία μικρή πόλη.

7.4 . Ενδοσκοπικά.

Το τελευταίο σωματοποιημένο χαρακτηριστικό της Πάργας που έχει εμποτίσει τους κατοίκους της είναι, η αίσθηση ότι είναι ιδιαίτεροι σε σχέση με τους κατοίκους των γύρω περιοχών, ότι θεωρούν ότι ξεχωρίζουν. Ότι έχουν μία εξέχουσα θέση, όπως έχει και ο τόπος τους, σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή. Η Πάργα είναι το «στολίδι της Ηπείρου». Είναι τα δέντρα και τα περιβόλια σε μία άγονη περιοχή με στεγνό χώμα. Είναι ο βασικότερος πόλος έλξης επισκεπτών του νομού²⁰. Ήταν πάντα εξαιτίας τη θέσης της το σημείο αναφοράς των χωριών της ευρύτερης περιοχής, είτε ως διαμετακομιστικό εμπορικό κέντρο, είτε ως τόπος για ανάπαυλα, αναψυχή και εκδρομή. Είναι αυτή που δεν κατάφερε παρά μόνο με δόλιο τρόπο να κατακτήσει η οθωμανική αυτοκρατορία. Αυτή που ο Αλή Πασάς διεκδίκησε με ζήλο, ο προτιμότερος τουριστικός προορισμός της Ηπείρου, το σημείο αναφοράς των γύρω χωριών.

Αν ήταν άνθρωπος, η Πάργα θα ήταν μια γυναίκα στολισμένη και στην πένα ντυμένη, την οποία θα θαύμαζαν όλοι όσοι την έβλεπαν, θα καμάρωναν οι δικοί της και θα

²⁰ « Οι επισκέπτες, μάλιστα, του εξωτερικού, οι οποίοι έχουν ως κύριο προορισμό την **Πάργα**, καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο ποσοστό που αντιστοιχεί στο 70% του συνόλου των τουριστών, που επισκέπτονται το Νομό. Οι δε βασικές χώρες προέλευσης τους είναι **η Ιταλία, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Γαλλία και η Τσεχία**». Απόσπασμα από συνέντευξη του νομάρχη Κ. Ιωάννου στο περιοδικό Tourism and Property, online στο: <http://www.t-p.gr>

ποθούσαν οι υπόλοιποι. Θα περπατούσε επιδεικτικά, γνωρίζοντας τη χάρη της. Θα παρέμενε εντυπωσιακή κάθε φορά που θα την αντίκριζε κάποιος και όλοι θα ήθελαν να σταθούν δίπλα της για λίγο, ρουφώντας κάτι από την γοητεία της. Το άρωμά της θα ήταν φτιαγμένο από νυχτολούλουδο, όμως τα πόδια της θα μύριζαν και τα νύχια της θα ήταν μαύρα. Όχι γιατί δεν μπορεί να τα έχει καθαρά, αλλά γιατί κανείς δεν της είπε ότι έτσι είναι το σωστό, γιατί κανείς δεν της έδειξε τον τρόπο. Της είπαν απλά, κάλυψέ τα με τα παπούτσια σου. Αν τα φοράς, κανείς δεν θα τα δει, και έτσι δεν είναι ανάγκη να τα έχεις καθαρά. Τα πόδια της τα βλέπει αυτός που την γνωρίζει καλά, που μένει κοντά της, που την ξέρει σε όλες της τις φάσεις, χειμώνα – καλοκαίρι. Και όχι αυτός που την βλέπει για πρώτη φορά να κάνει βόλτα στην Παραλία ή να αγναντεύει νωχελικά το νησάκι. Μα παρόλα αυτά, την αγαπά ακόμα. Η αγάπη και η έλξη που νιώθει για αυτήν είναι πιο δυνατή από την πικρία που νιώθει, και έτσι, το παραμερίζει.

7.5. Συμπερασματικά.

Αυτά λοιπόν τα χαρακτηριστικά του τόπου, οικονομικά, γεωγραφικά, κοινωνικά, και άλλα, επηρεάζουν και διαμορφώνουν την τοπική ταυτότητα, κάποιες φορές εξαιτίας των δραστηριοτήτων που εκτυλίσσονται στον χώρο, κάποιες άλλες, σχεδόν παθητικά, υιοθετούν οι κάτοικοι κάποια από τα ιδιώματα του τόπου τους, σωματοποιώντας τα. Τόπος και ταυτότητα κατοίκων, όπως και η ταυτότητα του χώρου είναι δυο στοιχεία που ανταλλάσσουν ποιότητες, αλληλεπιδρούν και σχηματίζονται παράλληλα. Το ζήτημα είναι εξάλλου ακριβώς αυτό. Η πολυεδρικότητα μιας ταυτότητας, αποτελούμενη από πολλές όψεις και πρόσωπα. Εξαρτάται από το πότε και ποιος τη γνωρίζει. Όλα είναι θέμα συγκυριών. Ανάλογα με τη στιγμή, την ιστορική περίοδο, γνωρίζει κανείς και μια άλλη έκφανση της ίδιας προσωπικότητας, και αλληλεπιδρώντας με τη δική του, δημιουργείται μια εικόνα, μια ταυτότητα αυτής της σχέσης ανθρώπου και τόπου.

Τα αντιθετικά ζευγάρια «στεριά – θάλασσα», «δράση – αδράνεια», «χειμώνας – καλοκαίρι», «χωριό – πόλη», «εμείς – οι άλλοι», «ιδιαίτεροι – κοινοί» είναι στοιχεία που έχουν προκύψει τόσο από τους γεωγραφικούς φυσικούς παράγοντες του τόπου, όσο και από τις ποικίλες ανθρώπινες χρήσεις του τόπου αυτού. Η όλη οργάνωση του χώρου που προκύπτει από την συγκεκριμένη ομάδα των ντόπιων χαρακτηρίζεται από μια δίπολη σχέση του ανθρώπου με το χώρο, η οποία αντανακλάται ποικιλοτρόπως και στους δύο συντελεστές του πολιτισμικού τοπίου, αλλά και της ταυτότητας της Πάργας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑ.

Η απόδοση του νοήματος στο χώρο προκύπτει από την καθημερινή ζωή και την εμπειρία, τη χρήση που η κάθε κοινωνική ομάδα κάνει του χώρου. Το τοπίο είναι μια κοινωνική κατασκευή, «αντικατοπτρίζει την κουλτούρα ενός χώρου, μιας χρονικής στιγμής και μιας κοινωνικής ομάδας» (Τερκενλή 1996:45). Η κάθε χρήση του χώρου μετατρέπει τα αντικείμενα του, τα στοιχεία του, σε σύμβολα εμπειριών του δίνοντάς του νοήματα. Συγκεκριμένα για την ομάδα των ντόπιων, το νόημα που οι ίδιοι παράγουν είναι αποτέλεσμα της αντίληψης και της εμπειρίας τους με το χώρο διαβίωσης τους.

Η εμπειρία και η γνώση του κόσμου είναι ένας συνδυασμός υποκειμενικότητας και αντικειμενικότητας. Αποκτούμε εμπειρία μέσα από το κορμί μας, το οποίο δεν βρίσκεται σε ένα χώρο και σε μια χρονική στιγμή, αλλά ζει στο χώρο και το χρόνο. Είναι μέρος του. Το σώμα είναι το μέσο για γνωρίσουμε τον κόσμο και να σχετιστούμε μαζί του. Η συνείδηση που αποκτάμε είναι σωματική. Το σώμα μας μας επιτρέπει να γνωρίζουμε τι είναι ο χώρος και το τοπίο γιατί είναι ο δημιουργός τους. Μέσω του σώματος μαθαίνουμε τι είναι κοντά, δίπλα, μακριά, μαθαίνουμε τα όρια του βλέμματός μας (Tilley 2004).

Θα ασχοληθώ με τη χρήση του χώρου από τους ντόπιους α. ως πηγή οικονομικού εισοδήματος και β. ως σπίτι τους. Είναι ενδιαφέρουσα παράλληλη δημιουργία και συνύπαρξη δυο τοπίων από την ίδια ομάδα την ίδια χρονική στιγμή, και κατά συνέπεια η παραγωγή δύο κοινωνικών κατασκευών, δύο μηνυμάτων από το υποκείμενο, που στην περίπτωση αυτή δεν αφορά ένα άτομο, αλλά μια ομάδα ανθρώπων, άρα πρόκειται για δι-υποκειμενική κατασκευή νοήματος.

Η συνύπαρξη αυτή χαρακτηρίζει και δημιουργεί έναν τοπικό πολιτισμό, μια ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα η οποία έχει σαν βασικό χαρακτηριστικό της την παράλληλη κίνηση της εμπειρία της δουλειάς (ή δουλείας) και αυτής της παιδικής ξενοιασίας (και ελευθερίας).

Και στις δύο περιπτώσεις τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου είναι αυτά που προκαλούν με διαφορετικό τρόπο την παραγωγή νοήματος από τους ντόπιους. Στην πρώτη είναι το φυσικό τοπίο αυτό που καθορίζει στο μέγιστο βαθμό την οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων, εάν δεν ήταν αυτό, σίγουρα οι κάτοικοι θα είχαν πάρει άλλο επαγγελματικό προσανατολισμό. Είναι ο λόγος ύπαρξης της ταυτότητας του τόπου ως τουριστικού προορισμού. Στην δεύτερη περίπτωση τα φυσικά στοιχεία επιτρέπουν τη δημιουργία μιας ιδιαίτερης σχέσης, η οποία χαρακτηρίζεται από την ιδιοποίησή τους από τους κατοίκους και το αντίστροφο καθώς η δράση τους αντανakλάται και στα υποκείμενα, στην τοπική κοινότητα. Για τον ντόπιο, «το ωφέλιμο και το ωραίο, τουλάχιστον όσον αφορά το φυσικό του περιβάλλον, είναι όροι απολύτως συνυφασμένοι» (Σταθάτος 2005).

8.1. Ο τόπος ως μέσον βιοπορισμού, ως οικονομική πηγή.

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο που αφορούσε την Πάργα ως τουριστικό προορισμό, η στροφή της Ελλάδας στην τουριστική οικονομική εκμετάλλευση του εδάφους της έγινε γιατί διέθετε τις κατάλληλες προϋποθέσεις όπως το καλό κλίμα, τις φυσικές καλλονές, την τέχνη και την ιστορία, και έτσι άρχισε να δέχεται τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα από το 1950. Όπως επισημαίνει και η Καρακουλέκα²¹ « η Ρόδος και η Κέρκυρα, εξοπλισμένες από την Ιταλική κατοχή, δέχτηκαν τα πρώτα ρεύματα και ακολούθησαν άλλες περιοχές της χώρας ιστορικού ενδιαφέροντος». Η Πάργα ακολούθησε το δρόμο της Κέρκυρας, όταν άρχισε να λειτουργεί παράρτημα του ClubMed σε μία από της παραλίες της. Οι Γάλλοι τουρίστες ήταν οι πρώτοι που άρχισαν να κινούνται στο χωριό, να έρχονται σε επαφή και να συναναστρέφονται με τους κατοίκους, αγοράζοντας κυρίως πράγματα και τρόφιμα. Έτσι, η Πάργα άρχισε τα πρώτα δειλά βήματα της εμπορευματοποίησης της τοποθεσίας της και του φυσικού της κάλλους. Όπως αναφέρει και η Καρακουλέκα, «οι επιδράσεις κοινωνικού χαρακτήρα φαίνονται στην αλλαγή της απασχόλησης των κατοίκων διαφόρων περιοχών, από την απασχόληση στην γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία πέρασαν στην απασχόληση με τον τουρισμό».

Πρώτοι άρχισαν αυτοί που είχαν τα σπίτια τους στην «Παραλία», όπου βρίσκεται το λιμάνι και είναι το κεντρικό σημείο της Πάργας. Η Παραλία είναι η πρόσοψη του τόπου, το πρόσωπο της Πάργας, όπως προαναφέρθηκε, και το μέρος όπου υπήρχε άμεση πρόσβαση στη θάλασσα και στη θέα. Οι κάτοικοι μετέτρεψαν τα σπίτια τους σε μαγαζιά τουριστικών ειδών, ενοικιαζόμενα δωμάτια, καφέ-μπαρ και εστιατόρια, σιγά-σιγά όλος ο τοπικός πληθυσμός άρχισε να αναπτύσσει μικρές επιχειρήσεις οικογενειακού επιπέδου.

²¹ Καρακουλέκα Έλενα, *Η τουριστική βιομηχανία στην Ελλάδα: Το έδαφος σαν προϊόν*, ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΣ, <http://www.akx.gr/12-04.asp>

Ο σκοπός του τουρισμού για το ντόπιο επαγγελματία είναι το οικονομικό κέρδος μέσα από την τουριστική δραστηριότητα. Η τουριστική δραστηριότητα οδήγησε σε μία αλλαγή της υπόστασης του ντόπιου, καθώς σχημάτισε μία νέα ταυτότητα μέσα από την ιδιότητα του επαγγελματία. Κατά ένα μεγάλο ποσοστό, οι ντόπιοι είναι ιδιοκτήτες και δημιουργοί της επιχείρησής τους. Η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του αφεντικού, ανεξαρτήτως του μεγέθους της επιχείρησης, επηρέασε πολύ την ψυχολογία τους, καθώς δεν υπόκεινται σε κανένα έλεγχο, είναι κύριοι του εαυτού τους. Αυτό χαρίζει μια αίσθηση ελευθερίας, δύναμης και ικανοποίησης, προερχόμενη από την επαγγελματική επιτυχία στη ζωή τους.

Επίσης, έχει ως αποτέλεσμα την υψηλή ποιότητα ζωής, το υψηλό για τα δεδομένα βιοτικό επίπεδο του τοπικού πληθυσμού. Παρέχει ακόμα μια αίσθηση περηφάνιας για τον εαυτό του, η οποία εκφράζεται συγκαλυμμένα μέσα από την έκδηλη περηφάνια τόπο του.

Η επαγγελματική δραστηριότητα επίσης ιεραρχείται από το χώρο. Αυτοί που έχουν την επιχείρησή τους σε σημαντικά σημεία της Πάργας τα οποία έχουν τη μεγαλύτερη τουριστική κίνηση και την καλύτερη θέα, είναι ψηλά στην επαγγελματική ιεραρχία, χωρίς απαραίτητα να απολαμβάνουν και την κοινωνική εκτίμηση. Ο άλλος παράγοντας της επαγγελματικής ιεραρχίας είναι η ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρεται και το μέγεθος της επιχείρησης.

Τη σχέση αλληλεπίδρασης του χώρου και των επιχειρήσεων, περιγράφει η Ζαρκιά αναφέροντας ότι αντανakλά κοινωνικές αξίες, «καθώς ο χώρος είναι ιεραρχημένος και αξιολογημένος, διαμορφωμένος με τρόπο που να υπενθυμίζει αξίες, να δημιουργεί σχέσεις παραδεκτές και επιβεβλημένες. Ενώ ο χαρακτηρισμός και η αξιολόγηση του χώρου έχει προκύψει από τις κοινωνικές διακρίσεις των κατοίκων, καταλήγει να ταυτίζεται με το κοινωνικό status και τελικά να τροφοδοτεί την κοινωνική

ιεραρχία» (Εθνολογία 1992: 79). Η κίνηση στον χώρο είναι παράλληλα και κοινωνική κίνηση, η οποία στην επαγγελματική της έκφανση εκφράζεται με όρους όπως «άνοδος» και «κάθοδος».

Χαρακτηριστικό του διαλόγου μεταξύ της δράσης του χωρικού σημείου και επαγγελματικής δράσης, είναι ότι συγκεκριμένα σημεία της Πάργας ονομάζονται πλέον με το όνομα του ιδιοκτήτη, ακόμα και αν έχουν περάσει πολλά χρόνια και έχει αλλάξει ο ιδιοκτήτης ή ακόμα δεν υπάρχει πια η επιχείρηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η οριοθέτηση της διαδρομής στην Παραλία της Πάργας από ένα γωνιακό μαγαζί, το οποίο ακόμα αν και δεν υπάρχει πια, συνεχίζει να σηματοδοτεί το τέλος της διαδρομής της βόλτας των Παργινών. Το σημείο αυτό έχει πάρει το όνομα του ιδιοκτήτη της τότε επιχείρησης, του οποίου η επαγγελματική δράση στο χώρο είχε ως αποτέλεσμα την υποκειμενοποίησή του. Τον «σημάδεψε».

Φαίνεται όμως, και το συγκεκριμένο σημείο να ασκεί τη δική του δράση στους κατοίκους, καθώς φαίνεται σημαντική η επικράτηση του χώρου. Και αυτό φαίνεται μέσω της μετονομασίας του από τον πρώτο «ιδιοκτήτη» που τον καθόρισε, στο δεύτερο. Οι παλιότερες γενιές ονομάζουν το χώρο «στου Καρύδι», ενώ οι νεώτερες «στου Τζίμα». Το θέμα φαίνεται ότι είναι να «ανήκει» σε κάποιον.

Συνοψίζοντας, ο χώρος της Πάργας και η γεωγραφική της θέση λειτουργεί ως προϊόν προς εκμετάλλευση για τον τοπικό πληθυσμό και βασική πηγή εσόδων. Επίσης είναι ενεργό στοιχείο και σημαντικός παράγοντας καθορισμού της επαγγελματικής υπόστασης του ντόπιου, της ποιότητας ζωής του αλλά και της κοινωνικής τοποθέτησής του στο τοπικό σύνολο. Μέσα από την τουριστική δραστηριότητα των ντόπιων δημιουργείται με τον τρόπο μια συμφεροντολογική σχέση αλλά συνάμα και μια σχέση κατασκευής κοινωνικού γοήτρου. Η Πάργα αποτελεί το συμφέρον του τοπικού πληθυσμού, παράλληλα όμως είναι και ο ζωτικός τους χώρος.

8.2. Ως ζωτικός χώρος και ως ιδιαίτερος τόπος.

Ο άλλος τρόπος με τον οποίο οι κάτοικοι συνδιαλέγονται με τον τόπο τους, έχει χαρακτήρα αισθητικό και προσωπικό. Αποτελεί το πλαίσιο ζωής τους. Είναι η Πάργα αυτή καθεαυτή, όπως είναι διαμορφωμένη σήμερα, με τα μεσαιωνικά στοιχεία όπως το ενετικό κάστρο, την επτανησιακή αρχιτεκτονική των σπιτιών και των σοκακιών, το νησάκι και τους βράχους μέσα στη θάλασσα, τις παραλίες, τη θάλασσα, τις ελιές, τα βουνά που την περιβάλλουν. Η σύνθεση όλων αυτών των στοιχείων προσφέρει μια εικόνα, ένα τοπίο, που αισθητικά καθαρά σαν περιβάλλον χώρος της ζωής των κατοίκων δημιουργεί νόημα.

Επιτρέπει στο μάτι να αναγνωρίσει την συνύπαρξη των ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών στοιχείων στο χώρο, και συνάμα του επιτρέπει να δημιουργεί μια ιδιαίτερη σχέση και μια προσωπική εικόνα τόσο για τον κάθε κάτοικο ξεχωριστά, όσο και μια συλλογική τοπική εικόνα. Εδώ εισχωρεί και η δεύτερη λειτουργία για τη παραγωγή νοήματος, αυτή του ιδιαίτερου τόπου, του σπιτιού. Οι ντόπιοι έχουν οικειοποιηθεί το χώρο τους σε βαθμό που το κάθε χαρακτηριστικό του χώρου, να έχει συγκεκριμένη λειτουργία, να είναι φορτισμένο και συνδεδεμένο με την καθημερινή ζωή τους, έχει δικό του όνομα. Ενώ για τον επισκέπτη η Πάργα είναι ένα λίγο-πολύ αδιαφοροποίητο τοπίο με αισθητικό χαρακτήρα, για τον ντόπιο «είναι ένας χώρος που βρίσκεται από λεπτομέρειες, ένα εξαιρετικά επιτηδευμένο πλέγμα πληροφοριών που επικάθεται στο οπτικό πεδίο που απλώνεται μπροστά του» (Σταθάτος 2005).

Για την κατανόηση της ταυτότητας του χώρου ως ιδιαίτερο τόπο, είναι χρήσιμη η έννοια της συμμετοχής (participation), ως βασικής διαδικασίας αλληλόδρασης (agent) μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος, μεταξύ σώματος και χώρου. Η συμμετοχική σχέση με τον κόσμο βασίζεται στα συναισθήματα και τις αισθήσεις, στο βίωμα του χώρου, και για αυτό το λόγο έρχεται να

συνδέσει τα δίπολα πολιτισμού-φύσης, τον ανθρώπινο με τον μη-ανθρώπινο κόσμο, το υποκείμενο με το αντικείμενο. Είναι ένα γνωστικό σύστημα το οποίο προτείνει την σωματοποιημένη αισθητηριακή εμπειρία για να γνωρίσουμε τον κόσμο.

Στη συμμετοχική σχέση με τον κόσμο, οι άνθρωποι, τα ζώα, τα πράγματα, τα φυσικά αντικείμενα και ο χώρος συμμετέχουν αμοιβαία το ένα στην ύπαρξη του άλλου, επηρεάζονται και επηρεάζουν. Αυτός ο ανιμιστικός, ανθρωπομορφικός τρόπος σκέψης δίνει «ψυχή», δίνει «ζωή» σε φυσικά αντικείμενα όπως δέντρα, πέτρες, βουνά κ.τ.λ., τα οποία αντιμετωπίζονται ως ζώντα, σαν να έχουν ψυχή, σαν να πρόκειται για κάποιο άνθρωπο (Tilley 2004:20).

Τοπική γεωγραφία και τοπωνύμια της Πάρου

Στη συνδιαλλαγή του χώρου της Πάργας με τους κατοίκους της, αναγνωρίζεται αυτή η συμμετοχική σχέση μέσα από την υποκειμενοποίηση των φυσικών χαρακτηριστικών του τόπου και εκφράζεται μέσα από τα διάφορα τοπωνύμια. Φυσικά στοιχεία όπως π.χ. οι βράχοι έχουν δική τους προσωπικότητα και χαρακτήρα, και λόγω της κοινωνικής τους δράσης λειτουργούν ως άτομα στο κοινωνικό σύνολο. Ασκούν δράση επηρεάζοντας συμπεριφορές.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει ότι τα βράχια που βρίσκονται στην μέση της θάλασσας και την πλαισιώνουν, έχουν ονόματα και είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις δραστηριότητες των κατοίκων καθώς συνδέονται άμεσα με όλα τα στάδια της πορείας της κοινωνικής ζωής τους. Κολυμπάς ως τον 'Σκορδά' αν βρίσκεσαι στο 'Μπροστά', ή ως τον 'Κρεμμυδά' αν είσαι στο 'Πίσω Κρυονέρι', πάς στο «περπατώντας», 'Αμμοπούλι' για βουτιά στο 'Μεγάλο' ή στο 'Μικρό Λύκο' αν δεν είσαι αρκετά θαρραλέος. Πας βόλτα για να ηρεμήσεις από την πολυκοσμία στη 'Γαλάζια λίμνη' και κοινωνικοποιείσαι την ημέρα 'στου Πηγή'. Το βράδυ κάνεις «περατζάδα ως του 'Καρύδι'» ή πας στον 'Πόντε', ο οποίος είναι ο μόλος. Οι Παργινοί, όταν θέλουν να εκφράσουν απελπισία λένε «θα πάω να πνιγώ από τα Τρία ληθαράκια», αν κάποιος είναι έξυπνος «σε πάει και σε φέρνει (στους Παξούς) άβρεχτο» κ.τ.λ.

Είναι κάποιες από τις κλασσικές δραστηριότητες των Παργινών, και τα σημεία αυτά είναι τόσο δυνατά, που σου επιβάλλονται. Είναι μέρος του κάθε κάτοικου. Ο βαθμός οικειοποίησης του χώρου είναι τόσο μεγάλος, που τα φυσικά αυτά στοιχεία, όπως είναι μια παραλία, ένας βράχος, μία κορυφή, αποκτούν προσωπικότητα και δύναμη που επιβάλλονται στο χρόνο και περνάνε έτσι από γενιά σε γενιά. Είναι μέρος του νοήματος που οι ντόπιοι έχουν για τον τόπο τους ως φυσικό περιβάλλον, τα οποία δημιουργούν και συγκεκριμένες διαδρομές και συνήθειες.

Είναι επίσης το μέσον που γνωρίζουν τον κόσμο, εμβαθύνουν τις σκέψεις τους, επεξεργάζονται συναισθήματα, ζουν την κάθε ηλικία τους. Και όλα αυτά, περνάνε από γενιά σε γενιά, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μία κοινή ταυτότητα, μέσα από τις κοινές εμπειρίες του χώρου. Δημιουργείται η προσωπική Πάργα, αυτή που ο καθένας έχει μέσα του, ανάλογα με τα σημεία που επιλέγει. Είναι η Πάργα που μόνο άμα είσαι κάτοικός της γνωρίζεις. Η ταυτότητά της συμπεριλαμβάνει ισότιμα τους ανθρώπους, τους βράχους, τις παραλίες, τα στενά, τα στέκια, τα μαγαζιά, τα σπίτια. Όπως αναφέρει η Τερκενλή «ο όρος ‘ιδιαίτερος τόπος’ υποδηλώνει επανειλημμένη, τακτική επένδυση νοήματος στον χώρο, στο κοινωνικό περιβάλλον, και σε συγκεκριμένα σχήματα της καθημερινής ζωής, μέσα από την άσκηση κάποιου ελέγχου επάνω σε αυτά, ή μέσα από προσωπική ή συλλογική ταύτιση με αυτά» (1995:111). Ο δεσμός που προκύπτει με τον ιδιαίτερο τόπο είτε σε προσωπικό είτε σε συλλογικό επίπεδο της τοπική κοινωνίας, προσφέρει μια ταυτότητα, μια υπόσταση που στις μέρες μας τείνει να εξαφανιστεί, εάν δεν έχει συμβεί ειδη.

8.3. Φωτογραφική αναπαράσταση της Πάργας από τους κατοίκους της.

Ζητήθηκε από κατοίκους της Πάργας να φωτογραφίσουν αυτό που τους έρχεται πρώτο στο μυαλό όταν σκέφτονται τον τόπο τους. Τα άτομα που φωτογράφησαν είναι γεννημένα και μεγαλωμένα εκεί. Οι ηλικίες τους κυμαίνονται από 25 ως 60 χρονών, διανύουν τρεις γενιές περίπου και επιλέχθηκαν έτσι ώστε να έχουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της σχέσης των κατοίκων με τον τόπο τους, καθώς τα χωροχρονικά πλαίσια που ο καθένας έχει βιώσει τον τόπο έχουν σχηματιστεί βάσει διαφορετικών κοινωνικών παραμέτρων, πολιτισμικών και προσωπικών δεδομένων, και έτσι προσδίδουν μια ποικιλία και διαφορετικότητα στην παραγωγή νοήματος για τον τόπο τους μέσα από την προσωπική σκοπιά, δημιουργώντας παράλληλα, μία ενιαία, συλλογική σχέση με αυτόν. Όλοι τους, ζουν και εργάζονται μόνιμα στην Πάργα, εκτός από ένα άτομο το οποίο ζει εδώ και χρόνια στο εξωτερικό.

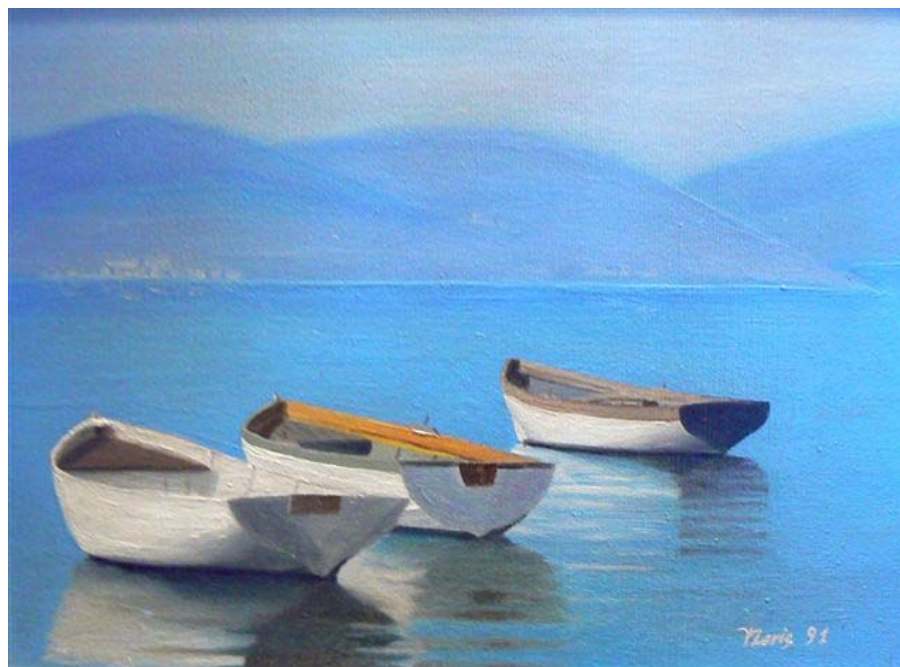
Το σύνολο των φωτογραφιών τους δημιουργεί μια ολοκληρωμένη εικόνα του τόπου, εννοώντας ότι εμπεριέχει πολλά στοιχεία που σχηματίζουν και μορφοποιούν μια συλλογική αναπαράσταση του χώρου, με πλούσιες προσωπικές αναφορές, οι οποίες παρόλα αυτά δεν συγκαλύπτουν την ταυτότητα του τόπου αυτού καθεαυτού, αλλά ίσα – ίσα αναδεικνύουν την πολυεδρικότητά του. Ο βαθμός οικειότητας με τον τόπο, ο οποίος αποδεικνύεται ξεκάθαρα στις συγκεκριμένες αναπαραστάσεις, αγγίζει στην περίπτωση των ντόπων αυτό που ο Relph (1976) ορίζει ως 'υπαρξιακή ενδότητα' (existential insideness), για να εκφράσει την πιο στενή σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον, η οποία αποτελείται από την αίσθηση που μας δημιουργούν οι χώροι που μας ανήκουν ή που ανήκουμε εμείς σε αυτούς, οι ιδιαίτεροί μας τόποι. Ο άνθρωπος σχεδόν ταυτίζεται με το τοπίο ή τον τόπο του, διαμορφώνει την ταυτότητά του μέσα από αυτό.

Οι φωτογραφίες που επέλεξαν οι κάτοικοι έχουν ένα κοινό στοιχείο. Έχουν όλοι τους φωτογραφίσει την Πάργα από πολύ μακριά και από πολύ κοντά. Στο σύνολό τους, οι φωτογραφίες διαπραγματεύονται μια «μάκρο» και μια «μίκρο» οπτική του χώρου, της οποίας η απόσταση του φακού από το αντικείμενο μπορεί να έχει μια απόκλιση από το ένα μέτρο ως τα χιλιόμετρα. Φαίνεται οι μακρινές φωτογραφίες να απαντούν στην ερώτηση «Ποια είναι η Πάργα», με την ευκολότερη των απαντήσεων, την αυτονόητη, την γνωστή της εικόνα, αυτή που ο καθένας αναγνωρίζει.

Η Πάργα του Λ.

Η πανοραμική άποψη του χώρου εξοικειώνει το βλέμμα του αναγνώστη στην ευρύτερη περιοχή ενώ τον βοηθά να τοποθετηθεί στο χώρο εστιάζοντας στην Πάργα. Είναι σαν να χρειάζεται να απομακρυνθούν για να «δουν» τον τόπο τους, να αποστασιοποιηθούν για να τον καταδείξουν, να τον πιστοποιήσουν, τόσο στον εαυτό τους όσο και στους άλλους. Είναι ένα είδος αντικειμενοποίησης του τόπου. Η μακρινή σκοπιά αναδεικνύει τις ρίζες, υποδηλώνοντας τον τόπο καταγωγής τους, την ιδιαίτερη πατρίδα τους, ή σε κάποιες περιπτώσεις, την μακρινή τους πατρίδα.

Η Πάργα στο βάθος, του Γ.

Οι φωτογραφίες σταδιακά περνούν σε ένα πιο κοντινό επίπεδο, όπου επιλέγονται κοινώς αναγνωρίσιμα σημεία της Πάργας, όπως είναι το νησάκι - σημείο κατατεθέν- ή το κάστρο. Είναι τα σημεία που φωτογραφίζονται από όλους όσους έχουν επισκεφθεί την Πάργα έστω και μία φορά, και φυσικά δεν περνούν αδιάφορα ούτε από αυτούς που τα έχουν στην καθημερινότητά τους.

Φωτογραφία του Γ.

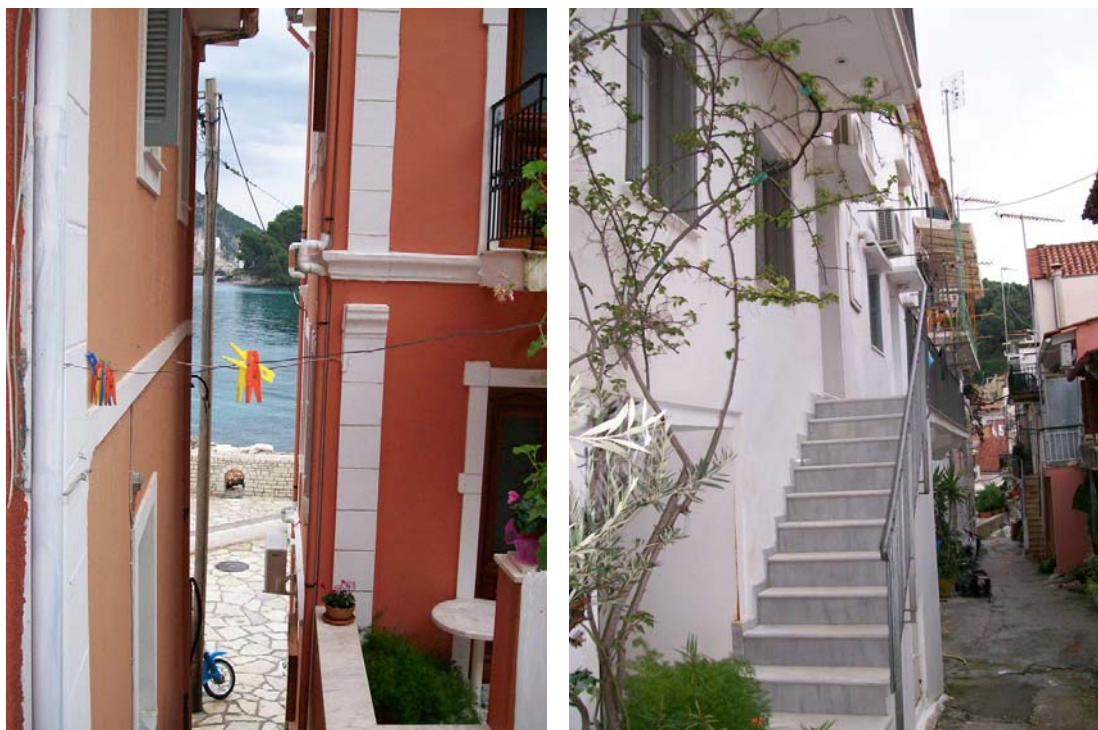
Φωτογραφία της Ε.

Εμβαθύνοντας σταδιακά, περνάμε στο εσωτερικό βλέμμα του ντόπιου, αυτό που αναγνωρίζει στο χώρο λεπτομέρειες που κανένα άλλο βλέμμα δεν καταφέρνει, γιατί η κάθε φωτογραφία είναι η έκφραση της προσωπικής αντίληψης του τόπου, είναι προσωπική γεωγραφία του καθένα από τους ντόπιους που φωτογράφησαν. Το βλέμμα τους μας μεταφέρει στα στενά και στα δρομάκια, στο πίσω μέρος της πόλης, στα αθέατα σημεία. Μπαίνουμε μέσα σε ένα μικρόκοσμο, μέσα από την κάμερα βλέπουμε ό,τι βλέπει ο ντόπιος και όπως το βλέπει, παίρνουμε μία γεύση από τη ζωή του, από τη γειτονία του και από την κοινωνική ζωή της τοπικής κοινωνίας. Σημεία όχι εύκολα αναγνωρίσιμα που πλαισιώνουν τις διαδρομές τους, την κίνησή τους στον χώρο, αλλά που αναπαριστούν πολύ οικεία για τον καθένα μέρη και που δηλώνουν τη βαθύτητα της σχέσης που ο καθένας έχει με τον τόπο.

Φωτογραφίες από τη γειτονία της Ε.

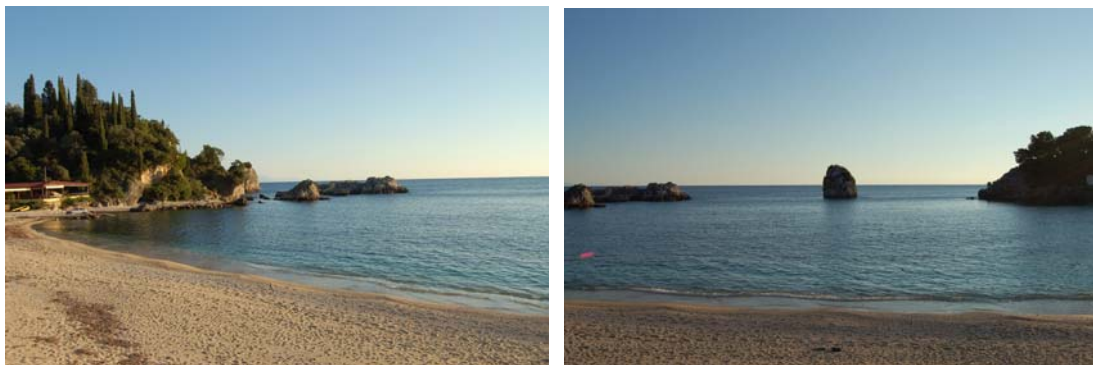

Θα περάσει από το στενάκι αυτό που ίσα-ίσα θα φανεί μια λειπή γραμμή θάλασσας και λίγο από το νησάκι, γιατί δεν είναι η θέα και η οπτική απόλαυση που αναζητά ο ντόπιος από τον τόπο του για να αισθανθεί καλά. Δεν έχει αισθητικό χαρακτήρα η επένδυση του νοήματος στο χώρο, αλλά κοινωνικό, διαπροσωπικό και υπαρξιακό, καθώς μέσα από την καθημερινή επένδυση στο χώρο, ταυτίζεται με ουσιαστικό τρόπο η υπόστασή του με τον τόπο του.

Φωτογραφίες της Ε.

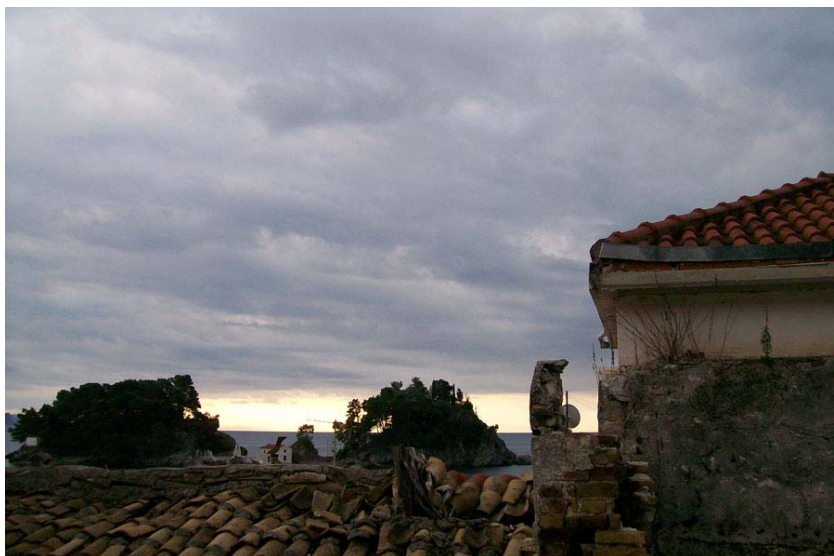
8.4. Καταληκτικά. Το Σπίτι

Η θέα από το πατρικό του Λ.

Τη στενότερη σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλοντα χώρο του την εκπροσωπεί το σπίτι του. Όλοι φωτογράφησαν το σπίτι τους ή τη θέα από το σπίτι τους, το οποίο είναι κατά βάση το πατρικό τους, όπως συμβαίνει συνήθως, με τη διαδοχή των γενεών και τη σταθερότητα του τόπου /σημείου ανά το χρόνο. Πρώτα από όλα η Πάργα είναι το μέρος όπου βρίσκεται το σπίτι του καθένα, με όλο τη συμβολική φόρτιση που εμπεριέχει η έννοια του σπιτιού, της εστίας, του σημείου αναφοράς και προσδιορισμού.

Είναι το σημείο εκκίνησης, είναι ο τρόπος και ο χώρος που μαθαίνει κάποιος τη ζωή, είναι η αφετηρία του. Είναι ό,τι αγαπά και ό,τι κουβαλά. Ό,τι τον προσδιορίζει. Μπορεί να είναι κήπος του, τα σκαλιά του, ο βράχος του, το κομμάτι εκείνο της θάλασσας που βλέπει το μάτι του. Είναι η προσωπική οπτική του χώρου, που σαν κέντρο εστίασής της μπορεί να μην περιλαμβάνει όλο το νησάκι, όπως συμβαίνει στις τουριστικές φωτογραφίες, αλλά το σημείο εκείνο που βλέπει από όταν γεννήθηκε, το «μέρος» του.

Η θέα από το πατρικό της Ε.

Το πατρικό του Γ.

Η θέα της θάλασσας μπορεί να αρχίζει από τα πόδια του και να τελειώνει ως εκεί που πάει το μάτι, σκαλώνοντας μόνο σε ένα βράχο, ή μπορεί να την εμποδίζει μια σκεπή ή να μην τη βλέπει καθόλου. Δεν είναι η θέα που έχει σημασία πια. Καθένας φωτογραφίζοντας το σπίτι του, φωτογραφίζει και την Πάργα σαν σπίτι του και έτσι, αποκαλύπτει την ταυτόσή του με τον τόπο του. Αν κάποιος συλλογιστεί πάνω στην ταυτότητά του, είτε την κοινωνική, είτε την προσωπική, αναπόφευκτα την τοποθετεί, την φαντάζεται και την νιώθει σε έναν τόπο. Κάθε φωτογραφία γίνεται έτσι ένας αντικατοπτρισμός του εαυτού, και αντίστροφα ο χώρος γίνεται το εγώ, γιατί επιβεβαιώνει αδιάσειστα την ταυτότητά του. Με αυτό τον τρόπο, «οι γεωγραφίες των προσωπικών αλλά και συλλογικών τόπων ανάγονται συνεχώς σε γεωγραφίες του εγώ» (Τερκενλή 1995:117).

*«Αν ο τόπος μας είναι εκεί από όπου ξεκινούμε,
τότε ο πρωταρχικός μας τόπος είναι πάντοτε ο εαυτός μας²²»
και για να τον βρούμε, ίσως κάποιες φορές πρέπει να επιστρέψουμε
στα μέρη που περπατάγαμε όταν αυτός χτιζόταν.*

²² ο.π. σ. 111.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΠΙΛΟΓΟΣ

*«Καθώς τα τοπία αποτελούν δυνητικό μέσο κοινωνικοποίησης και γνώσης,
αν γνωρίζεις ένα τοπίο, γνωρίζεις ποιος είσαι και που ανήκεις»²³.*

Μέσα από τη μελέτη των φωτογραφικών αναπαραστάσεων της Πάργας, επιχείρησα να δώ τη σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ του ανθρώπου και του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Η επιλογή του χώρου της Πάργας ως αντικείμενο της έρευνας αυτής έγινε βάσει της διαπίστωσης ότι τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που της προσδίδει η υλικότητα της, και με τον όρο αυτό αναφέρομαι στη γεωγραφική της θέση, στα φυσικά στοιχεία και στο κτισμένο περιβάλλον της, επιτρέπουν την άφθονη παραγωγή τοπίων. Το τοπίο, ως νοητικό κατασκεύασμα, δεν μπορεί να υπάρξει έξω από τον άνθρωπο. Η βιωμένη εμπειρία ενός χώρου παράγει νοήματα που μαρτυρούν τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο. Αναλύοντας τις οπτικές αναπαραστάσεις του χώρου της Πάργας από τρεις διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες, αποδομήθηκαν τα τοπία της κάθε ομάδας καθιστώντας ευανάγνωστες τις σχέσεις που ανέπτυξαν με τον τόπο.

Η ανάλυση των διαφορετικών ομάδων, μας αποκάλυψε μια πολυδιάστατη θέαση του τόπου. Οι οπτικές που είδαμε να μας προτείνουν στο σύνολο τους, οι περιηγητές, οι τουρίστες και οι ντόπιοι κυμαίνονταν μεταξύ διάφορων επίπεδων: Πανοραμικές θεάσεις και λεπτομερής λήψεις, επιφανειακές και σε βάθος αναγνώσεις του χώρου, απουσία μηνύματος και συμβολικά

²³ “As landscapes form potent mediums for socialization and knowledge for to know a landscape is to know who you are, how to go and where you belong”. Tilley 2004:25, μτφρ. δική μου.

φορτισμένου μηνύματος. Έτσι αποκαλύφθηκαν πολλές πτυχές του ίδιου χώρου, αναδείχθηκε η ποικιλία και η πολύπλευρη ταυτότητα της Πάργας. Αρχικό μου ερώτημα ήταν να βρω ποια είναι αυτή η ταυτότητα. Στην πορεία όμως ανακάλυψα πως δεν μπορεί να υπάρξει μία μόνο απάντηση. Μέσα από την ανάλυση των οπτικών αναπαραστάσεων της κάθε ομάδας, κατάλαβα ότι στην ουσία οι φωτογραφίες αντικατόπτριζαν αυτό που η κάθε ομάδα όριζε ως εαυτό της. Αντικατόπτριζαν ταυτότητες. Μέσα από τις φωτογραφίες αναδυόταν συνεχώς ταυτότητες διαφορετικές μεταξύ τους. Η Πάργα είναι η γέφυρα μεταξύ Ευρώπης και Ελλάδας, η Πάργα είναι νησί, είναι και στεριά, είναι ένας πνευματικός αλλά και ένας επίγειος παράδεισος, είναι το ιδανικό μέρος διακοπών, είναι εξωτική και είναι ελληνική, είναι ζωντανή αλλά είναι και έρημη, είναι προσωρινή, είναι παντοτινή, είναι ένα δίκλινο δωμάτιο αλλά είναι και το σπίτι, είναι προορισμός, είναι και πατρίδα.

Παρόλα αυτά, κάποια κοινά στοιχεία εντοπίστηκαν μεταξύ των ομάδων. Το βλέμμα του Boissonnas έχει κοινούς τόπους με το βλέμμα των τουριστών, στο βαθμό που και τα δυο προσδιορίζονται κυρίως από το γεγονός ότι είναι «εξωτερικά» βλέμματα γιατί βασίζονται στην ετερότητά τους με τον τόπο. Είναι οι «ξένοι» που έρχονται στον τόπο για να βρουν κάτι, μα δεν ανήκουν σε αυτόν. Για αυτό το λόγο αντιμετώπισαν την Πάργα ως καμβά των προσωπικών τους προβολών, και ως χώρο όπου γίνονται πραγματικότητα οι προσδοκίες τους. Οι προσδοκίες του Boissonnas σίγουρα είναι διαφορετικές από των τουριστών, καθώς και των δύο καθορίζονται τόσο από την εποχή της επίσκεψης στο χώρο, όσο και από τη σκοπό της.

Ακολούθως, μπορούμε να εντοπίσουμε κοινά στοιχεία στο βλέμμα του Μελετζή και στο βλέμμα των Παργινών. Κοινός τόπος στα δυο αυτά βλέμματα είναι η αίσθηση του «ανήκειν». Ο Μελετζής, με την ευρύτερη έννοια, καθώς καταγόταν και αυτός από την ελληνική γη. Μέσα από το «εσωτερικό» τους βλέμμα, διακρίνεται η ουσιαστική σχέση που είχαν αναπτύξει με τον τόπο, καθώς και η επιρροή του τελευταίου στον προσδιορισμό της υπαρξιακής τους ταυτότητας.

Οι τρεις ομάδες προσέφεραν διαφορετικά τοπία, και αυτό γιατί «έχουμε διδαχθεί να αναζητούμε συγκεκριμένες ιδιότητες σε τόπους, ενισχυμένες από την πολιτισμική ομάδα στην οποία ανήκουμε» (Nairn 1965 στο Τερκενλή 1996:96), μα συγχρόνως επειδή το τοπίο είναι φορέας συμβολικών μηνυμάτων που εκφράζονται μέσα από «κοινωνικές διεργασίες, υπάρχει η τάση σε μικρό ή μεγάλο βαθμό για μία δι-υποκειμενική αντίληψη του τοπίου». Δηλαδή για τον σχηματισμό μιας κοινής ταυτότητας του τοπίου (ο.π.).

Το τοπίο έχει την ιδιότητα να λειτουργεί ως δεξαμενή νοημάτων των διάφορων ανθρώπινων ομάδων που το κατοίκησαν στο παρελθόν. Έτσι, ενώνει το σήμερα με το χτες. Π.χ. στο σημερινό τοπίο της Πάργας ενυπάρχει κάτι από αυτό που υπήρχε υπό ενετικής προστασίας, και το μεσαιωνικό κάστρο είναι εκεί ως αποθήκη νοημάτων και φορέας μνήμης για να το αποδείξει. Κατ' αυτό τον τρόπο μπορούμε να μιλήσουμε και για την επανησιακή αρχιτεκτονική του παραδοσιακού οικισμού κ.ο.κ.. Το τοπίο διαπερνά το χρόνο και υπάρχει στο παρόν συμμετέχοντας ενεργά στη δημιουργία νέων τοπίων του σήμερα. Βάσει αυτής της λογικής, επικοινωνούν μεταξύ τους και τα τοπία που έχουν δημιουργήσει οι τρεις υπό ανάλυση ομάδες γιατί έχουν σαν κοινό τόπο τη δράση που τους ασκεί ο ίδιος ο χώρος, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια κοινή αντίληψη του τοπίου που διαπερνά υποκειμενικότητες και τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε ομάδας. Στο κεφάλαιο των περιηγητών είδαμε τον διάλογο που αναπτύχθηκε μεταξύ των δύο φωτογράφων. Επίσης είδαμε πώς η Πάργα των τουριστών επηρεάζει και επηρεάζεται από την Πάργα των Παργινών.

Κατ' αυτό τον τρόπο μπορούμε να μιλήσουμε για ομοιότητες που βρέθηκαν σε όλες τις πολιτισμικές ομάδες, για σημεία τόπου που επαναλαμβάνονται σε όλες τις οπτικές αναπαραστάσεις, όπως π.χ. το κάστρο και το νησάκι της Παναγίας, και έτσι μετατρέπονται σε σύμβολα του χώρου, καθώς καταφέρνουν να διαπερνούν όχι μόνο το χρόνο, αλλά και τα πολιτισμικά

υπόβαθρα, τις τάσεις της κάθε εποχής, τις προθέσεις των χρηστών του χώρου, και να παραμένουν σημαντικά. Ο χώρος της Πάργας, έχει αποκτήσει αυτή την ικανότητα εξαιτίας της υλικότητάς του, εξαιτίας κάποιων στοιχείων του, τα οποία ασκούν και βγάζουν προς τα έξω μια ενέργεια (δράση – agency), επικοινωνώντας και έτσι ξεκινώντας ένα διάλογο με το εκάστοτε υποκείμενο, βάζοντας τους «όρους» της σχέσης τους. Αυτή η ιδιότητα του χώρου μας κάνουν να σκεφτούμε ότι δρα ως οντότητα και συνδιαλέγεται ισότιμα με τον άνθρωπο. Καθορίζει όσο και καθορίζεται. Ο χώρος αυτός καθεαυτός έχει προσωπικότητα η οποία ασκεί δράση ούτως ή άλλως. Είναι ενεργός παράγοντας στην παραγωγή νοήματος και καθορίζει την αντίληψη του υποκειμένου για τον χώρο.

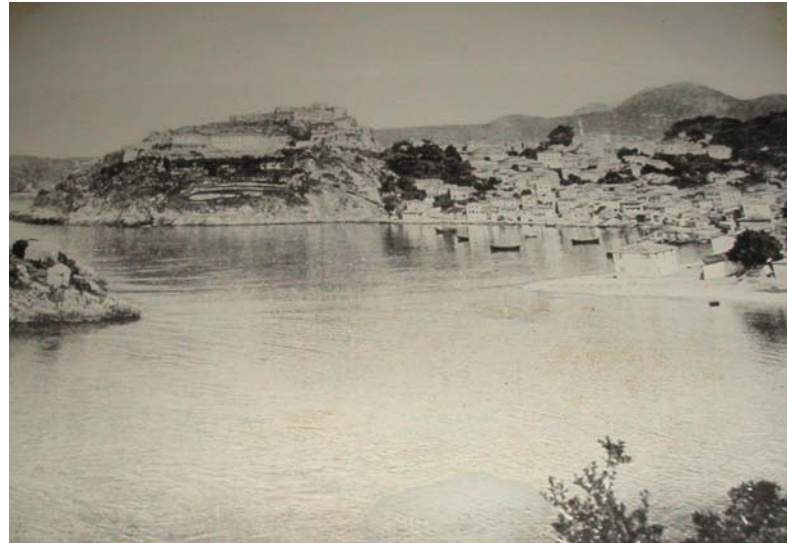
Αυτή η ενέργεια που ασκεί ο χώρος της Πάργας, αποτελεί τη ψυχή της. Την οποία αναγνωρίζουν και οι τρεις ομάδες κατασκευής τοπίων. Η τουριστική εκδοχή της εκφράζεται μέσα από τον τίτλο των καρτ ποστάλ *“The spirit of Parga”*, η οποία είναι η ψυχή που οι τουρίστες προσπαθούν να απαθανατίσουν μέσα από τις αναπαραγωγές των καρτ ποστάλ. Είναι η ίδια που κάνει τους Παργινούς να προσδίδουν ανιμιστικά και ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά στους βράχους, σαν να είναι το σύμπλεγμα των βράχων ο σκελετός της πόλης. Είναι το πνευματικό μεγαλείο που βρίσκει ο Boissonnas και προσπαθεί να εσωκλείσει μέσα στο φακό με όλη του τη φωτογραφική τέχνη, είναι η ηρεμία που νιώθει ο Μελετζής στα πρόσωπα των ανθρώπων και στο θόρυβο των σοκακιών. Για μένα, είναι ένας καθρέφτης όπου έπρεπε να καθρεφτιστώ για να γνωρίσω τον εαυτό μου²⁴.

²⁴ *“The world is a mirror where we must see ourselves in order to know ourselves”*, (Montaigne, στο Jackson 1980: 5).

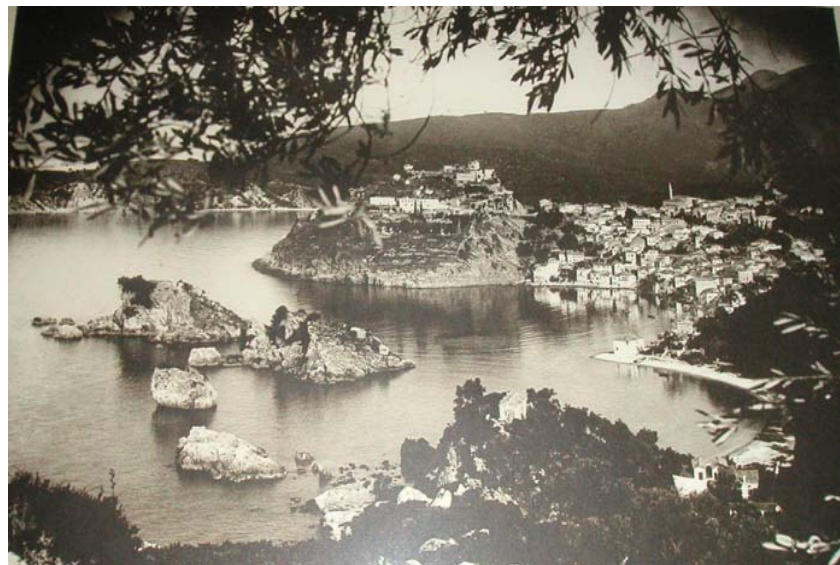
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: “ΠΑΡΓΑ - AGENCY ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ”

1910

1910

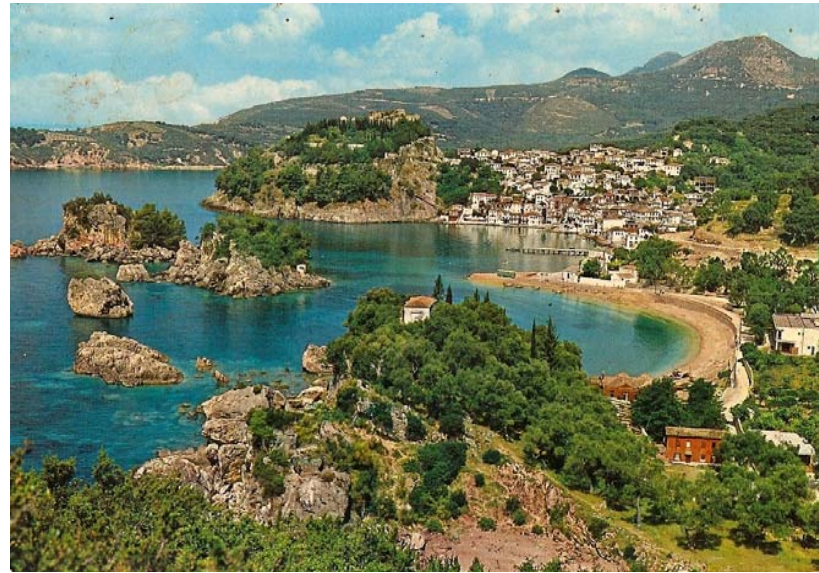
1930

1950

1960

1970

2000

Δεν θα μπορούσα να μην εκφράζω την ευγνωμοσύνη μου κλείνοντας την εργασία αυτή, στον καθηγητή μου, κ. Γιάννη Σκαρπέλο, χωρίς τις υποδείξεις, την υπομονή, και τη βοήθειά του, σίγουρα το αποτέλεσμα θα ήταν πολύ διαφορετικό. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν ποικιλοτρόπως και με ενθάρρυναν να καταπιαστώ με το θέμα της Πάργας. Είναι φίλοι που είχα, και άλλοι που απέκτησα και ανήκουν στην ευρύτερη «οικογένεια» της Πάργας. Ευχαριστώ επίσης τον πρόεδρο του Συλλόγου Παργινών Αθήνας κ. Αθανάσιο Βέργο για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου έδωσε. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Γιάννη Ζέρη για την εξαιρετική βοήθεια που μου προσέφερε απλόχερα στη συλλογή του οπτικού υλικού και κυρίως για τη μεγαλοκαρδία και το ενδιαφέρον που έδειξε. Τέλος, δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω την οικογένειά μου, τις «ρίζες» μου, αλλά και τα άτομα που έχουν γίνει μέρος της ζωής μου και έτσι κατά μια έννοια ανήκουν και αυτά στην οικογένειά μου, για την υποστήριξη και την αγάπη που μου έδειξαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βαρβαρέσος, Στ. και Σωτηριάδης Μ., 2002. *Καταναλωτική Συμπεριφορά Τουριστών: Αναγκαιότητα ολοκληρωμένων προσεγγίσεων. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Τεύχος 108-109: 347-390.
- Γαλάνη-Μουταφή, Β. (2002). *Έρευνες για τον Τουρισμό στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Μια Ανθρωπολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Προπομπός.
- Γιούργας, Π., 1996. *Σατιρικά Πάργας*. Κ&Π. Σμπίλιας ΑΕΒΕ «Το οικονομικό».
- Γκιζέλης, Γρ. 1976. *Η Πάργα, Τοπική Ανθολογία*. Ιωάννινα: Ηπ. Εστία.
- Γλυκοφρύδη-Λεοντοίνη, Αθ. 2005. *Το γραφικό ως αισθητική ποιότητα. Η αισθητική του περιβάλλοντος και το ελληνικό τοπίο*. Στο: Δουκέλλης Π. (επιμ.). *Το ελληνικό τοπίο: μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Έλληνες φωτογράφοι, 1996. *Παπαιωάννου, Μελετιζής, Μπαλάφας, Τλούπας*. Αθήνα: Καθημερινή.
- Ζαρκιά, Κ. *Η συμβολή της ανθρωπολογίας του χώρου*, ΕΘΝΟΛΟΓΙΑ 1: 75-84.
- Καρακουλέκα, Ε. *Η τουριστική βιομηχανία στην Ελλάδα: Το έδαφος σαν προϊόν*. Online στο: <http://www.akx.gr/12-04.asp>
- Κολοκοτρώνη, Β. και Μήτση Ε. (επιμ.) Αυγερινού Σ. (μτφρ.) 2005. *Στη χώρα του Φεγγαριού. Βρετανίδες περιηγήτριες στην Ελλάδα (1718-1932)*. Αθήνα: Εκδόσεις της Εστίας.
- Λογοθέτης, Μ. 1975. *Ο τουρισμός στην Ελλάδα*. Πολυτεχνείο Αθηνών.
- Μιχαηλίδης Κ., 2006. *Η Πάργα. Η ιστορία της από τα παλιά χρόνια ως σήμερα*. 3^η εκδ. Δήμου Πάργας.
- Μπονάρου, Χρ., 2002-2003. *Αντικείμενα τουριστικής χρήσης και Ιστορική Μνήμη. Η εικόνα της Ελλάδας μέσα από τις τουριστικές καρτ ποστάλ*. Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Πολιτιστική πολιτική, Διοίκηση και Επικοινωνία».

- Μπουντούρη, Ε. *Φωτογραφία και Εξωτερική Πολιτική (1905-1922): Η συμβολή της οικογένειας Boissonnas*. Online στο <http://www.photokythera.com>.
- Παναγιωτόπουλος, Ν. 1999. *Το βλέμμα και η ελληνική φωτογραφία. Η περίπτωση της Nelly's*. Γράμμα 7: 91-103.
- Παπαγαλάνη, Ε. 1995. *Η θάλασσα σαν παράγοντας ατομικών και συλλογικών ιδιαιτεροτήτων*. Στο: *Ανθρωπολογία του χώρου*, 1^η Διεθνής Συνάντηση Σύρου. Αθήνα: Εργαστήριο πολεοδομικής σύνθεσης Ε.Μ.Π.
- Σαλβατώρ, Λ. 1997. *Πάργα*. Αθήνα: Κ&Π. Σμπίλιας ΑΕΒΕ «Το οικονομικό».
- Σκαρπέλος, Γ. 2005. *Εικόνα και Επικοινωνία. Από την κοινωνική φωτογραφία στην οπτική κοινωνιολογία*. Αθήνα: Νεφέλη
- Σκαρπέλος, Γ. 2005. *Η Ελλάδα του τοπίου και το βλέμμα των περιηγητών*. Στο: Δουκέλλης Π. (επιμ.). *Το ελληνικό τοπίο: μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Σταθάτος, Γ. 1997. *Η επινόηση του τοπίου: Ελληνικό τοπίο και ελληνική φωτογραφία*. Αθήνα: Μπαστας-Πλέσσας.
- Συγκολλίτου, Ε. 1997. *Περιβαλλοντική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τερκενλή, Θ. Σ. 1995. *Ο δεσμός με τον ιδιαίτερο τόπο: Πολιτισμική Διαφοροποίηση στον χώρο*. Στο: *Ανθρωπολογία του χώρου*, 1^η Διεθνής Συνάντηση Σύρου. Αθήνα: Εργαστήριο πολεοδομικής σύνθεσης Ε.Μ.Π.
- Τερκενλή, Θ. Σ. 1996. *Το πολιτισμικό τοπίο: γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τσακάς, Ν. 1993. *Παργινές Εκκλησίες. Ιερά Κειμήλια – Αρχαία Μνημεία*. Πάργα.
- Τσιγκάκου, Φ. Μ. 2005. *Το ελληνικό τοπίο του 19^{ου} αιώνα*. Στο: Δουκέλλης Π. (επιμ.). *Το ελληνικό τοπίο: μελέτες ιστορικής γεωγραφίας και πρόσληψης του τόπου*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.

- Baud-Bovy, D. 1913. «L'Épire – Berceau des Grecs», κείμενο από το φωτογραφικό λεύκωμα του Frederic Boissonnas. Geneve: online στο: <http://www.zosimaia.gr>
- Bender, B. 1993. *Introduction: Landscape - Meaning and Action*. Στο Bender, B. (ed). *Landscape: politics and perspectives*. σ. 1-18. Oxford: Berg.
- Bender O., Schumacher K. P., Stein D. 2007. *Landscape, Seasonality, and Tourism: A Survey with Examples from Central Europe, in Seasonal Landscapes*, Vol. 7:181-213. Εκδ. Hannes Palang, Helen Soovali and Anu Printsmann, Springer.
- Bloch, M., 2005. *Essays on cultural transmission*. Oxford: Berg.
- Bosset de, C.P. 2000. *Η Πάργα και τα Ιόνια νησιά*. Σύλλογος Παργινών Αθήνας. Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη.
- Bourdieu, P. 1994. *Κείμενα Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Δελφίνι.
- Clifford, J., 1997. *Routes: travel and the translation in the late twentieth century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Cohen, E. (1979). *A Phenomenology of Tourist Experiences*. *Sociology: The Journal of the British Sociological Association* Vol. 13(2):179-201.
- Crouch, D. 2006. *Embodiment and Performance in the making of Contemporary Cultural Economies*. *Landscapes of a New Cultural Economy of Space*, pp.19-39. T.S. Terkenli & A-M. d'Hauteserre (eds.), Springer.
- Csordas, T. J. 1993. *Somatic Modes of Attention*. *Cultural Anthropology*, Vol. 8:2:135-156.
- Dicks, T.R.B. 1971. *The Greeks : How They Live and Work*. London, 1st UK Edition: David & Charles.
- Downs, R. και Stea D.(ed.), 1973. *Image and environment : cognitive mapping and spatial behaviour*. London: Edward Arnold. Eisner, R. 1990. *Travelers to an Antique Land. The History and Literature of Travel to Greece*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Gell, A. 1998. *Art and agency, An Anthropological Theory*. New York: Clarendon Press.

- Gupta, A. και Durham J.F., 1997. *Culture, power, place : explorations in critical anthropology*. Duke University Press.
- Entrikin, J. N. 2001. *Hiding Places*. Annals of the Association of American Geographers, Vol. 91:4: 694-697.
- Flint K. και Morphy H. (ed.) 2000. *Culture, landscape and the environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Galani-Moutafi, V. 2000. *The self and the other Traveler, ethnographer, tourist*. Annals of Tourism Research, Vol.27:1:203-224.
- Gormsen, E. 1997. *The impact of tourism on coastal areas*. GeoJournal, Vol.42:39-54, Springer.
- Hauteserre, D', A.M. 2006. *Landscapes of the Tropics: tourism and the new cultural economy in the third world*, Landscapes of a New Cultural Economy of Space p.149-169. Springer.
- Hellum, M. 1998. *Foreign Wives in the Wake of Tourism. Creating identity on an island in the Greek archipelago*. International Project on Family Change and Family Policies, Research Department 1, Mannheim Centre for European Social Research. Online: <http://www.bibemp2.us>
- Herzfeld, M. 2002. *Πάλι δικά μας: λαογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hough, M., c1990. *Out of place : restoring identity to the regional landscape*. New Haven: Yale University Press.
- Ingold, T. 1993. *The Temporality of the Landscape*. World Archaeology. Conceptions of Time and Ancient Society, Vol. 25:2:152-174.
- Jackson, J.B. 1980. *The necessity for ruins, and other topics*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Kizos, T. 2007. *Island lifestyles in the Aegean Islands, Greece: Heaven in Summer, Hell in winter?* Seasonal Landscapes, Vol. 7:127-149. Εκδ. Hannes Palang, Helen Soovali και Anu Printsmann, Springer.
- Larsen, J. 2005. *Families Seen Sightseeing: Performativity of Tourist Photography*, Space and Culture. Vol. 8: 416-434.

- Lengkeek J. 2001. *Leisure Experience and Imagination: Rethinking Cohen's Modes of Tourist Experience*. International Sociology. Vol. 16:173-184
- Levi-Strauss, C. 1977. *Άγρια σκέψη*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Levi-Strauss, C. 1979. *Θλιβεροί τροπικοί*. Αθήνα: Χατζηνικολή.
- Maturana, H. και Varela F. 1992. *Το δέντρο της γνώσης: οι βιολογικές ρίζες της ανθρώπινης νόησης*. Αθήνα: Κάτοπτρο.
- Miller, D. 2005. *Materiality: An Introduction*. Duke University Press.
- Naegele, D. 1998. *Object, Image, Aura*. Harvard Design Magazine, N.6.
- Neumann, M. 1992. *The Traveling Eye: Photography, Tourism and Ethnography*. Visual Sociology, Vol. 7(2):22-38.
- Patiniotis, N. και Prodromitis G. 2007. *The 'Double' Vocational Identity of the Working Population in the Greek Tourist Industry*. Identities at Work, Vol. 5:91-114, Springer
- Peuquet, J.D., c2002. *Representations of space and time*. New York: Guilford Press.
- Rodaway, P. 2001. *Sensuous geographies: body, sense and place*. London: Routledge.
- Said, E., 1996. *Οριενταλισμός*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Terkenli, T.S. 1995. *Home as a Region*. Geographical Review, Vol. 85:3:324-334.
- Terkenli, T.S. 1999. *Introduction and problem specification: The place of everyday life geographies in the production, reproduction and practice of cultural difference in a globalizing world*. Στο: *Seminars of the Aegean, Towards a cultural radical agenda for European cities and regions, Paros (GR), August 30- September 5, 1999*.
- Terkenli, T.S. 2001. *Towards a theory of the landscape: the Aegean landscape as a cultural image*. Landscape and Urban Planning, Vol. 57:3-4:197-208.

- Tilley, C. 2004. *The Materiality of Stone: Explorations in Landscape Phenomenology*. Oxford: Berg.
- Todorova, M. 2000. *Βαλκάνια: η δυτική φαντασίωση*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Tuan, Yi-Fu., 1990. *Topophilia: a study of environmental perception, attitudes, and values*. New York: Columbia University Press.
- Tzanelli, R. 2003. *Casting' the Neohellenic 'Other': Tourism, the Culture Industry, and Contemporary Orientalism in 'Captain Corelli's Mandolin'* Journal of Consumer Culture, Vol. 3: 217-244.
- Tzanelli, R., 2004. *Cinematic Orientalism: Italian Identity and the Culture Industry in Captain Corelli's Mandolin*. Published by the School of Social Policy, Sociology and Social Research, University of Kent, Canterbury, Kent CT2 7NF, UK. online at: <http://www.kent.ac.uk/sspsr/research/papers/cineorient.pdf>

ΟΠΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Τα φωτογραφικά λευκώματα:

Fred Boissonnas, *Θεσπρωτία*, Τ.Ε.Δ.Κ. Νομού Θεσπρωτίας, Ηγουμενίτσα 2004.

Σπύρος Μελετζής, *Φωτογραφίζοντας τη Θεσπρωτία*, Τ.Ε.Δ.Κ. Νομού Θεσπρωτίας, Ηγουμενίτσα: Μελάνι 2004.

Τη διαδικτυακή πλάτφορμα φιλοξενίας φωτογραφιών: <http://www.flickr.com> .

Το προσωπικό φωτογραφικό αρχείο του κ. Γ. Ζέρη και το οικογενειακό φωτογραφικό άλμπουμ της κ. Γ. Γκιώνη.

Τις φωτογραφίες των Παργινών Λ., Γ. και Ε.

